
A word cloud of terms related to cultural organizations and internationalization. The most prominent word is 'bruikleen' (borrowed use). Other significant words include 'internationalisering' (internationalization), 'cultuurorganisaties' (cultural organizations), 'cultuurfonds' (cultural fund), 'samenwerking' (cooperation), 'presentatie' (presentation), 'sectorinstelling' (sector institution), 'ontwerpen' (design), 'vertaling' (translation), 'BIS' (BIS), 'co-producties' (co-productions), 'bezoekers' (visitors), 'cultuur' (culture), and 'HGIS'.

Analyse internationalisering Nederlandse cultuurorganisaties

*Deelstudie in het kader van de Beleidsdoorlichting
Internationaal Cultuurbeleid (2009-2014) onder
verantwoordelijkheid van IOB- 2e CONCEPT*

Anneke Slob

Manou Lourens

17 juli 2015

Inhoudsopgave

LIJST MET TABELLEN	iv
LIJST MET FIGUREN	v
Samenvatting	vi
Voorwoord	xvi
1. Inleiding	1
1.1 Achtergrond en doel	1
1.2 Opdracht	1
1.3 Afbakening, werkwijze en methodes	1
1.4 Onderzoeksvragen	5
1.5 Rapportage en terugkoppeling	6
1.6 Methodologische uitdagingen	6
2. Achtergrond internationaal cultuurbeleid vanuit het perspectief van Nederlandse cultuurorganisaties	9
2.1 Hoofdbevindingen	9
2.2 Percepties internationaal cultuurbeleid	10
2.3 Rol van de fondsen	16
2.4 Fonds voor Cultuurparticipatie: categorie apart	22
2.5 Verantwoording door cultuurorganisaties	24
3. Overzicht Nederlandse cultuuractiviteiten in het buitenland	28
3.1 Hoofdbevindingen	28
3.2 Buitengaats	29
3.3 Overzicht Buitengaats naar sectoren, landen en type activiteiten	31
4. Podiumkunsten	36
4.1 Hoofdbevindingen	36
4.2 Internationaal netwerk en activiteiten podiumkunsten	38
4.3 Fonds Podiumkunsten	41
4.4 Muziek	47
Overzicht muziekactiviteiten	47
Klassieke muziek	48
Koninklijk Concertgebouworkest	49
Rotterdams Philharmonisch Orkest	51

Opera (Nationale Opera&Ballet)	52
Hedendaagse muziek, jazz en wereldmuziek	53
Populaire muziek	53
4.5 Theater.....	54
Toneelgroep Amsterdam	54
Ro Theater	56
Jeugdtheater (De Toneelmakerij).....	57
4.6 Dans	58
Overzicht	58
Nederlands Dans Theater	58
Scapino Ballet Rotterdam.....	59
4.7 Festivals (Holland Festival).....	60
4.8 Resultaten	60
5 Beeldende kunst, fotografie, erfgoed, en musea	64
5.1 Hoofdbevindingen	64
5.2 Internationaal netwerk en activiteiten	66
5.3 Mondriaan Fonds	68
5.3 Musea voor beeldende kunst en fotografie	72
Rijksmuseum	72
Nederlands Fotomuseum	73
Van Abbemuseum.....	74
5.4 Postacademische opleidingsinstituten	75
5.5 Erfgoedinstellingen	76
Digitaal Erfgoed Nederland.....	76
Rijksmuseum van Oudheden.....	77
5.7 Presentatie-instellingen	78
5.8 Resultaten	79
6 Creatieve industrie	82
6.1 Hoofdbevindingen	82
6.2 Internationaal netwerk en activiteiten creatieve industrie	83
6.3 Stimuleringsfonds Creatieve Industrie	86
6.4 Het Nieuwe Instituut	91
6.5 Resultaten	92
7 Film	94
7.1 Hoofdbevindingen	94

7.2 Internationaal netwerk en filmactiviteiten.....	95
7.3 Nederlands Filmfonds.....	97
7.4 EYE.....	100
7.5 Filmfestivals (IFFR).....	103
7.6 Resultaten.....	104
8 Letteren.....	107
8.1 Hoofdbevindingen.....	107
8.2 Internationaal netwerk en activiteiten letteren.....	108
8.3 Nederlands Letterenfonds.....	110
8.4 Resultaten.....	114
9 Conclusies en lessen.....	117
1. Wat is de omvang en de aard van de internationalisering per sector/discipline?.....	117
3. Wat zijn de belangrijkste resultaten van de internationale activiteiten per sector/discipline? ...	119
4. Welke afspraken zijn er gemaakt over internationaliseringsactiviteiten en hoe worden resultaten verantwoord?.....	120
5. Wat zijn de belangrijkste verklarende factoren – zowel positief als negatief- voor de mate waarin Nederlandse cultuurorganisaties internationaal actief zijn?.....	121
6. Welke rol speelt de overheid volgens de Nederlandse cultuurorganisaties bij de internationalisering van activiteiten?.....	122
Bijlage 1 Lijst met geïnterviewde personen.....	125
Bijlage 2 Bibliografie.....	127

LIJST MET TABELLEN

Tabel 1.1 Samenstelling steekproef per sector en discipline

Tabel 2.1 Overzicht cultuurfondsen

Tabel 4.1 BIS-instellingen podiumkunsten 2009-2012 en 2013-2016 per discipline

Tabel 4.2 Geormerkte bijdrage OCW en BuZa voor internationalisering FPK (in € per jaar)

Tabel 4.3 Fonds Podiumkunsten: internationale activiteiten per programma/subsidieregeling, 2009-2014

Tabel 4.4 Koninklijk Concertgebouworkest en Rotterdams Philharmonisch: aantal concerten in het buitenland per jaar 2009-2013 (bron: Buitengaats en speellijstapplicatie)

Tabel 4.5 Aantal buitenlandse concerten, voorstellingen en bezoekers topinstellingen podiumkunsten, 2009-2013

Tabel 5.1 BIS-instellingen beeldende kunst, erfgoed en musea 2009-2012 en 2013-2016 per discipline

Tabel 5.2 Overzicht programma's Mondriaan Fonds m.b.t internationalisering

Tabel 5.3 Rijksmuseum: Buitenlandse bezoekers per jaar, Amsterdam en reizende tentoonstellingen, 2009-2013

Tabel 6.1 Presentatie Nederlandse films op internationale festivals

Tabel 8.1 Bijdragen Nederlands Letterenfonds aan internationale activiteiten per programma per jaar, 2009-2014

LIJST MET FIGUREN

Figuur 3.1 Overzicht van het totaal aantal internationale activiteiten per jaar, 2009-2014 (Bron: Buitengaats)

Figuur 3.2 Overzicht van internationale activiteiten naar sectoren 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

Figuur 3.3 Overzicht van internationale activiteiten naar landen 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

Figuur 3.4 Overzicht van internationale activiteiten naar type activiteit, 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

Figuur 4.1 Nederlandse podiumkunsten in het buitenland naar discipline, 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

Figuur 4.2 Verdeling van muziek naar disciplines, Buitengaats 2010-2014

Figuur 5.1 Verdeling internationale activiteiten beeldende kunst, fotografie en erfgoed (inclusief musea), Buitengaats 2010-2014

Figuur 6.1 Nederlandse creatieve industrie in het buitenland naar discipline, 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

Figuur 8.1 Letterenactiviteiten naar type activiteit, 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

Samenvatting

Achtergrond

Dit is een onderzoek naar de internationalisering van de Nederlandse cultuur. Het is een deelstudie in opdracht van IOB die een beleidsdoorlichting uitvoert van het internationaal cultuurbeleid (ICB) over de periode 2009-2014. Het betreft een zogenaamde netwerkanalyse van de Nederlandse cultuurorganisaties die internationaal actief zijn.

Er is een analyse per sector uitgevoerd, waarbij de indeling van de zes cultuurfondsen als uitgangspunt is gehanteerd. Er is een steekproef samengesteld van in totaal 33 instellingen en personen variërend van cultuurfondsen en sectorinstellingen naar uitvoerende organisaties en instellingen. Het accent ligt op de via de culturele basisinfrastructuur (BIS) gefinancierde organisaties. Deze steekproef biedt een illustratief inzicht in de internationale activiteiten van Nederlandse cultuurorganisaties. Het is echter geen representatieve steekproef, omdat de tijdsruimte en middelen voor deze deelstudie niet toelieten om uit het enorm grote culturele veld een representatieve steekproef in het onderzoek te betrekken.

Er zijn zes onderzoeksvragen geformuleerd die betrekking hebben op de aard en omvang van de internationale activiteiten per sector en per discipline, de netwerken, de resultaten, factoren die internationalisering beïnvloeden en de rol die de overheid speelt. Dit onderzoek is nadrukkelijk vanuit het perspectief van de culturele organisaties uitgevoerd. Het zou complementair moeten zijn aan de beleidsreconstructie en landenstudies die door IOB uitgevoerd worden, maar die nog niet beschikbaar waren op het moment dat deze deelstudie werd afgerond. Het commentaar van IOB op twee conceptversies van het rapport is verwerkt evenals het commentaar van cultuurorganisaties die de voor hen relevante hoofdstukken uit het conceptrapport kregen toegestuurd.

Geen goed totaaloverzicht van internationalisering

DutchCulture, de instelling die de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid namens de overheid ondersteunt, beheert de database Buitengaats. Dit is de belangrijkste kwantitatieve informatiebron voor de Rijksoverheid wat betreft internationale activiteiten. Buitengaats probeert een monitorfunctie met een agenda- en informatiefunctie te combineren en dit is een lastige opgave. Buitengaats blijkt in de praktijk slechts een (klein) deel van de internationale activiteiten te dekken dat varieert van ongeveer 75% voor de podiumkunsten tot 10-20% voor de meer commerciële sectoren en disciplines zoals film, architectuur, vormgeving en letteren.

Overzicht per sector

De uitvoering van het internationaal cultuurbeleid krijgt vorm in de verschillende sectoren, waarbij zowel de cultuurfondsen als de sectorinstellingen en de uitvoerende BIS-instellingen een belangrijke rol spelen. In de volgende tabel is een aantal kerngegevens en bevindingen per sector samengevat.

	Podiumkunsten	Beeldende kunsten	Creatieve industrie	Film	Letteren
Disciplines	Muziek (klassiek, populair, jazz, wereldmuziek, opera), theater, festivals	Beeldende kunst, erfgoed en fotografie	Architectuur, design, mode, e-cultuur	Film	Letteren
Cultuurfonds ¹	Fonds Podiumkunsten	Mondriaan Fonds	Stimuleringsfonds creatieve industrie	Nederlands Filmfonds	Nederlands Letterenfonds
Totale subsidie OCW per jaar per cultuurfonds 2013-2016 ²	€ 44 miljoen	€ 26 miljoen	€ 12 miljoen	€ 20 miljoen	€ 10 miljoen
HGIS-middelen	€ 2.8 miljoen	€ 3.6 miljoen	€ 4 miljoen	€ 2.8 miljoen	€ 1.2 miljoen
Andere middelen Rijksoverheid tbv internationalisering	--	--	Dutch Design Fashion and Architecture (2009-2012) € 12 miljoen	Stimuleringsmaatregel vanaf 2015 (<i>cash rebate</i> regeling) € 25.3 miljoen	--
Schatting internationale uitgaven/activiteiten als % van totale budget	10-16%	25-33%	>50%	~50%	~40%
Sectorinstelling (2013-2016)	--	--	Het Nieuwe Instituut	EYE	--
BIS-instellingen in steekproef	Koninklijk Concertgebouw Orkest Rotterdams Philharmonisch Orkest Toneelgroep Amsterdam Ro Theater De Toneelmakerij Nederlands Danstheater Scapino Ballet Rotterdam Nationale Opera & Ballet (De Nationale Opera)	Rijksmuseum Rijksmuseum van oudheden Witte de With Rijksakademie van beeldende kunsten Nederlands Fotomuseum Digitaal Erfgoed Nederland	--	Internationaal Film Festival Rotterdam	--

¹ Het Fonds voor Cultuurparticipatie is niet in deze tabel opgenomen, omdat zij geen HGIS-middelen ontvingen in de periode 2009-2013. Naar schatting besteedde dit fonds 1-2% van de uitgaven aan internationale activiteiten.

² Volgens Kamerbrief besluiten culturele basisinfrastructuur 2013-2016, 18 september 2012, bijlage 4 financieel kader fondsen. Uit de jaarverslagen blijkt dat de jaarlijkse subsidies in 2013 en 2014 soms hoger zijn.

	Holland Festival				
Internationale resultaten	<p>Internationale toppositie voor dance/DJs. In andere disciplines is de positie van topinstellingen grotendeels gehandhaafd of versterkt. Dit geldt voor het Koninklijk Concertgebouworkest. Toneelgroep Amsterdam en het Nederlands Danstheater. Sommige disciplines zoals muziektheater blijven internationaal achter. In zijn geheel zijn de podiumkunsten minder geïnternationaliseerd dan andere sectoren, ondanks de culturele boegbeelden. In de breedte neemt internationalisering sinds 2012 toe.</p>	<p>De topinstellingen waaronder het Rijksmuseum en het Rijksmuseum van Oudheden hebben hun internationale positie weten te versterken en dat geldt ook voor een groot aantal individuele kunstenaars. Echter in de breedte lijkt er geen sprake van verbetering van de internationale positie van de Nederlandse beeldende kunsten.</p>	<p>De al geruime tijd sterke internationale positie van de creatieve industrie lijkt grotendeels gehandhaafd. De sector is strek getroffen door de internationale economische crisis, met name de architectuur.. Nieuwe disciplines zoals e-culture komen op.</p>	<p>De filmsector heeft zich verder geïnternationaliseerd. Samenwerking in Europa en daarbuiten vooral via coproducties is toegenomen. De Nederlandse film is internationaal goed in de breedte vertegenwoordigd, maar grote uitschieters ontbraken de laatste jaren, met uitzondering van de jeugdfilm.</p>	<p>De Nederlandse letteren (in samenwerking met Vlaanderen) hebben een goede internationale positie weten te behouden. Er lijkt sprake van relatieve stagnatie in een moeilijke internationale boekenmarkt. De gastlandstatus in 2016 bij de Frankfurter Buchmesse moet hier verandering in brengen.</p>

Sterk veranderde context: Economische crisis en bezuinigingen

De periode 2009-2014 is gekenmerkt door de economische crisis die zijn weerslag had op de culturele sector zowel nationaal als internationaal. Enkele sectoren zoals de bouwsector werden hard getroffen en dit had onder andere effect op de architectuur. Ook de internationale boekenmarkt staat onder druk. In de meeste sectoren liepen de vraag en bezoekersaantallen terug. Er trad herstel op tegen het einde van de onderzoeksperiode.

Aan het einde van de cultuurplanperiode 2009-2012 besloot de overheid tot sterke bezuinigingen in de cultuursector, waarbij het aantal instellingen in de culturele basisinfrastructuur sterk is teruggebracht en het totale beschikbare budget fors is verminderd. Dit had ook zijn effect op internationalisering. De specifieke middelen voor internationalisering (Homogene Groep Internationale Samenwerking-HGIS) werden gekort met ongeveer 25% per cultuurfonds, waarbij de verdeling over de fondsen ongeveer gelijk bleef. Sectorinstellingen die internationalisering ondersteunden verdwenen of werden gefuseerd met de cultuurfondsen. Zowel de cultuurfondsen als de sectorinstellingen en vele uitvoerende organisaties ondergingen reorganisaties in de periode 2009-2014.

Deze veranderingen beïnvloedden de internationalisering van de Nederlandse cultuur op verschillende manieren. Sommige organisaties hadden tijd nodig om zich opnieuw te positioneren en hun werkwijze op orde te krijgen. Dit geldt bijvoorbeeld voor het Fonds Podiumkunsten waar aanvankelijk een vermindering van internationale activiteiten zichtbaar was, maar een toename in 2014. Andere organisaties en sommige disciplines werden juist in toenemende mate internationaal actief en zagen in het buitenland kansen om zich te profileren en inkomsten te genereren. De populaire muziek, dance en DJs, zijn een goed, maar zeker niet het enige voorbeeld.

Toenemende internationalisering met grote verschillen tussen sectoren en disciplines

De meeste sectoren en disciplines hebben een belangrijke internationale component, terwijl de onderlinge variatie groot is. Sommige sectoren en disciplines zoals dance en delen van de creatieve industrie waaronder gaming en design zijn zeer sterk geïnternationaliseerd en meer dan 50% van de activiteiten zijn internationaal. Het nationale erfgoed en de podiumkunsten zoals klassieke muziek en theater zijn wat minder geïnternationaliseerd met naar schatting 10-16% internationale activiteiten. De beeldende kunsten, film en de letteren zijn eveneens vrij sterk geïnternationaliseerd. Zelfs binnen sectoren en disciplines waar internationalisering vrij beperkt is, kunnen er topinstellingen zijn die zich internationaal onderscheiden zoals Toneelgroep Amsterdam.

Voor de meeste sectoren geldt dat- na een aanvankelijke dip rond 2010-2012- de internationalisering weer is toegenomen, omdat er met een gerichte strategie kansen in het buitenland liggen.

Geen centrale regie van het internationaal cultuurbeleid

Volgens de cultuurorganisaties speelt het nationale cultuurbeleid en de bijbehorende subsidiestructuur met zes cultuurfondsen en een 80-tal BIS-instellingen een bepalende rol in de internationalisering van de Nederlandse cultuur. Er zijn weinig specifieke middelen voor internationalisering en de meeste middelen voor internationalisering zijn afkomstig uit de algemene OCW-subsidie, eigen inkomsten (voor uitvoerende organisaties) of uit andere budgetten van de Rijksoverheid (voor creatieve industrie en film). De rol van BuZa is beperkt in de ogen van de cultuurorganisaties, waarbij vooral de rol van de ambassades wordt genoemd.

De Nederlandse cultuurorganisaties hebben vooral praktische kennis van het internationaal cultuurbeleid, namelijk bekendheid met specifieke programma's en regelingen voor internationalisering en het werk van de diplomatieke posten al of niet via culturele attachés.

De cultuurfondsen, die een ZBO-status hebben, spelen een steeds belangrijkere rol in de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid. Dit blijkt onder andere uit het nieuwe gezamenlijke programma *Dutch Cultural Manifestations Abroad* voor intensivering van de samenwerking in een aantal prioriteitslanden en regio's, inclusief activiteiten rond de gastlandstatus van Nederland en Vlaanderen en bij de Frankfurter Buchmesse in 2016.

Bij bepaalde sectoren zoals film en letteren lijken de cultuurfondsen en de nog aanwezige sectorinstellingen een vrij centrale rol in de uitvoering van het internationale beleid te spelen. Zij fungeren dan als spin in het web, maar voor andere sectoren is dit minder het geval. Dit hangt ook samen met de aard van de sector. Voor de twee grootste sectoren qua overheidssubsidie namelijk de podiumkunsten en de beeldende kunsten heeft dit ook te maken met het onderscheid tussen BIS-instellingen en de door de cultuurfondsen ondersteunende instellingen. De cultuurfondsen hebben meestal minder intensieve contacten met de meeste uitvoerende BIS-instellingen inclusief de culturele boegbeelden van Nederland.

Terwijl in het beleid een gerichte geografische focus middels de prioriteitslanden een belangrijk aandachtsgebied is, gaan de culturele organisaties ervan uit dat enerzijds de meest interessante landen sowieso deel uitmaken van de prioriteitslanden en anderzijds dat er geen duidelijke sturing is op prioriteitslanden waardoor veel flexibiliteit mogelijk is. Een analyse van Buitengaats, met alle bovengenoemde beperkingen, geeft aan dat 75% van de geregistreerde activiteiten in prioriteitslanden plaats vinden.

Zowel BIS- als niet-BIS instellingen melden dat prestatieafspraken in Nederland belemmerend kunnen werken op de internationalisering. Vaak zijn er wel prestatieafspraken met OCW en/of gemeenten om zich in Nederland op een bepaalde manier en met een bepaalde frequentie te presenteren. Aangezien er nauwelijks afspraken zijn rond internationalisering, is het moeilijk om dit goed op elkaar af te stemmen. De planning van internationale activiteiten is vaak zeer ingewikkeld voor gesubsidieerde instellingen vanwege prestatieafspraken met het Ministerie van OCW en gemeenten omtrent verplichtingen in Nederland.

Meer aandacht voor kwalitatieve en kwantitatieve resultaten

De onderzoekers zijn van mening dat de cultuurorganisaties de laatste jaren veel aandacht hebben besteed aan verantwoording van resultaten ook op het gebied van internationalisering, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin. Dit gebeurt vooral via jaarverslagen en deels via enkele evaluatieonderzoeken. Er zijn echter weinig overkoepelende onderzoeken, noch per sector, noch sectoroverkoepelend. Ook is er geen sprake van koppeling aan de beleidsdoelstellingen, mede omdat de Rijksoverheid daar nooit om heeft verzocht. Hoewel er dus relatief veel informatie is over resultaten, grotendeels op output- en zeer gedeeltelijk op outcomeniveau, is het moeilijk om een totaaloverzicht vast te stellen, omdat er meestal slechts per regeling of per organisatie gerapporteerd wordt. Dat betekent dat er een fragmentarisch zicht is op de internationale resultaten.

Goede internationale positionering en reputatie, met grote onderlinge verschillen

De soms imposante bezoekersaantallen –meer dan 1 miljoen voor bepaalde tentoonstellingen- per sector en discipline kunnen niet met elkaar vergeleken worden. Het gaat ook om de podia waar men optreedt, de publiciteit en de waardering voor de artistieke kwaliteit. Dat alles uit zich in internationale waardering en een goede internationale reputatie die weer leidt tot een toename van de vraag naar Nederlandse cultuur. Per sector en per discipline zijn er verschillende indicatoren die van belang zijn om resultaten weer te geven. Sommige veel voorkomende indicatoren zoals coproducties en bruiklenen krijgen weinig aandacht in de uitvoering en monitoring van het beleid.

Voor sommige disciplines zoals dance is het duidelijk dat het Nederlandse aanbod en de reputatie en daarmee ook de economische waarde sterk is toegenomen. Voor andere sectoren of disciplines is dat moeilijker te zeggen. In sommige sectoren is Nederland in de breedte goed vertegenwoordigd, maar is het niet duidelijk of de internationale positie is versterkt of stagneert. Dit geldt bijvoorbeeld voor de architectuur en vormgeving waar Nederland een zeer goede naam heeft opgebouwd, maar waar onder invloed van de crisis de markt moeilijk is. Ook in de letteren en de film is er sprake van een brede internationale ontwikkeling met enkele goede uitschieters zoals de jeugdfilm. Een indicator voor kwaliteit

is de toekenning van prestigieuze internationale prijzen zoals op het Filmfestival van Cannes of Oscar(nominaties) en een Nobelprijs voor de literatuur.

Het gaat steeds om een combinatie van artistieke criteria die hun economische weerslag hebben, maar die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Eigen initiatief, strategie en cultureel ondernemerschap zijn de belangrijkste factoren voor internationaal succes

Volgens de cultuurorganisaties is vooral het eigen initiatief van belang om internationaal actief en succesvol te zijn. Elke organisatie of artiest die internationaal succesvol is, heeft een gerichte strategie om een geschikt internationaal netwerk op te bouwen en te versterken.

Subsidie van de Rijksoverheid of van lokale overheden is in veel sectoren en disciplines eveneens een belangrijke factor, hoewel de onderlinge verschillen groot zijn. Sommige sectoren zoals de creatieve industrie, film en popmuziek zijn meer gecommercialiseerd dan bijvoorbeeld de meeste podiumkunsten. Door de bezuinigingen van de overheid op de Nederlandse culturele sector vooral in de periode 2013-2016 is er substantieel minder – ongeveer 25% - subsidie beschikbaar voor internationale activiteiten

In de meeste sectoren is er sprake van verbeterde Europese samenwerking en van nieuwe Europese netwerken die steeds meer samenwerken. Ook Europese regelgeving speelt een rol alsmede de beschikbaarheid van Europese subsidies om samenwerking te bevorderen.

Rijksoverheid in een positieve, stimulerende en voorwaardenscheppende rol

De overheid faciliteert en stimuleert de internationale positionering op verschillende manieren. De financiële bijdragen van de overheid worden als essentieel gezien, zowel door topinstellingen als door opkomende artiesten. Ook de door de overheid gefaciliteerde regelingen zoals talentontwikkeling in internationale context en bijdragen in reiskosten, de informatie- en makelaarsfunctie via sectorinstellingen, cultuurfondsen of culturele attachés spelen een positieve rol. De duidelijke vermindering van die ondersteuning, vooral via sectorinstellingen in de periode 2009-2014, wordt door velen als belemmerend ervaren.

De cultuurorganisaties zijn van mening dat de focus van het beleid vooral ligt op de exportfunctie, met weinig aandacht voor samenwerking en Nederland als aantrekkelijke vestigingsplaats en land met een belangrijk cultureel aanbod voor buitenlandse bezoekers. Het gebrek aan aandacht voor de wisselwerking tussen de export- en importfunctie zou eveneens belemmerend werken.

Resultaten gekoppeld aan beleidsdoelstellingen

In het kader van een beleidsdoorlichting is het logisch om na te gaan in hoeverre de beleidsdoelstellingen gerealiseerd zijn. In dit geval is dit lastig vast te stellen, omdat er vanuit het perspectief van de culturele actoren geen sprake is geweest van een centrale regie en sturing op die doelstellingen. De doelstellingen zijn ook niet of nauwelijks bekend.

De eerste doelstelling betreft een internationaal niveau van Nederlandse topinstellingen. Dit is zeker gerealiseerd, zoals door het Rijksmuseum, het Koninklijk Concertgebouworkest, Toneelgroep Amsterdam, Nederlands Danstheater, en ook de DJs en anderen zoals architecten. Echter in sommige gevallen zoals voor de DJs en architecten heeft de overheid zeker geen directe rol gespeeld om dit internationale niveau te realiseren. Echter ook voor de gesubsidieerde topinstellingen is de rol van de overheid in de internationalisering niet geheel duidelijk. De topinstellingen zijn veelal van mening dat zijn niet voldoende structureel en systematisch zijn ingezet als cultureel boegbeeld van Nederland.

De tweede doelstelling betreft de bijdrage aan de internationale marktpositie van Nederlandse kunstenaars en instellingen. Deze doelstelling, die niet erg concreet is geformuleerd, lijkt eveneens gerealiseerd. Via de verschillende regelingen en programma's alsmede de faciliterende rol van verschillende instellingen inclusief de attachés heeft de overheid hieraan bijgedragen.

De derde doelstelling is de versterking van het Nederlands economisch belang. Ook deze doelstelling lijkt gerealiseerd. Het topsectorteam schat de export van de creatieve industrie op € 0,9 miljard in 2012, een stijging met 0,3 miljard ten opzichte van 2010. Dit betreft ruim 130.000 bedrijven, waar ook gesubsidieerde organisaties onderdeel van uitmaken.

Over de vierde doelstelling die betrekking heeft op de versterking en inzet van de Nederlandse culturele diplomatie kan geen uitspraak worden gedaan, omdat dit onderzoek zich tot Nederland beperkt. De cultuurorganisaties, met name de topinstellingen, zijn van mening dat zij onvoldoende worden ingezet voor culturele diplomatie en missen een heldere overheidsstrategie. Dit duidt op spanning met het topsectorteam dat immers het belang van de creatieve industrie in brede zin, namelijk alle cultuursectoren en disciplines, voor de nationale en internationale ontwikkeling benadrukt.

Lessen:

- De database Buitengaats biedt onvoldoende zicht op de internationalisering van de Nederlandse cultuur. Gezien de huidige decentrale uitvoering van het internationaal cultuurbeleid is het de vraag of een centrale database wel een geschikt monitoringinstrument kan zijn, mede omdat er overlap is met monitoring door de fondsen. De fondsen dekken echter niet de BIS-instellingen. Ook niet-gesubsidieerde

activiteiten blijven vaak buiten beschouwing. De speellijstapplicatie van OCW is grotendeels een duplicatie van Buitengaats, aangevuld met bezoekersgegevens, en beperkt zich tot een deel van de podiumkunsten. Een grondige heroriëntatie op de monitoring is daarom noodzakelijk.

- De rol van de cultuurfondsen en internationaal actieve BIS-instellingen per sector en hun onderlinge afstemming vergt aandacht. Het ontbreekt nu aan heldere afspraken en dit beïnvloedt de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid.
- Terwijl duidelijke internationale resultaten zijn gerealiseerd, is er geen overeenstemming over indicatoren om resultaten te meten. Er is geen koppeling naar beleidsdoelstellingen. Indien de overheid een resultaatgericht internationaal cultuurbeleid wil uitvoeren, zouden hierover afspraken gemaakt moeten worden die voldoende gebaseerd zijn op de huidige praktijk.
- Cultuurorganisaties hebben nieuwe methoden en instrumenten ontwikkeld om hun internationale resultaten te meten en verantwoorden. Dit gebeurt echter nog op een vrij versnipperde manier, waarbij het ontbreekt aan goede afstemming en aan uitwisseling van kennis en goede ervaringen. Er valt veel winst te behalen indien er meer gezamenlijk wordt opgetrokken om de resultaatverantwoording te verbeteren, niet alleen voor de overheid, maar ook om de eigen prestaties van cultuurorganisaties in breder verband te situeren.
- Prestatieafspraken voor activiteiten in Nederland zouden goed afgestemd moeten worden op de internationale ambities van cultuurorganisaties. Het invoeren van prestatieafspraken rondom internationalisering zou overwogen kunnen worden.
- Er is geen sprake geweest van centrale regie van het internationaal cultuurbeleid, maar van een sterk decentrale uitvoering. Er zijn goede en minder goede voorbeelden van afstemming binnen en tussen de sectoren, waarbij sommige cultuurfondsen een meer proactieve rol spelen dan anderen. Eén van de spanningsvelden heeft betrekking op de juiste balans tussen een vertegenwoordiging door culturele boegbeelden uit één of meerdere sectoren en een vertegenwoordiging in brede zin van meer aankomende kunstenaars bij verschillende evenementen. Zonder centrale sturing en bij het ontbreken van heldere doelstellingen en uitgangspunten, ontbreekt het aan eenduidige keuzes. Hieruit zijn lessen te trekken met betrekking tot de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid en de rol die de overheid daarin zou willen spelen.

Lijst met afkortingen

BIS	Basisinfrastructuur
BuZa	(Ministerie van) Buitenlandse Zaken
BKVB	Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst
DDFA	Dutch Design, Fashion and Architecture
DEN	Digitaal Erfgoed Nederland
EL&I	(Ministerie van) Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
EZ	(Ministerie van) Economische Zaken
FPK	Fonds Podiumkunsten
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking)
ICB	Internationaal cultuurbeleid
IDFA	International Documentary Film Festival Amsterdam
IFFR	International Film Festival Rotterdam
I&M	Infrastructuur en Milieu
IOB	Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie
KCO	Koninklijk Concertgebouworkest
MCN	Muziekcentrum Nederland
NDT	Nederlands Danstheater
OCW	(Ministerie van) Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
RMO	Rijksmuseum van Oudheden
RPhO	Rotterdams Philharmonisch Orkest
SNLPV	Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingsfonds
TGA	Toneelgroep Amsterdam
TIN	Theaterinstituut Nederland
ToR	Terms of Reference
USK	Uniform Subsidiekader
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
ZOB	Zelfstandig Bestuursorgaan

Voorwoord

In het kader van dit onderzoek naar de internationalisering van Nederlandse cultuurorganisaties is gesproken met veel organisaties. Dat waren het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de zes Nederlandse cultuurfondsen, sectorinstellingen, een twintigtal uitvoerende organisaties en enkele uitvoerende artiesten. Zij waren allen bereid hun medewerking aan dit onderzoek te verlenen en stelden hun tijd ter beschikking en deelden documentatie met ons. De gesprekken waren inspirerend en boden een goed inzicht in de gepassioneerde uitvoeringspraktijk van de Nederlandse cultuursector en de mate van internationalisering. Uitdagingen en belemmeringen passeerden de revue. Wij willen alle personen zeer bedanken voor hun medewerking.

Gezien de grote omvang en complexiteit van de geïnternationaliseerde cultuursector kunnen wij onmogelijk recht doen aan alle organisaties. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te bieden in de internationalisering van de Nederlandse cultuur, voor alle sectoren en disciplines. Het gaat nadrukkelijk om de ervaringen en percepties van de Nederlandse cultuurorganisaties. Het is een onderzoek in de breedte en gaat niet in de diepte in op de diverse sectoren. Dit onderzoek houdt op geen enkele manier een oordeel in over de werkwijze van organisaties en personen die hun medewerking aan dit onderzoek hebben verleend.

De auteurs hebben de verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit rapport. Dit rapport is gemaakt in opdracht van IOB, die dit rapport zal gebruiken voor het eindrapport met betrekking tot de beleidsdoorlichting internationaal cultuurbeleid. Dit rapport vertegenwoordigt niet de opvatting van IOB.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond en doel

IOB voert een beleidsdoorlichting uit van het internationaal cultuurbeleid over de periode 2009-2014. Het internationaal cultuurbeleid (ICB) is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de Ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en Buitenlandse Zaken (BuZa). De Terms of Reference (ToR) van deze beleidsdoorlichting ICB vormen de basis voor het onderzoek. Volgens de ToR heeft de beleidsdoorlichting naast de verantwoordingsfunctie ook een leerfunctie, waarbij de resultaten uit de doorlichting kunnen worden gebruikt voor het maken van nieuwe beleidskeuzes en het aanscherpen, vormgeven en bijsturen van huidig beleid.

1.2 Opdracht

De ToR geeft aan dat een deelstudie, namelijk het uitvoeren van een netwerkanalyse van cultuurorganisaties en partners, extern zal worden uitbesteed. Na een beperkte aanbesteding door IOB, is de opdracht tot het verrichten van deze deelstudie aan Anneke Slob gegund op basis van een voorstel tot uitvoering van de deelstudie. De opdracht is uitgevoerd door Anneke Slob in samenwerking met Manou Lourens.

Het doel van de netwerkanalyse is om een overzicht te verkrijgen van de reikwijdte van het Nederlandse culturele netwerk in het buitenland. Daarnaast zijn de culturele organisaties per sector op een aantal dimensies met elkaar vergeleken zoals type organisatie/instelling; relatie tot overheid; doelstellingen (korte-lange termijn); interventietype; aanpak, doelgroepen; en formele vs. informele structuren en samenwerkingsverbanden.

1.3 Afbakening, werkwijze en methodes

De netwerkanalyse richt zich dus op het perspectief van de Nederlandse cultuurorganisaties die internationaal actief zijn. De beleidsreconstructie wordt door IOB uitgevoerd. Zoals aangegeven in de ToR zullen de organisaties gefinancierd uit de BIS (voor wat betreft de internationale component van de activiteiten en aansluiting bij ICB beleid) een centrale rol moeten spelen in deze deelstudie. Het volgende onderscheid is van belang voor de netwerkanalyse:

1. Zes sectoraal georganiseerde cultuurfondsen (Fonds Podiumkunsten, Letterenfonds, Mondriaan Fonds voor beeldende kunst en cultureel erfgoed Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, Nederlands Filmfonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie);
2. Drie ondersteunende instellingen (Het Nieuwe Instituut voor de creatieve industrie, EYE voor film en DutchCulture voor de ondersteuning van de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid);
3. Producerende instellingen (zoals theatergezelschappen, symfonieorkesten, musea, festivals en presentatie-instellingen voor beeldende kunst) die via het Rijk gefinancierd worden via de Landelijke Culturele Basisinfrastructuur of via de cultuurfondsen;
4. Culturele organisaties die inzetten op het verbinden van culturele initiatieven met onderwerpen van internationaal Nederlands beleid ('kruisbestuiving' tussen ICB en Cultuur en Ontwikkeling) zoals het Prins Claus Fonds, Hubert Bals Fonds en het HIVOS Cultuurfonds.

De netwerkanalyse beoogt om enerzijds een zo compleet mogelijk overzicht samen te stellen van de Nederlandse culturele organisaties die internationaal actief zijn en waaraan de Nederlandse overheid (financiële) ondersteuning biedt en anderzijds om de cultuurorganisaties op een aantal dimensies met elkaar te vergelijken.

Om het overzicht samen te stellen ging deze studie aanvankelijk uit van de volgende bronnen:

1. Buitengaats, een database van DutchCulture. Hierin zijn de activiteiten van Nederlandse organisaties en kunstenaars in het buitenland in alle kunstdisciplines weergegeven. OCW maakt voor haar jaarlijkse publicaties 'Cultuur in beeld' gebruik van deze database.
2. Informatie van OCW en BuZa met betrekking tot financiering van internationale cultuuractiviteiten.

Buitengaats poogt een totaaloverzicht te bieden van alle Nederlandse cultuuractiviteiten in het buitenland, ongeacht de financieringsbron. Echter de beleidsdoorlichting en ook deze netwerkanalyse richt zich vooral op door de Rijksoverheid gefinancierde cultuurorganisaties binnen de Nederlandse en internationale context. Daar biedt Buitengaats geen inzicht in. Tevens toonde nader onderzoek aan (zie hoofdstuk 3) dat Buitengaats slechts een gedeeltelijk en incompleet beeld oplevert, ook voor de gesubsidieerde organisaties. De overzichten van OCW en BuZa met betrekking tot internationale cultuuractiviteiten betreffen specifieke HGIS (Homogene Groep Internationale Samenwerking)-uitgaven. Dit zijn onder andere regelingen en programma's van de zes cultuurfondsen en de drie sectorinstellingen, grootstatische manifestaties, enkele gedeeld erfgoedactiviteiten en enkele cultuur- en ontwikkelingsuitgaven. Het beleid is om geen aparte budgetten toe te kennen

voor internationale activiteiten, maar internationalisering onderdeel te laten uitmaken van de meerjarige subsidies van de cultuurorganisaties. Dit geldt zowel voor de BIS-instellingen als voor de door de fondsen ondersteunde organisaties. Daarom bieden noch Buitengaats, noch de overzichten van OCW en BuZa een voldoende inzicht in de internationalisering van de Nederlandse cultuur.

Aangezien er geen totaaloverzicht van internationalisatie van de Nederlandse cultuur is, is in overleg met IOB besloten om per cultuursector de internationalisering in kaart te brengen. Daarbij is gebruik gemaakt van Buitengaats, dat is aangevuld met gegevens van de cultuurfondsen voor de desbetreffende sector en eveneens van het sectorinstituut indien aanwezig. Vervolgens is per sector, waar mogelijk, ingezoomd op enkele cultuurorganisaties, met name BIS-instellingen. Voor de letteren, film en cultuurparticipatie zijn er geen uitvoerende BIS-instellingen.

In overleg met IOB, DutchCulture en de cultuurfondsen is een steekproef getrokken van Nederlandse cultuurorganisaties die internationaal actief zijn en in enkele gevallen van individuele kunstenaars om aandacht te geven aan de verschillende onderdelen van het netwerk per sector. Bij het vaststellen van de steekproef zijn de volgende criteria gehanteerd:

- Een vertegenwoordiging van alle sectoren en disciplines;
- Alle cultuurfondsen en sectorinstellingen dienen deel uit te maken van de steekproef, met uitzondering van DutchCulture die door IOB geanalyseerd zal worden in het kader van de beleidsreconstructie;³
- De nadruk ligt op BIS-instellingen die internationaal actief zijn, waarbij een selectie is gemaakt uit de verschillende categorieën BIS-instellingen;
- Zowel DutchCulture als de cultuurfondsen hebben suggesties gedaan voor de samenstelling van de steekproef die zijn meegewogen in de definitieve samenstelling;
- Er is een bewust positieve bias in de steekproef naar organisaties die meer internationaal actief zijn, terwijl cultuurorganisaties (BIS en niet-BIS) die nauwelijks internationaal actief zijn, buiten beschouwing gelaten zijn.

De steekproef biedt een illustratief inzicht in de internationale activiteiten van Nederlandse cultuurorganisaties. Echter gezien het enorme aantal organisaties dat internationaal actief is en de veelheid van financieringsvormen, inclusief vele verschillende subsidies, is het onmogelijk gebleken om een representatieve steekproef samen te stellen voor deze deelstudie.

Tabel 1.1 Samenstelling steekproef per sector en discipline

---

³ Deze studie heeft wel een analyse gemaakt van de database Buitengaats en ook de geïnterviewde organisaties hebben aangegeven waar Dutch Culture zich in hun netwerk bevindt.

Sector/discipline	Fonds/sector-instelling	BIS	Anders
Podiumkunsten	Fonds Podiumkunsten		
Muziek		Koninklijk Concertgebouw Orkest	Eric Vloeimans
		Rotterdams Philharmonisch Orkest	Susan von Calon
Theater		Toneelgroep Amsterdam	
		Ro Theater	Dries Verhoeven
		De Toneelmakerij	
Jeugdtheater		Nederlands Danstheater	
Dans		Scapino Ballet Rotterdam	Le grand cru- Feri de Geus*
Opera		Nationale Opera & Ballet (De Nationale Opera)	
		Holland Festival	
Festivals			
Beeldende kunsten, erfgoed en fotografie	Mondriaan Fonds	Rijksmuseum	
		Rijksmuseum van oudheden	Van Abbemuseum
		Witte de With	Edwin Zwakman
		Rijksakademie van beeldende kunsten	Folkert de Jong
		Nederlands Fotomuseum	
		Digitaal Erfgoed Nederland	
Creatieve industrie	Stimuleringsfonds creatieve industrie		
	Het Nieuwe Instituut		

Film	Nederlands Filmfonds EYE	Internationaal Film Festival Rotterdam/ Hubert Bals fonds*
Letteren	Nederlands Letterenfonds	
Cultuurparticipatie	Fonds voor Cultuurparticipatie	

- Organisaties die subsidie hebben verkregen via Cultuur en Ontwikkeling

Voor alle organisaties in de steekproef⁴ zijn de jaarverslagen opgevraagd en op basis daarvan zijn semi-gestructureerde interviews uitgevoerd.⁵

Tevens is gesproken met de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur om meer zicht te krijgen op het perspectief van gemeentes die internationaal actieve cultuurorganisaties ondersteunen.⁶

1.4 Onderzoeksvragen

De volgende onderzoeksvragen hebben centraal gestaan in het onderzoek:

1. Wat is de omvang en de aard van de internationalisering per sector/discipline?
2. Wat is de samenstelling van het netwerk ten behoeve van internationalisering per sector/discipline?
3. Wat zijn de resultaten van de internationale activiteiten per sector/discipline?
4. Welke afspraken zijn er gemaakt over internationaliseringsactiviteiten en hoe worden resultaten verantwoord?
5. Wat zijn de belangrijkste verklarende factoren – zowel positief als negatief- voor de mate waarin Nederlandse cultuurorganisaties internationaal actief zijn?
6. Welke rol speelt de overheid volgens de Nederlandse cultuurorganisaties bij de internationalisering van activiteiten?

Voor elke sector (hoofdstuk 4 t/m 8) zijn deze zes onderzoeksvragen beantwoord. Voor cultuurparticipatie is er wel een apart cultuurfonds, maar er is geen budget vanuit de

⁴ Met uitzondering van de individuele uitvoerende kunstenaars.

⁵ Er zijn drie interviewlijsten opgesteld; 1) voor cultuurfondsen, 2) voor uitvoerende cultuurorganisaties, en 3) voor uitvoerende kunstenaars.

⁶ De onderzoekers hebben herhaalde malen de Gemeente Rotterdam om een gesprek verzocht, maar door stafwisselingen kwam er geen positieve respons. De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur kon tezamen met de Rotterdamse cultuurorganisaties die onderdeel waren van de steekproef voldoende zicht bieden op de interactie tussen Rijks- en gemeentefinanciering inzake internationalisering.

Rijksoverheid voor internationalisering. Daarom komt het Fonds voor Cultuurparticipatie in het algemene hoofdstuk 2 aan de orde.

1.5 Rapportage en terugkoppeling

Op basis van dossierstudies en interviews is een eerste conceptrapport opgesteld voor IOB (versie 10 mei 2015). Het commentaar van IOB is verwerkt in een tweede conceptversie van het rapport (29 mei 2015). De onderzoekers hebben de sectorhoofdstukken worden voorgelegd voor commentaar aan de betrokken instellingen per sector. In totaal reageerden 13 cultuurorganisaties en hun commentaar evenals dat van IOB is verwerkt in de eindversie van het dit rapport (17 juli 2015). Aanvankelijk was het ook de bedoeling om het commentaar van de referentiegroep te verwerken in de eindversie van het rapport, maar er vond geen tijdige vergadering van de referentiegroep plaats. De onderzoekers zijn wel bereid, indien mogelijk, om zelf de deelstudie toe te lichten in de referentiegroep.

De uitvoerders van deze deelstudie bevelen IOB aan om een bijeenkomst te organiseren met Nederlandse cultuurorganisaties, beleidsmakers en onderzoekers om mondelinge feedback op dit rapport te verkrijgen, hetgeen tevens zinvol kan zijn voor het eindrapport van de beleidsdoorlichting onder verantwoordelijkheid van IOB. De onderzoekers zijn graag aanwezig bij een dergelijke bijeenkomst en bereid om deelnemers voor te dragen. Ook hebben cultuurorganisaties tijdens de interviews en bij hun commentaar op delen van het conceptrapport het op prijs te stellen geïnformeerd te worden en betrokken te zijn bij de afronding van de beleidsdoorlichting.

1.6 Methodologische uitdagingen

De eerste en belangrijkste methodologische beperking is de onmogelijkheid om een zo compleet mogelijk overzicht samen te stellen van internationale activiteiten en resultaten van Nederlandse cultuurorganisaties, waar de Ministeries van OCW en BuZa via het ICB een bijdrage aan hebben geleverd. Internationalisering is volledig geïntegreerd in de via BIS en de door de fondsen toegekende subsidies, terwijl er nauwelijks een verplichting is tot aparte verantwoording (zie hoofdstuk 2 voor meer gedetailleerde informatie). Buitengaats biedt een overzicht van internationale activiteiten, maar dit onderzoek toont aan dat Buitengaats verre van compleet is (zie hoofdstuk 3), terwijl Buitengaats tevens geen onderscheid maakt tussen al of niet gesubsidieerde organisaties.

Een tweede beperking is dat deze deelstudie niet moet worden gezien als een klassieke beleidsevaluatie waarbij wordt nagegaan in welke mate de doelstellingen van het beleid zijn

gerealiseerd. IOB voert een beleidsreconstructie uit, waarvoor al aanzetten zijn gedaan in de ToR. De beleidsreconstructie was echter niet afgerond op het moment dat deze deelstudie werd opgesteld. In de eerste beleidsevaluatie van het ICB over de periode 1997-2000, die eveneens door IOB werd uitgevoerd, lag de focus op de directe sturingsinstrumenten die de overheid toen had gecreëerd, in het bijzonder de HGIS-middelen. Voor de huidige evaluatieperiode geldt dat er nauwelijks sprake is van directe sturing. De Rijksoverheid heeft nauwelijks voorwaarden gesteld aan de besteding van subsidies inzake internationalisering. Derhalve is het interessant om na te gaan wat het perspectief is van Nederlandse cultuurorganisaties op internationalisering en hoe dit zich verhoudt tot het beleid. Deze deelstudie stelt dus niet het beleid, de beschikbare middelen en de instrumenten centraal die van invloed zijn op de cultuurorganisaties. Er wordt juist gekeken vanuit het perspectief van de cultuurorganisaties: Welke middelen ontvangen zij? Welke verantwoording moeten ze afleggen? Hoe meten ze zelf resultaten? Hoe denken zij over internationalisering? Wat zijn belemmerende en bevorderende factoren? Hoe is dat door beleid beïnvloed?

Een derde logische beperking is dat noch het perspectief van de beide betrokken ministeries, noch dat van de ambassades of buitenlandse podia en actoren, noch het perspectief van DutchCulture in deze deelstudie is verwerkt. Complementariteit en/of overlap tussen door de cultuurfondsen en door de ambassades verstrekte subsidies viel daarom buiten het kader van deze deelstudie. Zoals gezegd is IOB verantwoordelijk voor de beleidsreconstructie en de bezoeken aan prioriteitslanden. IOB zal de bevindingen uit de diverse deelstudies combineren in het eindrapport om zo tot een afgewogen oordeel te komen.

Ten vierde is het slechts in beperkte mate mogelijk gebleken om naar organisaties te kijken die gefinancierd zijn via het Cultuur en Ontwikkelingsbeleid, omdat de zogenaamde kruisbestuiving tussen ICB en Cultuur en Ontwikkeling beperkt bleek te zijn vanuit het Nederlandse perspectief.⁷ Tevens zijn de meeste subsidies via het Cultuur en Ontwikkelingsbeleid afgebouwd tijdens de evaluatieperiode, zoals de subsidies aan het Hubert Bals fonds, het IDFA Bertha / Jan Vrijman fonds en de Rijksakademie van beeldende kunsten. Uitzondering is de subsidie aan het Prins Claus Fonds, maar daar vindt een aparte evaluatie van plaats in 2015.

Ten vijfde was het feit dat veel cultuurorganisaties tijdens de evaluatieperiode 2009-2014 zijn gefuseerd een complicerende factor. Alle cultuurfondsen zijn de afgelopen jaren gereorganiseerd: soms zijn sectorinstellingen met cultuurfondsen gefuseerd of gingen cultuurfondsen samen. In alle gevallen was er sprake van een vermindering van de subsidies en derhalve een vermindering van staf. Ook sectorinstellingen en uitvoerende organisaties –

---

⁷ IOB gaat nader op deze kruisbestuiving in voor die landenstudies waar zowel ICB- als Cultuur en Ontwikkeling middelen voor beschikbaar waren.

zowel BIS als niet BIS-instellingen- ondergingen substantiële veranderingen. Dit bemoeilijkt een vergelijking in de tijd.

Ten zesde was de informatie met betrekking tot de financiering van de cultuurfondsen, sectorinstellingen en BIS-instellingen niet altijd eenvoudig bij OCW te achterhalen. In de eerste weken van het onderzoek is een oriënterend gesprek gevoerd met de medewerkers van OCW en zij waren bereid informatie aan te leveren en hulp te bieden waar nodig. In samenwerking met OCW is veel informatie verzameld, maar ontbreken nog wel verschillende documenten zoals de prestatieafspraken inzake internationalisering en is de documentatie niet volledig.

Tenslotte was de periode 2009-2014 een periode van economische crisis die zijn weerslag had op de culturele sector op verschillende manieren. De periode omvat twee cultuursubsidieperiodes, namelijk 2009-2012 en 2013-2016 waarbij voor de periode 2013-2016 aanzienlijke kortingen op het cultuurbeleid zijn doorgevoerd die blijken uit minder instellingen in de BIS en minder subsidies. Dit heeft zijn weerslag op internationalisering.

2. Achtergrond internationaal cultuurbeleid vanuit het perspectief van Nederlandse cultuurorganisaties

In dit hoofdstuk komen allereerst percepties van Nederlandse cultuurorganisaties met betrekking tot het internationale cultuurbeleid aan de orde. Dit is nadrukkelijk geen beleidsreconstructie, want die voert IOB uit. Vervolgens passeren de cultuurfondsen de revue. Het Fonds voor Cultuurparticipatie met zijn beperkte internationale activiteiten wordt in dit hoofdstuk gepresenteerd. Tot slot komt de verantwoording van internationale resultaten naar voren. Dit hoofdstuk vormt de opmaat voor de analyse per sector die in de hoofdstukken 4 t/m 8 wordt gepresenteerd.

2.1 Hoofdbevindingen

- **De Nederlandse cultuurorganisaties hebben vooral praktische kennis van het ICB**, namelijk bekendheid met specifieke programma's en regelingen voor internationalisering en de diplomatieke posten. **De meeste uitvoerende organisaties zijn van mening dat het ICB te eenzijdig op export is gericht en dat belangrijke dimensies zoals internationale samenwerking te weinig uit de verf komen.**
- **De zes cultuurfondsen met een ZBO-status spelen een belangrijke rol in de uitvoering van het ICB**, via het verlenen van instellings- en projectsubsidies. Hun taak op het gebied van internationalisering is verzwaard, mede door fusies met sectorinstituten of door opheffing van de meeste sectorinstellingen.
- **De cultuurfondsen kunnen vier soorten middelen inzetten om internationalisering te financieren:** 1) HGIS-middelen; 2) Door OCW geormerkte middelen voor internationalisering; 3) Andere door de Rijksoverheid ter beschikking gestelde middelen voor specifieke sectoren nl. de creatieve industrie en film; en 4) 'Eigen' middelen, dat wil zeggen de BIS-allocatie van OCW. Al deze middelen, d.w.z. 100%, zijn door de Rijksoverheid ter beschikking gesteld van de cultuurfondsen. **De fondsen besteden naar schatting tussen 1-2% en 40-50% van hun totale budget aan internationalisering (zie hoofdstukken 4 t/m 8).**
- **Het Fonds voor Cultuurparticipatie is slechts beperkt internationaal actief.** Dit fonds heeft tijdens de evaluatieperiode geen HGIS-middelen ontvangen, maar zet wel

1-2% van het totale budget in voor internationale activiteiten. Dit fonds heeft enkele structurele Europese samenwerkingsverbanden opgezet en heeft oog voor actuele internationale thema's zoals *urban arts* en volkscultuur/ immaterieel erfgoed.

- **Naar de mening van de onderzoekers hebben de cultuurorganisaties de laatste jaren veel aandacht besteed aan verantwoording van resultaten ook op het gebied van internationalisering, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin.** Dit gebeurt vooral via jaarverslagen en deels via enkele evaluatieonderzoeken. Er zijn echter **weinig overkoepelende onderzoeken.** Ook is er geen sprake van koppeling aan de beleidsdoelstellingen, mede omdat de Rijksoverheid daar nooit om heeft verzocht. Hoewel er dus relatief veel informatie is over resultaten, grotendeels op output- en deels op outcomeniveau, is het moeilijk om een totaaloverzicht vast te stellen, omdat er meestal slechts per regeling of per organisatie gerapporteerd wordt.

2.2 Percepties internationaal cultuurbeleid

De cultuurorganisaties is gevraagd om aan te geven of zij op de hoogte zijn van het ICB, of ze veranderingen hebben waargenomen in het ICB en of zij zelf de gevolgen van veranderingen in het beleid hebben ervaren? Dit biedt een eerste pragmatisch inzicht in de reikwijdte van het internationaal cultuurbeleid. Hoewel normatieve opvattingen over het beleid altijd een rol spelen, beperkt deze analyse zich vooral tot de beschikbare middelen en de verschillende instrumenten zoals regelingen, programma's, prioriteitslanden en vertegenwoordigingen in het buitenland. De Raad voor Cultuur besteedt zowel in haar reguliere adviezen⁸ als in specifieke adviezen⁹ aandacht aan internationalisering van de Nederlandse cultuur. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) bracht onlangs ook een publicatie uit over het nationaal cultuurbeleid, inclusief de internationale dimensie.¹⁰ Het debat over het ICB wordt beperkt gevoerd: in 2009 wijdde Boekman, Tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid een hele editie aan 'Kunst over de grens'.¹¹ Binnenkort komt er een publicatie uit over Nederlandse kunst in de wereld,¹² waaraan ook een onderzoekersbijeenkomst is gekoppeld. Er zijn enkele scripties over dit onderwerp en binnenkort komt er een dissertatie over het Nederlands internationaal cultuurbeleid in

---

⁸ Raad voor Cultuur, Advies bezuiniging cultuur 2013-2016, Noodgedwongen keuzen, april 2011 en Raad voor Cultuur, Agenda Cultuur 2017-2020 (en verder), april 2015.

⁹ Raad voor Cultuur, Strategische keuzes internationaal cultuurbeleid, april 2008 en Raad voor Cultuur, Advies culturele vertegenwoordiging in Frankrijk, mei 2013

¹⁰ WRR, Cultuur herwaarderen, 2015.

¹¹ Boekman 80, Tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid, Kunst over de grens, Eenentwintigste jaargang, Najaar 2009.

¹² Ton Bevers, Bernard Colenbrander, Johan Heilbron, Nico Wilterdink, Nederlandse kunst in de wereld, Literatuur, architectuur en beeldende kunst 1980-2013, juni 2015.

historisch perspectief.¹³ Aangezien deze deelstudie zich niet richt op de beleidsreconstructie (ze hoofdstuk 1), zullen de genoemde beleidsdocumenten en analyses hier niet verder gepresenteerd worden.

Meeste bekendheid met internationale regelingen, grootstatelijke manifestaties en bezoekersprogramma's

De cultuurorganisaties associëren het ICB vooral met grootstatelijke manifestaties en met internationale regelingen en programma's van cultuurfondsen waar bijv. een vergoeding voor reizen kan worden aangevraagd. Ook bezoekersprogramma's worden genoemd.

Manifestaties

In de gesprekken kwamen grote internationale manifestaties regelmatig naar voren. Dat heeft betrekking op de viering van bilaterale jaren, zoals bijvoorbeeld het Nederland-Ruslandjaar 2013 of 400 jaar betrekkingen tussen Nederland en Turkije in 2012, maar ook deelname aan de Shanghai World Expo 2010 en vaste deelname aan diverse biënnales. DutchCulture had een coördinerende rol voor de grootstatelijke multisectoriële manifestaties. De cultuurorganisaties hadden uiteenlopende meningen over deze manifestaties. Niet-deelnemers waren vaak niet op de hoogte. Wel-deelnemers vonden de manifestaties soms een geschikt podium om zich te presenteren, waarvoor extra geld beschikbaar was, maar ook waren deelnemers van mening dat de activiteiten vaak te ad-hoc waren en te weinig pasten in hun eigen meerjarenbeleid. Voor de komende jaren is de opzet veranderd en zijn de zes cultuurfondsen gezamenlijk verantwoordelijk voor enkele manifestaties in een zestal landen en gebieden, waarbij de presentatie als gastland bij de *Frankfurter Buchmesse* het meest omvangrijk is.¹⁴

Samenwerking met Nederlandse diplomatieke vertegenwoordigingen

De cultuurorganisaties en artiesten die in het buitenland werken hebben regelmatig contact met de Nederlandse ambassades. Dat contact is meer of minder intensief en mede afhankelijk van de aanwezigheid van een culturele attaché. De geïnterviewde personen geven tevens aan dat de intensiteit en meerwaarde van het contact met de diplomatieke vertegenwoordigingen sterk persoonsafhankelijk is. De desbetreffende vertegenwoordiger heeft niet altijd uitgebreid kennis van alle cultuursectoren en/of disciplines en dit wordt zeker ook niet verwacht. Dit beïnvloedt wel de mate waarin de diplomatieke posten van nut zijn voor de internationalisering van cultuur. Er kunnen, volgens de cultuurorganisaties,

---

¹³ Toine Minnaert, verbonden aan de Universiteit van Utrecht, deed onderzoek naar het parlementair debat, beleidsdocumenten en adviezen over internationaal cultuurbeleid in Nederland over vier periodes 1970-1986, 1987-1996, 1997-2006 en 2007-2012 en dit jaar zal zijn dissertatie verschijnen.

¹⁴ Daarnaast ligt de focus op Nederland-Vlaanderen, Brazilië, Zuid-Korea, de Arabische regio en een keuze uit Japan/Italië/Frankrijk. Voor dit programma *Dutch Manifestaties Abroad* is € 2.3 miljoen beschikbaar via het ministerie van BuZa.

redelijk grote verschillen in de mate van betrokkenheid optreden, wanneer er een wisseling is van culturele attaché. Daarmee gaat kennis verloren en moet er opnieuw worden geïnvesteerd in het opbouwen van een relatie, volgens de cultuurorganisaties. Ook signaleren de organisaties dat er momenteel minder professionele culturele attachés zijn dan in het verleden. In enkele gevallen wordt dat gecompenseerd door andere diplomatieke vertegenwoordigers, zoals bijvoorbeeld in Zuid-Korea waar de ambassade volgens enkele gesprekspartners enthousiast is om de Nederlandse creatieve industrie en de beeldende kunst goed te positioneren.

Focus op prioriteitslanden?

De cultuurorganisaties zijn op de hoogte dat er prioriteitslanden voor het ICB zijn,¹⁵ maar dit speelt volgens hen slechts in beperkte mate een rol bij de keuze voor internationale activiteiten. Voor de fondsen zijn de prioriteitslanden wel enigszins van belang, omdat zij daar rekening mee zouden moeten houden bij het uitvoeren van hun internationale regelingen (zie de sectorhoofdstukken voor meer informatie). Ook hebben de fondsen wel invloed op de aanwijzing van nieuwe prioriteitslanden. Brazilië en Zuid-Korea zijn nieuwe prioriteitslanden, die door de cultuurfondsen met name voor beeldende kunst en creatieve industrie zijn aangedragen, omdat in deze landen aantrekkelijke mogelijkheden voor marktverruiming bestaan.

In de letteren werken Nederland en Vlaanderen nauw samen, omdat het werkterrein het Nederlands taalgebied is. Daarom geldt Vlaanderen niet als buitenland voor de letteren, terwijl voor alle andere sectoren Vlaanderen wel onder het buitenland gerekend wordt

Terwijl in het beleid een gerichte geografische focus middels de prioriteitslanden een belangrijk aandachtsgebied is, gaan de culturele organisaties ervan uit dat enerzijds de meest interessante landen sowieso deel uitmaken van de prioriteitslanden en anderzijds dat er geen duidelijke sturing is op prioriteitslanden waardoor veel flexibiliteit mogelijk is. In de volgende hoofdstukken gaan we steeds na in hoeverre er sprake is van een focus op prioriteitslanden.

---

¹⁵ Op de site <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/internationale-culturele-samenwerking/internationaal-cultuurbeleid/prioriteiten-internationaal-cultuurbeleid> staan de prioriteitslanden, namelijk Duitsland, België (Vlaanderen), het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Italië, Frankrijk, Spanje, Brazilië, Turkije, Rusland, China, India, Zuid-Afrika, Indonesië en Japan. De site vermeldt tevens “De Rijksoverheid onderzoekt binnen het buitenlands beleid hoe culturele samenwerking kan worden gestimuleerd in de Arabische regio. Ook heeft Centraal- en Oost-Europa de aandacht”. Er is ook nog een lijst met prioriteitslanden voor het gedeeld cultureel erfgoed. De lijst met prioriteitslanden wordt regelmatig aangepast.

Gebrekkige zichtbaarheid van HGIS-middelen

Bij de instelling van de HGIS-middelen voor cultuur in 1997 was er aanvankelijk sprake van grotendeels centrale besluitvorming door een gezamenlijke HGIS-Commissie van OCW en BuZa, terwijl later – en in het bijzonder vanaf 2009- de besluitvorming over de HGIS-middelen grotendeels bij de fondsen terecht kwam. Over deze vergaande decentralisering wordt verschillend gedacht. Bij de percepties speelt ook de afname van subsidies een rol. De cultuurorganisaties zijn het erover eens dat het niet helemaal duidelijk is hoe de verdeling van HGIS-middelen tussen fondsen en programma's nu tot stand is gekomen. Het Fonds Cultuurparticipatie ontving in het geheel geen geormerkte middelen voor internationale activiteiten, maar maakt uit haar eigen budget hiervoor wat middelen vrij.

Focus op bepaalde sectoren, disciplines of organisaties?

De cultuurorganisaties zijn het er niet over eens of er sprake is van een gerichte focus op bepaalde sectoren, disciplines of organisaties. Hierboven is reeds aangegeven dat het de gesprekspartners niet duidelijk is op basis waarvan nu precies de verdeling van internationale middelen tot stand komt. Dit geldt voor de HGIS-Cultuurmiddelen, maar ook voor de extra programma's en regelingen die via de Rijsoverheid, waaronder het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) tot stand zijn gekomen. Deze regelingen worden niet altijd als onderdeel van het ICB beschouwd, maar hebben wel een duidelijke sectorale focus, namelijk op de topsector creatieve industrie en op de film.¹⁶

Een meerderheid van de gesprekspartners heeft daarentegen de indruk dat het ICB van oudsher vooral op de podiumkunsten is gericht en dat de nadruk ligt op optredens in het buitenland. Het belangrijkste monitoringinstrument van OCW zelf is de speellijstapplicatie. Daarnaast is er Buitengaats als monitorinstrument (zie hoofdstuk 3)

Voor de periode 2013-2016 zijn enkele cultuurorganisaties (BIS-instellingen) waaronder het Koninklijk Concertgebouworkest en de Toneelgroep Amsterdam aangemerkt als

---

¹⁶ De TOR geeft aan dat er in de periode 2009-2012 een gerichte inzet was op disciplines waar Nederland internationaal sterk zou staan, namelijk *'Dutch Design, Fashion and Architecture'* (DutchDFA). In samenwerking met het toenmalige ministerie van Economische Zaken (EZ, later het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie- EL&I) was de creatieve industrie aangemerkt als één van de topsectoren en was er extra geld beschikbaar gesteld voor marktverruiming, internationale presentatie en verhoging van de concurrentiekracht van deze sector. Voor het programma DutchDFA van deze publieke-private samenwerking was in de periode 2009-2012 in totaal € 12 miljoen beschikbaar gesteld door de drie ministeries.

In augustus 2014 lanceerde het Nederlands Filmfonds het *'Netherlands Film Production Incentive'* waarbij productiemaatschappijen een aanvraag kunnen doen voor een bijdrage in de productiekosten van films en waarvoor in 2015 € 25.3 beschikbaar is. Het is een stimuleringsmaatregel gebaseerd op een *'30% cash rebate'* systeem om Nederland aantrekkelijker te maken voor internationale filmmakers. De cash rebate regeling is erop gericht een gezond filmproductieklimaat in Nederland te bevorderen en de internationale concurrentiepositie van de Nederlandse filmindustrie te versterken. De regeling houdt in dat de aanvrager in aanmerking kan komen voor een bijdrage in bepaalde productiekosten die in Nederland worden besteed. De bijdrage is gelijk aan 30% van deze uitgaven met een maximum van 1 miljoen euro per aanvraag (zie Kamerstuk OCW, Nieuwe filmregeling, 19 februari 2014). Zie hoofdstuk 7.

Nederlandse topinstellingen met een internationale reputatie en zouden zij wat extra middelen daarvoor ontvangen. Dit zijn allemaal instellingen voor podiumkunsten (zie hoofdstuk 4). Dit is niet altijd bekend, behalve bij organisaties die in dezelfde discipline werkzaam zijn en dit soms betreuren, omdat zij dit ervaren als een gebrek aan erkenning voor hun internationale positie.

Sectorinstellingen

Verschillende gesprekspartners, vooral niet-BIS instellingen, geven aan het grotendeels verdwijnen van de sectorinstellingen zoals Muziekcentrum Nederland en het Theaterinstituut Nederland, als een gemis voor hun internationale activiteiten te ervaren. Weliswaar hebben de fondsen enkele taken (gedeeltelijk) overgenomen, maar volgens de organisaties hadden de sectorinstellingen specifieke kennis en expertise om internationalisering te bevorderen, die de fondsen niet hebben.

Rol van subsidiëring

Het Nederlandse culturele veld ziet de rol van de overheid met betrekking tot internationalisering vooral tot uiting komen in het direct of indirect verlenen van subsidies, naast de faciliterende rol via de posten. Daarmee zou het ICB zich dus vooral op de gesubsidieerde kunst richten. In de praktijk is dat volgens betrokkenen niet zo duidelijk. Immers de Nederlandse DJs, die een grote internationale reputatie hebben opgebouwd alsmede internationaal gerenommeerde architecten worden net zo goed als exponenten van de Nederlandse cultuur in het buitenland gezien als de gesubsidieerde organisaties die er soms overigens in slagen om winst te maken op hun internationale activiteiten. Terwijl sommige zeer commerciële artiesten nooit direct subsidie hebben ontvangen, is het toch mogelijk dat hun opleiding en de in Nederland geboden faciliteiten voor het opbouwen van een netwerk hebben bijgedragen aan hun internationale reputatie.

De cultuurorganisaties zijn het erover eens dat er geen scherp onderscheid gemaakt kan worden tussen commercieel en niet-commercieel zeker niet op het niveau van sectoren en/of disciplines. De lange tijd mede door EL&I gefinancierde topsector creatieve industrie (design, architectuur, mode en e-gaming) wordt soms als meer commercieel aangemerkt, maar ook in deze sector evenals in andere sectoren bestaan gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde activiteiten naast elkaar en lopen in elkaar over. De laatste jaren heeft de overheid het belang van externe financiering anders dan overheidsfinanciering steeds benadrukt en dit is een criterium om overheidsfinanciering te verstrekken. De culturele organisaties onderschrijven dit uitgangspunt, maar velen geven aan dat overheidsfinanciering, evenals in andere landen het geval is, vaak wel essentieel is om internationaal actief te zijn. Daarnaast zijn de cultuurorganisaties het erover eens dat de overheid niet alleen een rol als financier, maar ook als facilitator en promotor kan spelen om

de Nederlandse kunst internationaal te positioneren. De meningen lopen echter sterk uiteen met betrekking tot de gewenste mate van directe betrokkenheid van de overheid. In alle sectoren: film, podiumkunsten, beeldende kunst, letteren, erfgoed, creatieve industrie is er sprake van commerciële internationale activiteiten die niet los gezien kunnen worden van de gesubsidieerde activiteiten.

Focus op iconen of stimuleren van sectorbrede presentatie van Nederlandse cultuur?

Een thema dat in verschillende interviews naar voren kwam en waar zeer verschillend over wordt gedacht betreft de focus van het ICB op enkele ‘cultuuriconen’ of op een zo breed mogelijke internationalisering van Nederlandse cultuurorganisaties en artiesten die internationaal wat te bieden hebben cq waar een (potentiële) vraag naar is. Sommige gesprekspartners zijn van mening dat vooral opkomende kunstenaars internationale kansen geboden moeten worden. Het zal geen verbazing wekken dat andere organisaties daarentegen een veel sterkere focus op enkele zogenaamde iconen wenselijk achten. Weer anderen zien vooral een taak van de overheid zien in het faciliteren van internationalisering in brede zin, waarbij zowel een plaats is voor topinstellingen als voor opkomende kunstenaars. Daarbij is het de kunst om een goede balans te vinden.

Het concept internationalisering

De meerderheid van de geïnterviewde organisaties is van mening dat het huidige ICB en daarmee het concept van internationalisering zoals vorm gegeven in het beleid en de uitvoering vrij eenzijdig op voorstellingen, tentoonstellingen, lezingen etc. in het buitenland is gericht, dat wil zeggen op de exportfunctie. Volgens deze opvatting, die ook voor Buitengaats wordt gehanteerd, zijn ook in Nederland wonende buitenlanders die internationaal actief zijn onderdeel van de internationalisering van Nederlandse cultuur. Bijvoorbeeld de filmmaker Steve McQueen, beeldend kunstenaar Marlene Dumas en theatermaker en regisseur Ivo van Hove zijn exponenten van het ICB. Echter de vestiging van buitenlandse kunstenaars in Nederland is geen onderdeel van beleid. In het verleden was ‘Nederland Vrijhaven’ wel onderdeel van het ICB. Dat hield in dat het ICB zich mede richtte op Nederland als vestigingsland en in het algemeen op Nederland als een aantrekkelijke plaats voor uitwisseling van internationale cultuur. Een groot aantal cultuurorganisaties betreurt het huidige gebrek aan aandacht voor deze internationale dimensie van het cultuurbeleid. Ook internationale samenwerkingsrelaties (inclusief coproducties) zouden volgens velen te weinig aandacht krijgen. Er zou daarmee ook te weinig aandacht zijn voor wederkerigheid in internationale samenwerkingsrelaties, dat wil zeggen het gezamenlijk ontwikkelen en produceren van kunst met inbreng vanuit verschillende landen.

Samenwerking Europa

De aansluiting van het Nederlandse ICB met het Europese cultuurbeleid is volgens de organisaties nog tamelijk beperkt. DutchCulture heeft een *Creative Europe Desk* en het *European Citizens Point* waar informatie over Europese programma's wordt verstrekt. Enkele cultuurfondsen werken ook redelijk intensief samen in Europees verband, bijvoorbeeld in de filmsector. Enkele uitvoerenden slagen erin om vrij intensief samen te werken in Europees verband en daarvoor ook subsidie te verkrijgen. Zo heeft het Van Abbemuseum samen met vijf andere musea in Europa verenigd in de museumconfederatie *L'Internationale*, van de Europese Unie een subsidie €2.5 miljoen ontvangen voor een vijfjarig programma dat leidt tot een duurzaam nieuw model voor openbare musea in Europa (zie hoofdstuk 5). In 2013 bedroegen de productiekosten van Nederlandse films € 60 miljoen (exclusief coproducties), waar € 20 miljoen subsidie door het Filmfonds werd gegeven, € 10 miljoen vanuit andere subsidieverstrekkers (o.a. gemeenten) en bijna € 10 miljoen uit het buitenland (incl. EU subsidie).¹⁷

2.3 Rol van de fondsen

Gezien de centrale rol van de cultuurfondsen in de uitvoering van het ICB volgt hier een kort overzicht van de momenteel zes cultuurfondsen.¹⁸ De fondsen hebben een ZBO-status. De afspraken tussen het Ministerie van OCW en de cultuurfondsen voor wat betreft de internationale activiteiten zijn integraal onderdeel van de beleidscyclus die bestaat uit de volgende stappen:

- Aanvraag van de Minister/staatssecretaris van OCW aan de Raad voor Cultuur;
- Advies van de Raad voor Cultuur aan de Minister/staatssecretaris (2012, Advies bezuiniging cultuur. Noodgedwongen keuzen);
- Beleidsbrief Minister OCW aan Tweede Kamer ('Meer dan kwaliteit, Uitgangspunten cultuurbeleid voor de periode 2013-2016');¹⁹
- Verzoek van Minister van OCW aan alle cultuurfondsen om beleidsplannen te ontwikkelen aan de hand van de algemene beleidsbrief en een beleidskader per fonds;
- Beleidsplan (in een enkel geval zoals het FPK is er een apart beleidsplan internationalisering voor de periode 2013-2016) opgesteld;
- Subsidiebesluit in het kader van de culturele basisinfrastructuur die aan het begin van de periode wordt opgesteld;

---

¹⁷ APE, Rebel, Economische ontwikkelingen in de cultuursector, 2009-2013, p.40

¹⁸ In 2009 waren er nog zes cultuurfondsen. In het overzicht wordt aangegeven welke reorganisaties hebben plaatsgevonden

¹⁹ Brief Minister OCW aan Tweede Kamer, 6 december 2010

- Vaststellingsbeschikking in het kader van de culturele basisinfrastructuur die aan het einde van de periode wordt opgesteld op basis van de verantwoording en tussentijdse afspraken.

De internationale activiteiten zijn vrijwel altijd integraal onderdeel van de desbetreffende documenten. In het beleidskader aan de fondsen wordt ook de verdeling van beschikbare HGIS-middelen voor cultuur in grote lijnen aangegeven. Zo is er voor de periode 2013-2016 via de HGIS-middelen € 1.8 miljoen beschikbaar voor programma's voor marktverruiming waar de fondsen voorstellen voor kunnen doen.²⁰ Er was sprake van een forse vermindering van de HGIS-middelen voor de cultuurfondsen voor de periode 2013-2016. De fondsen gaven in een brief aan OCW²¹ dat een dreigende korting van 55% op de HGIS middelen excessief zou zijn en pleitten ervoor de korting te beperken tot 25%. Tevens stelden ze voor om dezelfde verdeling van de HGIS-middelen te hanteren als in de voorgaande periode 2009-2012, met uitzondering van het Fonds Cultuurparticipatie die wel wat middelen zou moeten ontvangen. Vervolgens zijn de fondsen samen met het ministerie inderdaad overeen gekomen grotendeels dezelfde verdeling van HGIS-middelen te hanteren als in de periode 2009-2012, waarop een korting van ongeveer 25% van toepassing zou zijn. Ondanks het gezamenlijke voorstel, beschouwen sommige fondsen dit als een duidelijk gemiste kans om het internationaal cultuurbeleid beter vorm te geven.

Ook geeft OCW aan dat sommige fondsen aparte 'regelingen internationalisering' kunnen opnemen in hun beleidsplan, zoals bijvoorbeeld het FPK. Echter de fondsen worden niet verondersteld subsidie te verlenen aan uitvoerende BIS-instellingen. De brieven van OCW aan de fondsen van oktober 2011 geven aan dat de focus voor internationalisering ligt op:

- Activiteiten ten behoeve van marktverruiming;
- Een goede uitgangspositie voor jong Nederlands talent op de internationale markt;
- Een kwalitatief hoogwaardige presentatie van Nederlands bewezen talent en vernieuwend aanbod op de relevante presentatieplekken.

De fondsen kunnen op vier manieren internationale activiteiten financieren, uit de via de door de Rijksoverheid ter beschikking gestelde middelen, namelijk:

1. Via de HGIS-middelen van OCW of BuZa, dat kan zowel specifieke programma's als regelingen betreffen zoals de bezoekersprogramma's, deelname aan grootstatische manifestaties of programma's voor marktverruiming;
2. Via geormerkte gelden die onderdeel uitmaken van de culturele basisinfrastructuur;

²⁰ De Raad voor Cultuur bracht in 2012 een advies uit over de verdeling van de HGIS-middelen voor internationale marktverruiming.

²¹ Bijlage 'Samenwerking cultuurfondsen' bij beleidsplan 2013-2016 Nederlands Letterenfonds

3. Via additionele via de Rijksoverheid vormgegeven regelingen voor de creatieve industrie als topsector (DutchDFA) en de recente 30% *cash rebate* regeling voor film;²²
4. Via aanwending van ‘eigen’ niet-geormerkte middelen voor internationalisering, maar dit zijn nog steeds via de Rijksoverheid verstrekte middelen in het kader van de vierjarige kunstenplancyclus.

Elke vier jaar bezoekt een visitatiecommissie de fondsen en stelt een rapport op waarin tevens gebruik wordt gemaakt van een zelfevaluatie door de fondsen. Voor 2014 is een gezamenlijk rapport uitgebracht voor de zes cultuurfondsen met aparte bijlagen voor elk der fondsen.²³ De opdracht van het Ministerie van OCW was het beoordelen van de periode 2010-2013. Echter de commissie stelt vast dat gezien de majeure wijzigingen in beleid en organisatie vooral met ingang van 2013 dit een relatief korte periode is. De commissie richt zich daarom vooral op de overgang van beleid. De commissie heeft internationalisering als één van de taken van de fondsen mede beoordeeld. Enkele algemene bevindingen en conclusies van de visitatiecommissie die gerelateerd zijn aan de internationalisering luiden als volgt:

- De fondsen hebben een forse taakverzwaring verkregen met meer taken en minder middelen en hebben dit naar de mening van de commissie bewonderenswaardig goed gedaan;
- De zes fondsen zijn naar het oordeel van de commissie financieel en organisatorisch op orde;
- Het algemene oordeel over het functioneren van de zes fondsen is positief. Het beleid dat zij voeren is in lijn met de hen opgelegde kaders, zij beoordelen aanvragen en bezwaarschriften zorgvuldig, werken actief aan kwaliteitsbeleid via evaluaties, betrekken hun stakeholders in toenemende mate bij beleidsontwikkelingen, hun bedrijfsvoering is op orde en de fondsmedewerkers zijn betrokken en gemotiveerd;
- Ondanks het algemene, positieve oordeel bevinden alle fondsen zich nog in een transitiefase en dit vergt voor de komende periode versterkt strategisch beleid van de fondsen;
- Verder vraagt de commissie aandacht voor samenwerking tussen de fondsen, het borgen dat genre- en discipline overstijgende aanvragen op hun merites worden beoordeeld en het vergoten van inzicht in de cultureel-maatschappelijke uitkomsten van de fondsen (‘output’).

De algemene bevindingen van de visitatiecommissie op het gebied van internationalisering zijn beperkt. Internationalisering wordt behandeld in samenhang met ‘geografische spreiding’ in Nederland. Voor enkele sectoren die sterk internationaal georiënteerd zijn zoals film, literatuur, beeldende kunst en de creatieve industrie, is volgens de commissie

---

²² Zie voetnoot 14

²³ Rapport visitatiecommissie cultuurfondsen 2014

internationalisering cruciaal. Het is niet duidelijk op basis waarvan de commissie deze sectoren noemt en andere niet. In de rapportage van de visitatiecommissie per fonds wordt wat meer specifiek aandacht besteed aan internationalisering.

In tabel 2.1 zijn de belangrijkste kenmerken per fonds weergegeven, inclusief enkele bevindingen van de visitatiecommissie. Dit overzicht biedt het uitgangspunt voor de analyses in de hoofdstukken 4 t/m 8. Het Fonds Cultuurparticipatie ontving gedurende de evaluatieperiode geen HGIS-middelen voor internationalisering en is in beperkte mate internationaal actief. Daarom zijn de internationale activiteiten van dit fonds in 2.4 in dit hoofdstuk beschreven.

Tabel 2.1 Overzicht cultuurfondsen

	Fonds Podiumkunsten	Mondriaan Fonds	Stimuleringsfonds Creatieve Industrie	Nederlands Filmfonds	Nederlands Letterenfonds	Fonds voor Cultuurparticipatie
Historie	Samenvoeging van Theaterinstituut Nederland, Muziekcentrum Nederland en taken van Fonds Promotie Podiumkunsten en voormalig FPK in nieuw FPK in 2013	Fusie Mondriaan Stichting en Fonds voor beeldende kunsten, vormgeving en bouwkunst (BKVB) in 2012 waarbij vormgeving, bouwkunst en e-cultuur naar Stimuleringsfonds Creatieve Industrie gingen	Nieuw fonds 2013: Stimuleringsfonds voor Architectuur plus vormgeving van Mondriaan Fonds en BKVB+ nieuwe taak: stimuleren e-cultuur	Geen reorganisatie, maar wel Transitiefase door invoering nieuw subsidiemodel geënt op Scandinavisch model	Fusie van Stichting Fonds voor de Letteren en Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingsfonds	Fonds dateert van 2009 en bestaat uit voormalig Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten samengevoegd met cultuureducatietaken van FPK en Mondriaan Stichting
Subsidie van OCW 2013-2016, gemiddeld per jaar ²⁴	€ 44 miljoen	€ 26 miljoen	€ 12 miljoen	€ 29 miljoen	€ 10 miljoen	€ 12 miljoen ²⁵
HGIS-middelen 2013-2016	€ 2.8miljoen	€ 3.6 miljoen	€ 4 miljoen	€ 2.8 miljoen	€ 1.2 miljoen	--
Schatting internationale uitgaven/activiteiten als % van totale	10-16%	25-33%	>50%	50%	40%	1-2%

²⁴ Volgens Kamerbrief besluiten culturele basisinfrastructuur 2013-2016, 18 september 2012, bijlage 4 financieel kader fondsen. Uit de jaarverslagen blijkt dat de jaarlijkse subsidies in 2013 en 2014 soms hoger zijn.

²⁵ Exclusief Matchingsregeling CE met kwaliteit, €10 miljoen per jaar vanaf 2013

budget

Aantal subsidie-aanvragen 2013 t.o.v	1610	1590	1200	1200	990	650
gehonoreerde aanvragen (gegevens	t.o.v.	t.o.v.	t.o.v.	t.o.v.	t.o.v.	t.o.v.
visitatie-rapport 2014)	980	580	390	430	810	210
	(59%)	(36%)	(30%)	(36%)	(83%)	(32%)

Bevindingen t.a.v internationalisering van visitatiecommissie	Nieuwe taken en beleid op het gebied van internationale promotie zijn bij het fonds nog in ontwikkeling. Deze werden tot voor kort uitgevoerd door de nu opgeheven sectorinstituten	Aandacht voor talentontwikkeling in de internationale context.	Hele werkveld is bij uitstek internationaal. Binnen alle deelregelingen kunnen subsidies voor internationale projecten worden aangevraagd en tevens zijn er specifieke regelingen voor internationalisering	Fonds draagt actief bij aan internationale promotie. Zelf wil het fonds een nadrukkelijker binding van krachten met EYE ihkv internationale positionering van NI film. Initiatiefnemer van coproducties met buitenland	Internationalisering als apart thema. Veel internationale partners en sterke banden met internationale manifestaties zoals de Frankfurter Buchmesse.	Weinig budget. Vooral kennis delen met Duitsland en Vlaanderen + enkele internationale conferenties. Dat lijkt een goede keuze volgens de commissie.
Evaluaties en onderzoeken op internationalisering	--	Evaluatie oriëntatiereizen 2009-2013 Evaluatie bezoekers-programma, 2009-2013	Tussentijdse evaluatie (2011) en eindevaluatie Dutch DFA (2013)			2010: Tussen traditie en kunst. Enkele analyses van de gevolgen van de introductie van volkscultuur

2.4 Fonds voor Cultuurparticipatie: categorie apart

Het Fonds voor Cultuurparticipatie deed in het beleidsplan 2013-2016 wel een beroep op de HGIS-middelen, namelijk voor een bedrag van € 100.000, - maar die werden niet toegewezen. Het fonds heeft als doelstelling voor het internationale programma “het versterken van de internationale positie van Nederland op het gebied van cultuureducatie-en participatie”. Het fonds wilde een subsidieregeling openstellen voor topinstellingen op het gebied van cultuurparticipatie en zich daarbij met name op de omringende landen richten. Ook dacht het fonds aan Europese financiering hiervoor.

Ondanks de afwijzing van de aanvraag van HGIS-middelen heeft het fonds besloten toch € 150.000 per jaar vrij te maken voor internationale activiteiten uit het totale budget. Inclusief internationale conferenties die het fonds samen met andere partners organiseert, zoals op het gebied van immaterieel erfgoed en ouderen & kunstparticipatie, en deelname vanuit het fonds aan conferenties in het buitenland besteedt het fonds per jaar van € 100.000 tot € 260.000—aan internationale activiteiten, oftewel 1%-2% van het totale budget. Het fonds werkt nauw samen met vele gemeenten. De meeste gemeenten zouden weinig tot geen belangstelling hebben voor internationalisering en dit vormt een andere belemmerende factor voor het fonds om meer internationaal actief te zijn.

Uit het gesprek met het fonds en de jaarverslagen en andere documenten bleek dat het fonds zich internationaal vooral op netwerkontwikkeling richt. Zo is er een convenant met de Duitse zusterorganisatie Fonds Soziokultur gericht op kleinschalige uitwisseling en ook met Vlaanderen wordt samengewerkt. In 2012 is een vierjarige samenwerking met Soziokultur gestart om gezamenlijk projecten mogelijk te maken en kennis te delen. In 2013 waren er 13 aanvragen waarvan er vijf zijn goedgekeurd voor een bedrag van € 48.000,-. Ook heeft het fonds een meerjarige samenwerking met een tandemprogramma *Cultural Exchange* Nederland en buurlanden in samenwerking met de ‘*European Cultural Foundation*’ voor de uitwisseling en samenwerking tussen culturele managers in Nederland en buurlanden. In Engeland zijn banden opgebouwd met de Paul Hamlyn Foundation en de Baring Foundation. Met dit laatste fonds is een meerjarige samenwerking aangegaan rondom het thema ‘ouderen en cultuur’. Hierbij zijn ook andere Nederlandse partners betrokken alsmede het Vlaamse ministerie voor Cultuur. Op 21 en 22 mei 2015 organiseerden de partijen samen de internationale conferentie ‘Long Live Arts’ in Den Haag.

Verder financiert het fonds 18 organisaties die zich bezig houden met talentontwikkeling en manifestaties. Deze organisaties ondernemen tevens internationale activiteiten. Twee van deze organisaties zijn expliciet internationaal gericht, Het fonds financiert ook twee

manifestaties, namelijk het Wereld Muziek Concours in Kerkrade en het International Community Arts Festival (ICAF) in Rotterdam. In het kader van het Nederland-Turkijejaar zijn ook activiteiten met de Turkse gemeenschap ontwikkeld.

Het fonds heeft op verschillende manieren gezocht naar een goede vormgeving van internationale activiteiten. Zo heeft het fonds de Universiteit van Utrecht in 2010 gevraagd om een onderzoek uit te voeren naar de introductie van volkscultuur, waarbij aandacht aan de internationale dimensie is besteed.²⁶ De onderzoekers analyseren het begrip volkscultuur in nationaal en internationaal verband en verwijzen onder andere naar het UNESCO-verdrag waarin volkscultuur wordt vervangen door immaterieel erfgoed.

Het Fonds voor Cultuurparticipatie is van mening dat vooral duurzame samenwerking samenwerkingsrelaties goede resultaten opleveren, vooral met Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Vlaanderen. Dat is in mindere mate het geval voor de relaties met Turkije. Via de projectenregelingen wordt wel samengewerkt met verschillende etnische gemeenschappen in Nederland, maar daar blijft de uitwisseling vaak beperkt tot eenmalige activiteiten. Op het gebied van *urban culture* zijn er nieuwe initiatieven inclusief internationale uitwisseling, die aansluiten bij het maatschappelijke debat in Europa en elders over identiteit. Hierbij past een bijdrage aan het Internationale Breakdance Event in Heerlen.²⁷ Het fonds doet voor het eerst expliciet verslag van haar internationale activiteiten in het jaarverslag 2013. Dit verslag gaat niet in op de resultaten van de activiteiten.

Het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft samen met de andere vijf cultuurfondsen een gezamenlijke aanvraag gedaan in september 2014 voor een zogenaamde ‘strategische agenda in het internationaal cultuurbeleid’. Deze aanvraag is inmiddels gehonoreerd en uitvoering start in 2015. Het Fonds Cultuurparticipatie voorziet de volgende activiteiten in het kader van dit programma:

- Vlaams-Nederlandse samenwerking in het op het gebied van traditionele ambachten en uitwisseling tussen jeugdtheaterscholen, budget circa € 50.000;
- Activiteiten in Duitsland (rond Frankfurter Buchmesse) en Brazilië uit de interdisciplinaire ruimte op de begroting, budget circa € 200.000 .

Dit betekent dat het fonds op deze wijze voor de eerste keer toegang krijgt tot HGIS-middelen, waarmee een deel van de (beperkte) internationale ambities gerealiseerd kan worden. De Europese samenwerking via de *European Culture Foundation* zal voortgezet

---

²⁶ Geerlings, Helma en Kees Vuyk, Tussen traditie en kunst. Op zoek naar identiteit. Enkele analyses van de gevolgen van de introductie van volkscultuur, Universiteit van Utrecht, 2010

²⁷ In het subsidieoverzicht voor de periode 2013-2016 is wel een bedrag van € 378.000, -voor ‘talentontwikkeling urban arts’ voor de jaren 2015-2016 opgenomen, maar die bevat geen geormerkte internationale component.

worden. Het Fonds Cultuurparticipatie wil de nadruk blijven leggen op de ontwikkeling van duurzame internationale samenwerkingsrelaties.

2.5 Verantwoording door cultuurorganisaties

Sinds 2012 publiceert OCW jaarlijks een rapport 'Cultuur in beeld' dat een overzicht van cijfers biedt over de cultuursector en een duiding van belangrijke ontwikkelingen en waarover in de Tweede Kamer een debat plaats vindt. In 2010 was er een gezamenlijke publicatie voor onderwijs, cultuur en wetenschap die trends in die sectoren in kaart bracht. In 'Cultuur in beeld' zijn enkele gegevens over internationalisering samengebracht met informatie over regionalisering en verstedelijking. Daarbij is gebruik gemaakt van de monitor 'Economische ontwikkelingen' en is het overzicht van verdeling van de activiteiten over de sectoren en landen ontleend aan Buitengaats.

In 2014 is in opdracht van OCW een onderzoek gepubliceerd naar de economische ontwikkelingen in de cultuursector 2009-2013. Dit onderzoek omvat de podiumkunsten, film en beeldende kunst/musea.²⁸ De inleiding geeft aan deze publicatie blijkbaar gebaseerd is op een jaarlijkse monitor voor OCW, waarbij elk jaar een keuze is gemaakt voor een aantal capita selecta. Eén van de capita selecta is de Nederlandse cultuur in het buitenland. Dit onderzoek heeft gekeken naar de vraag- en aanbodzijde van cultuur in Nederland, waarbij zowel gesubsidieerde als commerciële kunst is geanalyseerd. Er wordt een analyse per sector gemaakt op basis van een steekproef van via de BIS en fondsen gefinancierde instellingen aangevuld met een selectie van podia en bioscopen. Wat betreft internationalisering is enerzijds gekeken naar internationale optredens en het belang van internationale inkomsten voor Nederlandse kunstenaars en organisaties en anderzijds naar het aantal buitenlandse bezoekers in Nederland en opvoeringen van buitenlandse gezelschappen en het aandeel van buitenlandse films in het totale filmaanbod. Het rapport presenteert geen aparte cijfers voor het aantal optredens en de inkomsten in het buitenland. De onderzoekers stellen vast dat de 'beeldende kunstwereld' internationaal is en dat het binnenlandse en buitenlandse aanbod van beeldende kunst niet volledig uit te splitsen is, terwijl dit ook in zekere zin voor coproducties geldt.

De jaarverslagen zijn de belangrijkste bron voor de verantwoording van de uitgaven en de behaalde resultaten van de cultuurorganisaties naar de subsidieverleners en naar een breder publiek. De jaarverslagen van de cultuurfondsen zijn openbaar. Sommige uitvoerende cultuurorganisaties maken ook hun volledige jaarverslagen openbaar, maar soms werken ze

---

²⁸APE, Rebel, Economische ontwikkelingen in de cultuursector, 2009-2013

ook met minder gedetailleerde, mooi vormgegeven publieksversies. De jaarverslagen zijn vrijwel zonder uitzondering zeer inzichtelijk en bieden een overzicht van activiteiten, inkomsten en uitgaven, maar ook van kwantitatieve en kwalitatieve resultaten. De BIS-instellingen bespreken hun jaarverslag met het ministerie van OCW. Die bespreking is, volgens de cultuurorganisaties, vooral gericht op de financiën en er zou niet of nauwelijks ingegaan worden op de resultaten.

In de subsidiebeschikkingen met de BIS-instellingen, inclusief de cultuurfondsen, is de verplichting opgenomen dat de internationale activiteiten gemeld dienen te worden aan DutchCulture. Dit geldt ook voor instellingen die subsidies via de fondsen ontvangen. DutchCulture houdt de database Buitengaats bij die in hoofdstuk 3 aan de orde komt. Verder houdt OCW zelf een zogenaamde speellijstapplicatie bij voor uitvoerende BIS instellingen in de podiumkunsten. In de speellijstapplicatie worden de volgende gegevens per jaar ingevoerd: subsidie OCW, totaal aantal uitvoeringen gesplitst in uitvoeringen Nederland en buitenland, totaal bezoeken gesplitst in Nederland en buitenland. Alleen voor de podiumkunsten is de database volledig ingevuld, maar voor alle andere sectoren is alleen het subsidiebedrag aangegeven.

Ook werken fondsen aan eigen monitor- en evaluatiesystemen. Zo heeft het Fonds Podiumkunsten eind 2014 opdracht gegeven tot het ontwikkelen van een evaluatie-instrument waarmee gesubsidieerde instellingen hun betekenis in de samenleving beter kunnen onderzoeken en in nauwer contact met hun stakeholders komen te staan. Instellingen kunnen dit op vrijwillige basis toepassen en er is geen directe relatie met de beoordeling van subsidieaanvragen. In het voorjaar van 2015 zou een testversie van het instrument gereed zijn en wil het FPK proefdraaien met circa twintig instellingen.

De laatste (en tevens eerste) evaluatie van het ICB dateert van 2001 en werd eveneens door IOB uitgevoerd.²⁹ Er zijn weinig onderzoeken die de hele cultuursector omvatten. OCW heeft in 2010 een evaluatie laten uitvoeren naar de nieuwe subsidiesystematiek die voor de periode 2009-2012 was ingevoerd.³⁰ Deze evaluatie stelde vast dat het algemeen oordeel van culturele instellingen, gemeenten, provincies en brancheorganisaties over de wijziging in de systematiek (onderscheid tussen BIS langjarig, BIS vierjarig en fondsen vierjarig) positief was. Kanttekeningen hadden vooral betrekking op onvoldoende bestuurlijke afstemming die de gemeenten signaleerden en onzekerheid over de eigen positie bij enkele instellingen. Verder was er onzekerheid over de visitaties.

---

²⁹ IOB, De kunst van het internationaal cultuurbeleid. Evaluatie 1997-2000, December 2001.

³⁰ Annelies van der Horst en Rento Zoutman, Verschil maken, een terugblik. Evaluatie subsidiesystematiek, maart 2010)

Bij de invoering van de nieuwe subsidiesystematiek in 2009 zijn er ook meer evaluatie en visitatieverplichtingen voor de cultuurfondsen ingevoerd en die houden het volgende in:

- Een visitatie door en door OCW benoemde visitatiecommissie op basis van een zelfevaluatie;
- Een evaluatie van alle subsidieregelingen waarvoor de fondsen zelf verantwoordelijk voor zijn;
- Een onafhankelijk stakeholder-/klanttevredenheidsonderzoek.

In 2010 zijn er visitaties uitgevoerd van de verschillende cultuurfondsen, die door verschillende visitatiecommissies uitgevoerd zijn en daarom is er geen overkoepelend rapport uitgebracht. In 2014 is één visitatiecommissie ingesteld voor de cultuurfondsen, die over de zes fondsen gezamenlijk rapporteert en in de bijlagen per fonds. Deze commissie is redelijk positief over de activiteiten van de fondsen op het gebied van evaluatie en onderzoek. De commissie stelt vast dat er, mede onder leiding van het ministerie van OCW, veel gebeurd is op het gebied van gegevensverzameling- en analyse, maar dat dit ook veel tijd heeft gekost.

Wat betreft de verantwoording merkt de visitatiecommissie op dat het hen “bevreemdt dat de rijkscultuurfondsen zich in hun verantwoordingsvoorwaarden terughoudend moeten opstellen op grond van de regels van de ‘Aanwijzingen voor subsidieverstrekking’.” Dit betreft het zogenaamde Uniform Subsidiekader (USK),³¹ waarbij het uitgangspunt is dat uitvoerings- en controlelasten worden verminderd en sturing op prestaties en hoofdlijnen plaats vindt. Dit kader is per 1 januari 2012 ingevoerd en wordt jaarlijks gemonitord. Bij bedragen lager dan € 25.000 zijn er geen verplichtingen voor de subsidieontvanger. Dit betreft de meerderheid van de door fondsen verstrekte subsidies. Subsidies van € 25.000 tot € 125.000 worden in de vorm van een vast bedrag (*lump sum*), waarbij verantwoording over de uitgevoerde activiteiten of over een prestatie-eenheid (aantal bezoekers) wordt verschaft. De kosten hoeven ook voor deze categorie niet gedetailleerd verantwoord te worden. Voor subsidies hoger dan € 125.000 geldt een volledige verantwoordingsplicht. Dit USK heeft vergaande consequenties voor de cultuurfondsen. Daarom beveelt de visitatiecommissie aan “de mate waarin de fondsen verantwoording kunnen verlangen van hun subsidieontvangers, duidelijk te formuleren en vast te leggen in een voor alle fondsen geldend protocol.”³² Deze aanbeveling sluit weliswaar aan bij een algemene aanbeveling om meer aandacht aan resultaatgerichtheid te besteden (zie 2.2), maar raakt aan rijksbrede afspraken.

---

³¹ Ministerie van Financiën, Kader financieel beheer rijkssubsidies, Kamerbrief 29 april 2009

³² Rapport visitatiecommissie cultuurfondsen 2014, p.13-14.

In tabel 2.1 is een overzicht opgenomen van onderzoeken en evaluaties die in opdracht van de fondsen zijn verricht en die relevant zijn voor het ICB, hoewel soms het verband met ICB vrij indirect is. De meeste onderzoeken zijn vooral gericht op processen en/of of samenstellen van overzicht en zijn in mindere mate gericht op resultaten. Dit komt in de sectorhoofdstukken aan de orde.

3. Overzicht Nederlandse cultuuractiviteiten in het buitenland

In dit hoofdstuk worden de gegevens van Buitengaats geanalyseerd, waarbij ook de beperkingen van dit monitorinstrument de revue passeren. Een meer gedetailleerde analyse per sector volgt in de hoofdstukken 4 t/m 8.

3.1 Hoofdbevindingen

- Buitengaats is de belangrijkste kwantitatieve informatiebron voor de Rijksoverheid wat betreft internationale activiteiten, omdat cultuurinstellingen verplicht hun internationale activiteiten moeten melden aan DutchCulture. **Buitengaats probeert een monitorfunctie met een agenda- en informatiefunctie te combineren en dit is een lastige opgave.** De volgende hoofdstukken geven verder inzicht in de mate van betrouwbaarheid en compleetheid van Buitengaats.
- **Buitengaats beperkt zich tot de registratie van culturele activiteiten die vanuit Nederland naar het buitenland gaan,** ongeacht de nationaliteit van de uitvoerders. Buitengaats registreert de sector en/of discipline, het land waar activiteiten plaats vinden en de locatie, de uitvoerenden en het type activiteit. Buitengaats bevat geen financiële gegevens en geen resultaatsgegevens.
- In de periode 2010-2014 heeft Buitengaats 11.000 tot ruim 13.000 activiteiten per jaar geregistreerd. **Muziek is de belangrijkste discipline gevolgd door film, beeldende kunst en theater.** Echter deze uitkomsten moeten zeer zorgvuldig geïnterpreteerd worden, omdat de invoer in Buitengaats zeer onvolledig is. Gezien de focus van Buitengaats op presentatie in het buitenland, lijkt Buitengaats het meest geschikt voor podiumkunsten. Voor andere sectoren zoals de creatieve industrie, maar ook letteren en film ontbreken veel activiteiten zoals in de hoofdstukken 4 t/m 8 aan de orde komt.
- **Drie kwart van de in Buitengaats geregistreerde activiteiten vindt plaats in de prioriteitslanden met Duitsland op de eerste plaats, gevolgd door de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en België.** In sommige niet-prioriteitslanden hebben meer activiteiten plaats gevonden dan in prioriteitslanden. Ook deze bevindingen moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden.

3.2 Buitengaats

DutchCulture houdt de database Buitengaats bij die al vele jaren geleden is gestart door SICA. De opzet is enkele malen veranderd, de laatste keer was in 2010. Momenteel spreekt DutchCulture met OCW over een verdere aanpassing. Buitengaats heeft diverse functies: namelijk een monitorfunctie met betrekking tot het ICB op verzoek van OCW, een agendafunctie voor culturele instellingen, een informatie- en netwerkfunctie. Buitengaats beoogt per jaar een overzicht te leveren van alle cultuuractiviteiten vanuit Nederland naar het buitenland. Elke activiteit dient apart ingevoerd te worden.³³ Per activiteit levert Buitengaats de volgende informatie: discipline, type activiteit (optreden, voorstelling, concert, tentoonstelling, master class, beurspresentatie, workshop, lezing, vertoning, etc.), uitvoerende, rol (uitvoerende, regisseur, curator, producent, etc.), evenement, manifestatie, titel, land, stad, locatie, datum (begin en eind), bron en website.

OCW gebruikt gegevens van Buitengaats en de monitor “Economische ontwikkelingen in de cultuursector” (zie 2.5) voor de jaarlijkse publicatie ‘Cultuur in beeld’.

Aangezien Buitengaats de meest complete database op het gebied van internationale cultuuractiviteiten is, maken wij er in onze analyse ruim gebruik van. Echter onze analyse van Buitengaats en gesprekken met cultuurfondsen, sectorinstituten en uitvoerende organisaties wijzen op een aantal beperkingen van Buitengaats als monitor van ICB:

1. *Onvolledigheid van gegevens*

Ondanks de verplichting voor BIS en door fondsen gefinancierde instellingen om internationale activiteiten in Buitengaats in te voeren, komen niet alle instellingen daar in de praktijk aan toe. Voor de grotere podiumkunsten instellingen lijkt de informatie wel redelijk volledig (zie hoofdstuk 4), maar individuele muzikanten en andere artiesten of hun impresario’s komen er in de praktijk vaak niet aan toe om gegevens aan te leveren.

De verwerking en controle van gegevens op de website en in de Excel database neemt soms veel tijd in beslag, waardoor verschillende overzichten tegelijk in omloop zijn. Dit zorgt voor verwarring.

Een ander probleem is dat lang niet alle internationale activiteiten eenduidig in te voeren zijn in de database. Buitengaats lijkt vooral geschikt voor podiumkunsten, terwijl ook tentoonstellingen en lezingen makkelijk in te voeren zijn. Echter veel internationale

---

³³ Voor Buitengaats telt elk optreden als activiteit, ook als het dezelfde voorstelling is in het kader van een tournee in een bepaald land. Daarentegen beschouwt de monitor “Economische ontwikkelingen” een activiteit als meerdere optredens. Het is echter niet duidelijk hoe een activiteit precies gedefinieerd is.

activiteiten zoals internationale samenwerking, uitlenen van musea, filmvertoningen (buiten festivals die er meestal wel instaan), buitenlandse architectuur of designopdrachten en boekverkoppen vallen buiten het kader van Buitengaats. Daarmee is het inzicht dat Buitengaats biedt in de werkelijke activiteiten per sector zeer variabel. Terwijl DutchCulture schat dat 90% van het totaal aantal activiteiten is ingevoerd, varieert de inschatting in deze studie op basis van veel verschillende bronnen van 50-75% voor de podiumkunsten naar mogelijk niet meer dan 10% voor film en creatieve industrie. Dit betekent niet direct dat de instellingen hun verplichtingen om internationale activiteiten te melden niet nakomen, maar de opzet van de database leidt ertoe dat sommige activiteiten niet gemeld kunnen worden.

2. Veel verschillende invoerders van gegevens

Buitengaats wordt gevuld door veel verschillende instellingen: cultuurfondsen, uitvoerende BIS-instellingen, impresario's, culturele attachés, sectorinstellingen, etc. De veelheid van invoerders zou moeten zorgen voor een zo compleet mogelijk beeld, maar leidt in de praktijk tot grote diversiteit. De ene invoerder ziet meer nut van het invullen van Buitengaats dan anderen. Het gepercipieerde nut van Buitengaats is gerelateerd aan de sector, maar ook aan de functie die men van belang acht. Voor de via BIS en fondsen gefinancierde podiumkunsten (meerjarige subsidies) zijn de optredens in het buitenland (inclusief specifieke locatie) en het aantal bezoekers (betalend en niet-betalend) een belangrijke indicator voor de resultaten die ook in de jaarverslagen prominent naar voren komen, alsmede aan OCW worden gemeld voor de speellijstapplicatie. De gegevens voor Buitengaats die geen bezoekersaantallen bevatten zijn dus relatief makkelijk te leveren. Sommige diplomatieke posten volgen actief Buitengaats en zijn ook actief in het aanleveren van gegevens, maar dat geldt zeker niet voor alle posten. De veelheid van invoerders zorgt voor veel ruis.

3. Verschillende functies zijn niet compatibel

Vrijwel alle organisaties geven aan dat Buitengaats probeert verschillende functies te vervullen die niet met elkaar te verenigen zijn. De agendafunctie vergt een heel andere opzet dan de monitorfunctie, en die is weer anders dan de netwerkfunctie, etc. Aangezien Buitengaats geen resultaatgegevens bevat is de functie als monitor zeer beperkt. Tevens is er geen enkele relatie naar financiën.

4. Naamsveranderingen en fusies leiden tot problemen in de analyse

In de periode 2009-2014 hebben er veel reorganisaties en fusies plaatsgevonden in de cultuursector die hun weerslag hebben in Buitengaats en de analyse van trends compliceren. Ook Buitengaats is in 2010 vernieuwd en het bestand van 2009 en de jaren daarvoor is niet goed vergelijkbaar met de jaren 2010 t/m 2014.

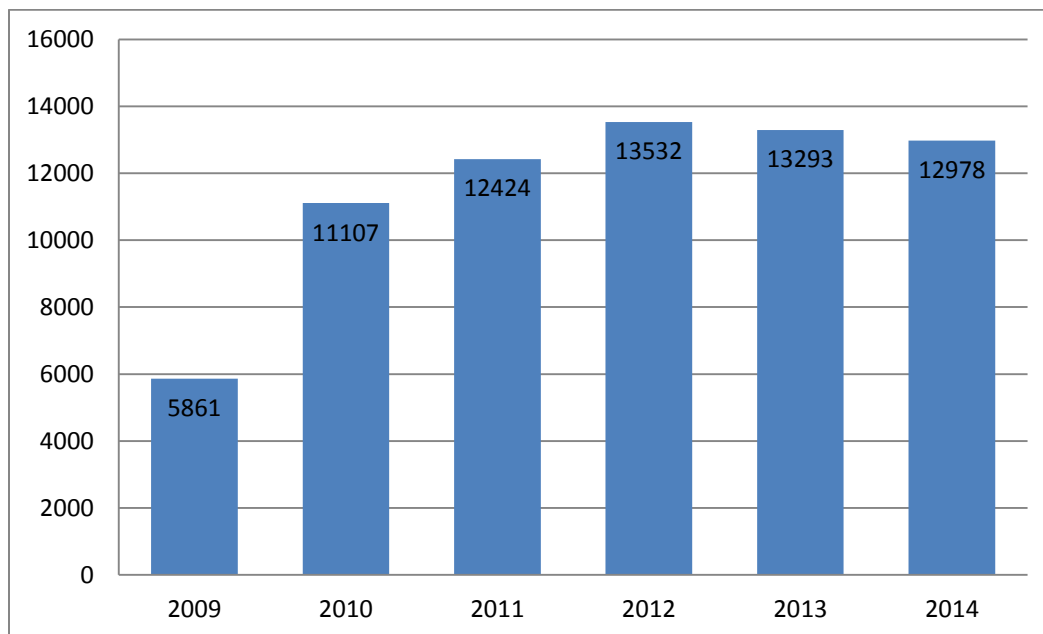
5. 'Appels- en peren' analyse

Hoewel veel internationale activiteiten niet in Buitengaats worden geregistreerd, zijn er toch jaarlijks tussen de 12.000 en 15.000 activiteiten van velerlei aard. In Buitengaats kan geen onderscheid gemaakt worden naar omvang van de activiteiten, dat wil zeggen noch naar omvang van budget, noch naar aantal bezoekers of anderszins.

3.3 Overzicht Buitengaats naar sectoren, landen en type activiteiten

Voor deze deelstudie is gebruik gemaakt van de database Buitengaats over de periode 2009-2014. In de volgende tabel is een overzicht gepresenteerd van het totaal aantal internationale activiteiten dat in Buitengaats is opgenomen over de periode 2009-2014.

Figuur 3.1 Overzicht van het totaal aantal internationale activiteiten per jaar, 2009-2014 (Bron: Buitengaats)

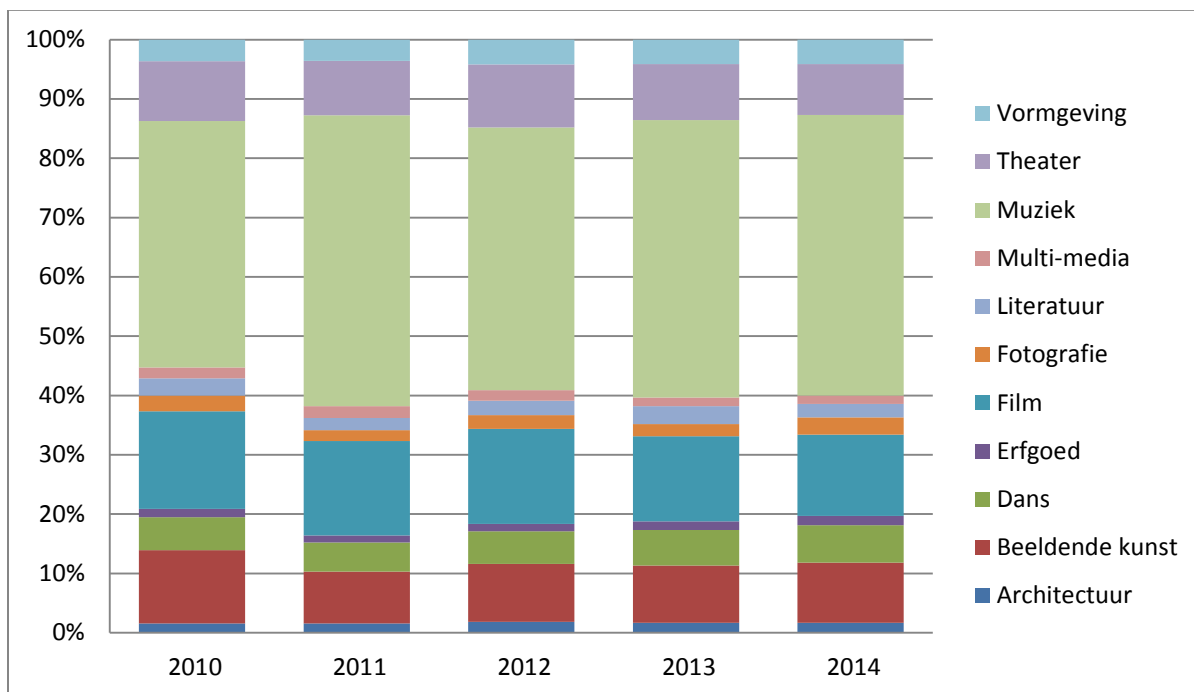

In 2009 was de indeling van Buitengaats nog anders en dit kan wellicht het lage aantal activiteiten verklaren. Daarom is dit jaar niet in de analyses betrokken. Ook de verschillen in activiteiten van 2010 t/m 2014 kunnen niet eenduidig geïnterpreteerd worden, want verschillen kunnen invoerproblemen veroorzaakt zijn, zoals hierboven aangegeven. Zo kan niet gesteld worden dat er sprake is van een afname van internationale activiteiten in 2014 alleen op basis van Buitengaats.

DutchCulture maakt zelf jaarlijks een overzicht van de verdeling van de internationale activiteiten over de sectoren, het type activiteiten en de landen. Bij de verdeling over

sectoren komt muziek steeds als de meest omvangrijke sector naar voren komt. Hierbij dient gerealiseerd te worden dat, zoals hierboven aangetoond, dat de informatie onvolledig is, in het bijzonder voor bepaalde sectoren, vooral voor film en creatieve industrie. Echter ook voor muziek is uit de gesprekken gebleken dat met uitzondering van de grote BIS-instellingen er waarschijnlijk veel activiteiten ontbreken. Het blijft daarom aannemelijk dat in termen van aantal activiteiten muziek inderdaad de meest omvangrijke sector is.³⁴

Figuur 3.2 Overzicht van internationale activiteiten naar sectoren 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

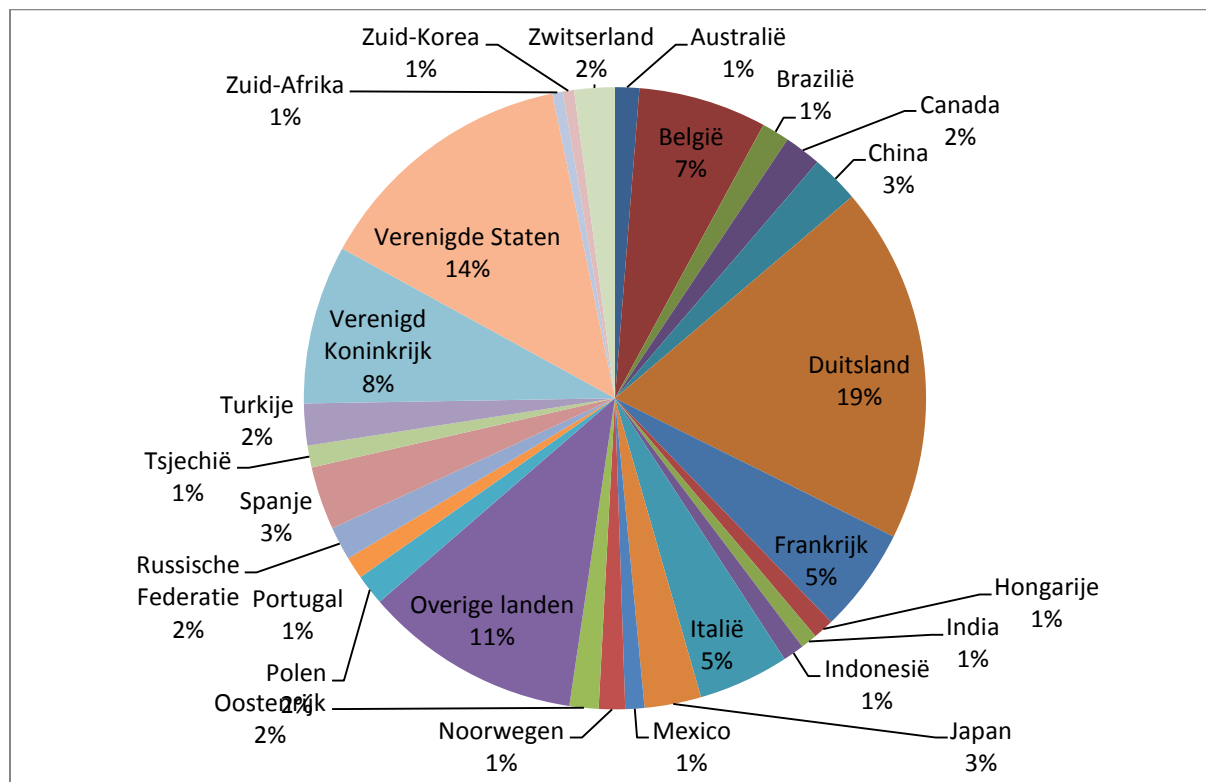
Er lijkt geen sprake te zijn van duidelijke verschuiving tussen de disciplines. Aangezien de volledigheid van Buitengaats beperkt is en daarmee ook de betrouwbaarheid kunnen geen harde conclusies getrokken worden. Het aandeel beeldende kunst lijkt afgenomen, evenals dat van film, maar dat kan met registratieproblemen te maken hebben.

Muziek vertegenwoordigt ongeveer 50% van het totaal aantal activiteiten. Binnen de muziek scoort de pop steeds het hoogst, waarin ook een groot aandeel is opgenomen voor de DJs. De filmsector komt op de tweede plaats, gevolgd door beeldende kunst en theater. Het aandeel van film en theater lijkt te verminderen in de loop van de evaluatieperiode, maar dit kan ook met registratieproblemen te maken hebben.

³⁴ Zoals aangegeven geeft Buitengaats alleen het aantal activiteiten weer en is dit de enige indicator om 'omvang' van de sectoren te berekenen.

Op basis van Buitengaats kan ook een overzicht worden gemaakt van de verdeling van de gerapporteerde internationale activiteiten over de landen.

Figuur 3.3 Overzicht van internationale activiteiten naar landen 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

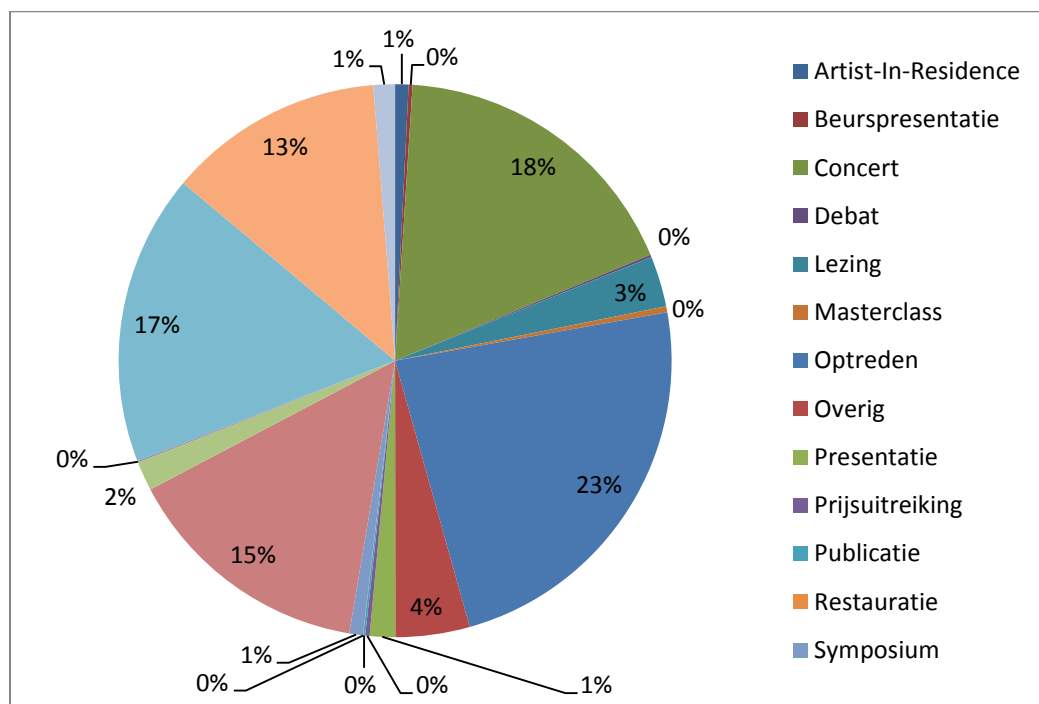

Van het totaal aantal internationale activiteiten vindt 75% plaats in de 15 prioriteitslanden. De overige 25% vindt plaats in de overige 190 landen die in Buitengaats zijn opgenomen. In een aantal niet-prioriteitslanden zoals Australië, Canada, Hongarije, Mexico, Noorwegen, Oostenrijk, Polen, Portugal, Tsjechië en Zwitserland hebben meer activiteiten plaats gevonden dan in prioriteitslanden zoals India, Indonesië en Zuid-Afrika.

Er zijn slechts beperkte verschuivingen in de tijd van de landenfocus waar te nemen. Het aandeel in Duitsland lijkt na 2012 terug te lopen, maar nog steeds vinden in Duitsland elk jaar de meeste activiteiten plaats. Op de tweede plaats komen de Verenigde Staten waar het aantal activiteiten elk jaar is toegenomen. Wijzigingen in het aandeel van relatief nieuwe prioriteitslanden zoals Brazilië, China en Zuid-Korea zijn niet waar te nemen. Het effect van grootstatelijke manifestaties zoals met Rusland in 2013 en Turkije in 2012 is wel zichtbaar.

Tot slot kan een overzicht gemaakt worden op basis van Buitengaats naar het type activiteiten:

Figuur 3.4 Overzicht van internationale activiteiten naar type activiteit, 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

In overeenstemming met de bevinding dat muziek de belangrijkste sector is, vormen concerten en masterclasses tezamen de belangrijkste categorie, gevolgd door optredens die vooral betrekking hebben op andere podiumkunsten zoals theater en dans.

4. Podiumkunsten

In dit hoofdstuk komen de podiumkunsten aan de orde. Wij presenteren na de hoofdbevindingen eerst een overzicht van het netwerk en belangrijkste actoren in relatie tot internationalisering. Achtereenvolgens komen het Fonds Podiumkunsten (FPK), de disciplines muziek, theater en dans en festivals aan de orde, gevolgd aan het einde door de resultaten. De bevindingen in dit hoofdstuk dragen bij tot de beantwoording van de zes onderzoeksvragen.

4.1 Hoofdbevindingen

- **De omvang en de aard van internationalisering loopt zeer uiteen tussen de diverse disciplines en sub-disciplines**, terwijl er ook binnen de disciplines bij de uitvoerende artiesten en instellingen sprake is van een grote variatie. **De populaire muziek is sterk geïnternationaliseerd, met name dance.** Het muziektheater daarentegen is nauwelijks geïnternationaliseerd. In alle andere disciplines en sub-disciplines zijn er uitvoerende instellingen en artiesten die zeer internationaal actief zijn, tegenover anderen die beperkt of niet buiten Nederland optreden en hun contacten hebben. BIS-instellingen, waaronder enkele topinstellingen, lijken relatief wat meer geïnternationaliseerd zijn dan niet-BIS instellingen. **Het Fonds Podiumkunsten schat dat 10-16% van de uitgaven en activiteiten internationaal is, maar voor de hele sector ligt dit mogelijk hoger** vanwege de internationalisering van vooral de niet-gesubsidieerde podiumkunsten en enkele BIS-instellingen.
- **Er is sprake van clusters van netwerken per discipline en sub-discipline**, terwijl binnen de disciplines de netwerken per organisatie sterk kunnen verschillen. Incidenteel is er wel samenwerking en contact tussen BIS-instellingen en niet-BIS instellingen, zowel door het FPK ondersteunde instellingen als anderen. **Er zijn echter weinig structurele contacten tussen BIS-instellingen en het FPK, hetgeen bijdraagt aan versnippering van de sector.** Opleidingsinstituten en instellingen actief op het gebied van talentontwikkeling spelen een belangrijke rol in het netwerk voor internationalisering. Verder zijn voor sommige instellingen Europese netwerken en organisaties een grotere rol gaan spelen.
- Gezien de grote variatie in de sector en de mate van versnippering is het niet mogelijk om een coherent beeld van de resultaten te schetsen. **Grote internationaal zeer actieve BIS-instellingen** zoals het Nederlands Dans Theater, Toneelgroep Amsterdam en het Koninklijk Concertgebouw Orkest **hebben zich weten te handhaven of hebben zich internationaal nog sterker geprofileerd dan voorheen.** Dit blijkt onder andere uit het aantal optredens op belangrijke podia, publiciteit en de

structurele samenwerkingsrelaties met belangrijke andere internationale instellingen. De Nederlandse populaire muziek, met name dance, heeft het internationale profiel verder kunnen verbeteren. **In alle disciplines van de podiumkunsten zijn er instellingen en artiesten die zich internationaal zeer goed hebben ontwikkeld en hun eigen internationale vraag hebben gecreëerd. Echter voor de gehele breedte van de podiumkunsten geldt, ondanks zeer positieve uitzonderingen, dat deze sector relatief minder geïnternationaliseerd is dan andere sectoren.**

- **Er zijn geen concrete afspraken over internationalisering gemaakt met de uitvoerende instellingen**, behalve over de verplichting om internationale activiteiten te rapporteren aan DutchCulture ten behoeve van Buitengaats. De registratie van internationale activiteiten is echter niet eenduidig vastgelegd. Buitengaats bevat voor de podiumkunsten naar schatting 50-75% van de internationale optredens. Vooral voor de populaire muziek is Buitengaats incompleet, maar ook voor grote BIS-instellingen ontbreekt vaak informatie, hetgeen blijkt uit een vergelijking van de jaarverslagen met Buitengaats. In de jaarverslagen rapporteren de uitvoerende instellingen veelal uitgebreid over de internationale activiteiten, zowel kwantitatief al kwalitatief. Tegen de achtergrond van de economische crisis die ook een negatief effect had op de podiumkunsten en de bezuinigingen in Nederland, is een groot aantal uitvoerende instellingen en artiesten erin geslaagd om zich desalniettemin beter internationaal te profileren en daar inkomsten te genereren. Er kan echter geen duidelijke trend in de mate van internationalisering worden vastgesteld voor de periode 2009-2014, met uitzondering van de populaire muziek waar Nederland zich duidelijk meer internationaal heeft geprofileerd.
- Het Fonds Podiumkunsten ontvangt van de ministeries van OCW en BuZa middelen voor internationalisering en voor collectieve promotie. In de praktijk besteedt het FPK meer middelen aan internationalisering dan daarvoor geormerkt zijn, namelijk ongeveer 10% van het budget. Het FPK geeft geleidelijk meer inzicht in het aantal internationale activiteiten en de resultaten daarvan. **Het ontbreekt echter aan evaluaties van specifieke regelingen van internationalisering of van internationalisering per discipline.**
- Volgens de uitvoerders van de podiumkunsten is **het opbouwen van structurele samenwerkingsrelaties een zeer belangrijke verklarende factor voor internationaal succes. Hiervoor is volgens hen in het beleid en de geboden ondersteuning weinig aandacht.** Daarmee hangt samen dat, naast het hebben van een internationaal aansprekend aanbod van goede artistieke kwaliteit, **er een gerichte strategie moet zijn om zich internationaal te profileren.** Organisaties en individuen die een goede internationale reputatie hebben opgebouwd, beschikken allen over een duidelijke internationaliseringsstrategie die zich richt op specifieke landen, partners en podia. In 2013 heeft het FPK een regeling ingevoerd om buitenlandse podia subsidie te verlenen voor het programmeren van Nederlandse producties. Het aantal aanvragen

daarvoor stijgt geleidelijk. Volgens Nederlandse uitvoerende culturele instellingen en kunstenaars zorgt deze regeling voor veel bureaucratie en is daarvoor weinig enthousiasme. In dit onderzoek kon de mening van buitenlandse podia en ambassades niet meegenomen worden, waardoor de effectiviteit niet beoordeeld kan worden.

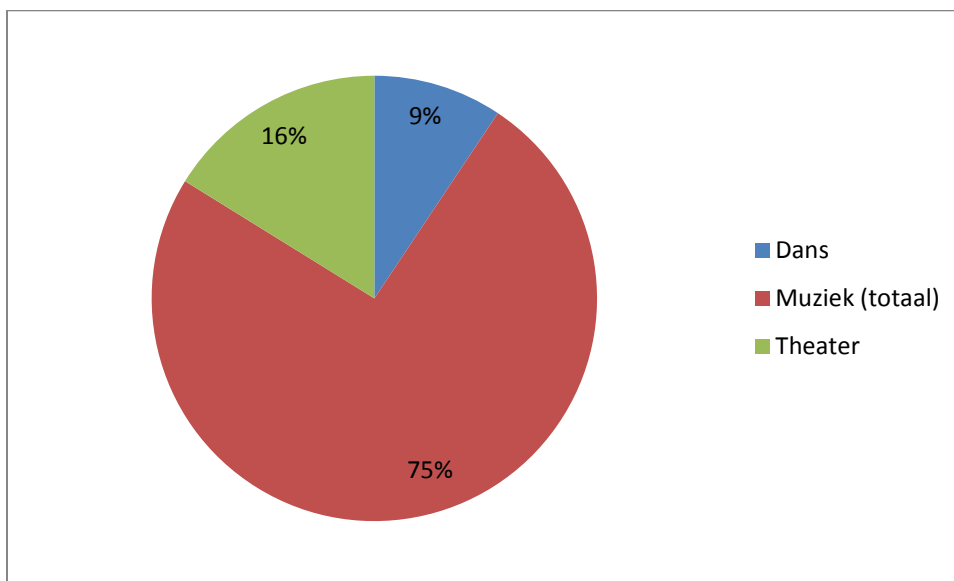
- De prestatieafspraken voor optredens in Nederland voor BIS-instellingen, zowel met het ministerie van OCW en gemeentes, hebben invloed op de planning van internationale activiteiten. **Het ontbreken van concrete prestatieafspraken over internationalisering van gesubsidieerde podiumkunsten lijkt belemmerend te werken, omdat volgens betrokkenen afspraken over optredens in Nederland belangrijker zijn.**
- De overheid stelt middelen ter beschikking die internationalisering van de podiumkunsten mogelijk maken. De geormerkte middelen bedragen slechts enkele procenten van de totale overheidssubsidie. **De instellingen hebben zelf de vrijheid om te bepalen in hoeverre men zich internationaal wil profileren. Er is immers een keuze gemaakt voor een sterk gedecentraliseerde uitvoering van het beleid met nauwelijks of geen sturing door de overheid. De directe invloed van de overheid op internationalisering is dus zeer beperkt.** Vanuit de topinstellingen of internationale boegbeelden wordt de vraag gesteld of zij niet beter ingezet zouden kunnen worden voor de internationale profilering van Nederland. Daarentegen zijn andere uitvoerende organisaties en artiesten van mening dat er nog teveel aandacht uit zou gaan naar topinstellingen zoals het Koninklijk Concertgebouworkest, Toneelgroep Amsterdam en het Nederlands Danstheater.

4.2 Internationaal netwerk en activiteiten podiumkunsten

In de totaaloverzichten van Buitengaats (zie hoofdstuk 3) nemen de podiumkunsten een belangrijke plaats in met bijna twee derde van alle internationale activiteiten. In dit hoofdstuk komen de verschillende disciplines en sub-disciplines aan bod. In de volgende figuur is het aandeel van de verschillende disciplines weergegeven:

Figuur 4.1 Nederlandse podiumkunsten in het buitenland naar discipline, 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

In totaal hebben er volgens Buitengaats in de periode 2010-2014, bijna 40.000 podiumkunsten activiteiten plaats gevonden, waarvan het grootste gedeelte in de sector muziek. Buitengaats is het meest compleet voor de podiumkunsten, vergeleken met andere sectoren, vooral voor de klassieke muziek en theater. Echter voor popmuziek en jazz blijken veel activiteiten te ontbreken, zoals bleek uit interviews.

Bij de vaststelling van de culturele basisinfrastructuur (BIS) komen de podiumkunsten op de tweede plaats wat betreft het aantal instellingen voor de periode 2013-2016 (na beeldende kunst en erfgoed), maar op de eerste plaats wat betreft toegekende basisbedragen. In de volgende tabel is een overzicht opgenomen van het aantal instellingen en de toegekende bedragen in de periodes 2009-2012 en 2013-2016.³⁵

Tabel 4.1 BIS-instellingen podiumkunsten 2009-2012 en 2013-2016 per discipline

Discipline en type instelling	2009-2012		2013-2016	
	Aantal instellingen	Toegekende subsidie	Aantal instellingen	Toegekende subsidie
Algemeen theater	9	€ 19.498.678	8	€ 17.256.126
Jeugdtheater	13	€ 6.321.920	8	€ 4.244.712

³⁵ Bij de toekenning van BIS aan instellingen is hierin ook internationalisering opgenomen, maar hier zijn geen aparte afspraken over gemaakt, noch zijn aparte subsidiebedragen voor internationalisering afgesproken.

Dans	7	€ 22.674.890	4	€ 17.752.946
Symphonieorkesten	10	€ 60.180.752	9	€ 47.721.488
Opera	3	€ 33.355.374	3	€ 29.016.308
Festival	5	€ 4.576.161	1	€ 3.160.359
Productiehuis	19	€ 10.255.092	--	--
Post-academische instellingen	4	€ 722.971	--	--
Sectorinstituut	2	€ 3.901.804	--	--
Sub-totaal BIS	72	161.487.642	33	€ 119.152.127
FPK	1	€ 255.265.551	1	€ 175.600.000
TOTAAL		€ 416.753.193		€ 294.752.127

Bron: OCW: Toekenningen Culturele BIS 2009-2012 en vaststellingsovereenkomst FPK 2009-2012, Toekenningen Culturele BIS 2013-2016.

De tabel geeft de context weer met betrekking tot de door de Rijksoverheid gesubsidieerde podiumkunsten in de periode vanaf 2009, waar ook internationalisering plaats vindt. Natuurlijk is er ook een belangrijk circuit aan niet-gesubsidieerde podiumkunsten dat niet in dit overzicht aan de orde komt, hoewel via talentontwikkelingsprogramma's er wel verbanden kunnen zijn. Het aantal BIS-instellingen in de podiumkunsten is fiks afgenomen in de periode 2013-2016 van 72 naar 33 en er is 30% minder subsidie via OCW beschikbaar.³⁶ Vooral productiehuizen en sectorinstellingen, die vaak ook internationaal actief waren, zijn verdwenen uit de BIS en zijn aangewezen op het Fonds Podiumkunsten voor meerjarige subsidie sinds 2013.

Bij de toekenning van de BIS 2013-2016 zouden vier topinstellingen, namelijk het Koninklijk Concertgebouworkest, het Nederlands Danstheater, de Nationale Opera en Toneelgroep Amsterdam 10% extra middelen krijgen voor internationale activiteiten. Deze vier instellingen maken allen deel uit van de steekproef en komen hierna aan de orde. Echter met uitzonderen van de Toneelgroep Amsterdam zijn er geen concrete afspraken teruggevonden over de uitwerking van deze maatregel.

³⁶ Het gemiddelde subsidiebedrag per BIS-instelling is wel fiks gestegen in de periode 2013-2016 en dit is te verklaren doordat juist de kleinere instellingen uit de BIS zijn verdwenen.

De belangrijkste actoren op het gebied van de, vooral de door Rijksoverheid gefinancierde, podiumkunsten zijn:

- Het Fonds voor de Podiumkunsten;
- BIS-instellingen podiumkunsten;
- Uitvoerende niet BIS-instellingen podiumkunsten en individuele artiesten, al of niet gesubsidieerd;
- Nederlandse opleidingen zoals conservatoria, theaterscholen, etc.
- Buitenlandse opleidingen;
- Instellingen voor talentontwikkeling;
- Nederlandse podia en festivals;
- Buitenlandse podia en festivals;
- Nederlandse en internationale fondsen en financiers;
- Impressario's;
- Buitenlandse uitvoerende culturele instellingen en artiesten;
- Producenten;
- Brancheverenigingen;
- Belangenbehartigers;
- Etc.

Er is sprake van veel complexe relaties, hetgeen gezien de omvang van de sector niet verrassend is. Het FPK is vooral financier en facilitator. De meeste activiteiten gaan uit van de uitvoerende cultuurorganisaties, inclusief individuele artiesten. Elke cultuurorganisatie heeft een eigen netwerk, nationaal en internationaal. Sommige organisaties opereren vooral nationaal en anderen meer internationaal. Netwerken overlappen gedeeltelijk en kunnen geclusterd worden. Echter binnen dezelfde discipline kunnen zeer verschillende clusters van netwerken bestaan die elkaar in het geheel niet raken. Dit heeft te maken met de podia waar men optreedt en ook wel met financieringsvormen, zoals al-of niet subsidie. Ook zijn er vaak specifieke samenwerkingsrelaties zoals tussen orkesten en conservatoria, waarbij het KCO vooral samenwerkt met het conservatorium in Amsterdam en het Residentie orkest met het Koninklijk conservatorium te Den Haag. Ook voor andere disciplines gelden dat er dergelijke vaste samenwerkingsrelaties zijn.

4.3 Fonds Podiumkunsten

Achtergrond

Het Fonds Podiumkunsten is hét cultuurfonds voor muziek, muziektheater, dans, theater en festivals in Nederland. Het Fonds geeft namens de Rijksoverheid ondersteuning aan alle vormen van professionele podiumkunsten. Naast de meerjarige activiteitensubsidie (2013-

2016) biedt het Fonds Podiumkunsten programmering- en productiesubsidies en individuele subsidies voor componisten en theater-auteurs.³⁷

Beleid internationalisering en afspraken met de ministeries

In 2.3 is aangegeven hoe vierjaarlijks afspraken worden gemaakt met de cultuurfondsen. De staatssecretaris van OCW informeerde het FPK op 24 oktober 2011 over het beleidskader, waarin de volgende hoofdlijnen met betrekking tot internationalisering naar voren kwamen:

- HGIS-middelen voor strategisch internationaal beleid, inclusief marktverruiming, € 4.6 miljoen nader te verdelen over de fondsen;
- Terugbrengen regeling internationalisering van € 2.4 miljoen naar € 1.7 miljoen;
- Omvorming beurzenregeling (met ook een internationale component) naar een opdrachtenregeling nieuw werk.

Het beleidsplan internationalisering 2013-2016 van het FPK³⁸ geeft aan dat het Fonds de artistieke kwaliteit, innovatie en verruiming van de markt voor Nederlandse podiumkunsten en podiumkunstenaren wil vergroten. Het Fonds wijst erop dat de taken van de opgeheven sectorinstituten Theater Instituut Nederland (TIN) en Muziekcentrum Nederland (MCN) bij het Fonds terecht zijn gekomen. Deze instituten voerden deze taken uit waarvoor € 1.6 miljoen per jaar in de periode 2009-2012 beschikbaar was. Voor de periode 2013—2016 stelde het ministerie van OCW een bedrag van € 1.1 miljoen per jaar beschikbaar.³⁹

De regeling internationalisering bestaat uit vier onderdelen, namelijk:

1. Snelloket: een reiskostenregeling oftewel subsidie aan Nederlandse voorstellingen of concerten in het buitenland;
2. Uitwisseling subsidie internationale uitwisselingsprojecten;
3. Import: subsidie buitenlandse voorstellingen of concerten in Nederland;
4. Export: grants for Dutch presentations abroad.

Voor het snelloket voorzag het FPK in het beleidsplan € 600.000 en € 1.1 miljoen voor de andere drie componenten, waarvan 40% export, 30% uitwisseling en 30% import.

In de volgende tabel is een overzicht opgenomen van de bijdragen van OCW aan internationalisering:

---

³⁷ Zie website <http://fondspodiumkunsten.nl/nl/subsidies>

³⁸ Brief aan Ministerie van OCW, 22 maart 2012

³⁹ Er is blijkbaar een overbruggingsperiode geweest waarbij FPK een subsidie verleende aan het Bureau Promotie Podiumkunsten voor internationale promotieactiviteiten onder de titel Dutch Performing Arts die voorheen door TIN en MCN werden uitgevoerd, waarvoor een overbruggingssubsidie is verleend. In oktober 2013 hield dit Bureau op te bestaan en zijn de taken waargenomen en per 1 januari 2015 overgenomen door FPK.

Tabel 4.2 Geomerkte bijdrage OCW en BuZa voor internationalisering FPK (in € per jaar)

	2009-2012	2013-2016 oorspronkelijk budget	2013-2016 Aangepast budget
Reiskostenregeling (snelloket)	750.000	600.000	950.000
Internationale promotie of regeling internationalisering	1.700.000 ⁴⁰	1.080.000 ⁴¹	950.000
Collectieve promotie (voorheen TIN, MCN, later Dutch performing arts)	1.600.000	1.100.000	1.100.000

Gezien de grote vraag bij het snelloket is dat budget verhoogd van € 600.000 naar € 950.000. In de praktijk zet het FPK meer ‘eigen’ middelen inzet voor internationalisering dan daarvoor door de Rijksoverheid expliciet beschikbaar zijn gesteld, maar dit betreft nog steeds door de Rijksoverheid ter beschikking gestelde middelen. Internationalisering met inzet van HGIS-middelen en ‘eigen’ middelen is een integraal onderdeel van het FPK-budget.

Daarnaast heeft OCW bijdragen gegeven voor specifieke activiteiten, namelijk :

1. Nederland-Brazilië intensiveringsprogramma € 115.000;
2. Nederland-Turkijejaar € 80.000; en
3. Nederland-Rusland jaar € 400.000 en € 150.000 van BuZa.

Dit zijn allemaal activiteiten om het aantal internationale activiteiten in de podiumkunsten met deze specifieke landen te bevorderen, die in het geval van Turkije en Rusland gekoppeld waren aan grootstatelijke manifestaties.

Het ministerie van BuZa verstrekt ook nog HGIS-middelen voor bezoekersprogramma's en grootstatelijke manifestaties. Het gaat om de volgende activiteiten:

1. Bezoekersprogramma's waarvoor de middelen voor de lopende cultuurnotaperiode zijn toegekend (eerst de sectorinstituten en later FPK);
2. Bijdrage voor internationale FPK-activiteiten in de periode 2009-2010 (€ 485.485), waaronder de manifestatie Ruhr-2010;

⁴⁰ OCW, Vaststellingsbeschikking FPK 2009-2012, € 1.7 miljoen in 2009 en € 1.65 miljoen in 2010, 2011 en 2012

⁴¹ OCW, Subsidie-overzicht FPK 2013-2016, bijlage bij brief 69647, € 1.072.201 per jaar

3. Bijdrage voor internationale FPK-activiteiten in de periode 2011-2012 (€ 652.000), waaronder NL-Turkije 400 jaar en NL-Rusland;
4. Bijdrage voor de periode 2015-2017 voor de zes gezamenlijke cultuurfondsen van € 2,3 miljoen voor projecten in Vlaanderen, Duitsland, Frankrijk, Brazilië, Zuid-Korea en de Golfstaten onder de titel *Dutch Cultural Manifestations Abroad*.

Overzicht internationale programma's en activiteiten

Het FPK financiert mede op basis van deze specifieke bijdragen, maar ook de algemene OCW subsidie op de volgende manieren internationalisering van de Nederlandse podiumkunsten:

- Als onderdeel van de meerjarige financiering van 118 gezelschappen en festivals in 2012 en 82 in 2013;⁴²
- Als onderdeel van de projectsubsidies en van de subsidies voor programmering door podia en festivals;
- Als onderdeel van de opdrachtenregeling en de regeling Nieuwe Makers;
- In het kader van een speciaal programma dat gericht is op talentontwikkeling in een internationale context.

Dit betekent dat naar eigen schatting het Fonds Podiumkunsten per jaar minimaal € 4.5 miljoen bijdraagt aan internationalisering. Dit is ongeveer 10% van het jaarlijkse budget.

Doordat internationalisering voor een groot deel onderdeel is van de reguliere subsidies is het vrijwel onmogelijk om een totaaloverzicht vast te stellen van de internationale activiteiten. In principe neemt FPK niet de activiteiten van BIS-instellingen mee in de overzichten, behalve wanneer BIS-instellingen direct of indirect (via de Grants abroad regeling) subsidie van het Fonds ontvangen. De brief van OCW aan FPK met het beleidskader voor de periode 2013-2016⁴³ stelt dat BIS-instellingen geen subsidies kunnen aanvragen bij het fonds en dit geldt ook projectsubsidies en doelsubsidies, terwijl de deelregeling compositie-opdrachten de enige uitzondering zou zijn. De veronderstelling is dat BIS-instellingen internationalisering uit eigen middelen zouden moeten financieren. Echter in het Beleidsplan Internationalisering 2013-2016 noemt het FPK als beoogde aanvragers onder andere Nederlandse ensembles, gezelschappen en podia. BIS-instellingen worden daarbij niet uitgezonderd. Dit vanuit de gedachte dat de internationalisering van de podiumkunsten in de volle breedte moet worden gestimuleerd. Daarbij zou volgens het FPK een scheiding tussen BIS- en fondsinstellingen niet passen. Het FPK stelt dat het OCW zijn goedkeuring heeft verleend aan dit beleidsplan en dus aan deze werkwijze, ondanks de

---

⁴² Tessa Koppenberg MA, Dr. Cees Langeveld, Erasmus Universiteit Rotterdam, Eerste analyse kwantitatieve veranderingen door gewijzigde meerjarige activiteitensubsidie Fonds Podiumkunsten, 17 maart 2015

⁴³ Brief OCW aan FPK betreffende beleidskader, 24 oktober 2011

brief van OCW die een andere formulering bevat. Het FPK stelde enkele regelingen voor BIS-instellingen toegankelijk. FPK vermeldt dit ook in de jaarverslagen en daarmee lijkt het een gedoogde praktijk.

Uitgangspunt in het Beleidsplan Internationalisering 2013-2016 van het FPK was om via het snelloket jaarlijks 150 buitenlandse presentaties te ondersteunen. In 2013 werden echter 237 en in 2014 229 presentaties ondersteund. Ten aanzien van de andere drie onderdelen van de regeling internationalisering blijven de resultaten in absolute getallen achter bij de voornemens. Qua export werd gestreefd naar 20 honoreringen per jaar. Dat bleef beperkt tot 5 in 2013, maar steeg tot 26 honoreringen in 2014 na een aanpassing van de regeling. Ten aanzien van internationale uitwisselingen waren jaarlijks 20 à 30 honoreringen voorzien. Het resultaat bedroeg in zowel 2013 als 2014 slechts 9 honoreringen. Het lagere aantal heeft volgens het FPK vooral te maken met de relatief lage kwaliteit van de aanvragen op dit terrein. De import die met de regeling wordt nagestreefd bestond in 2013 uit 13 honoreringen en in 2014 uit 17, wat maar beperkt afwijkt van de in het beleidsplan geformuleerde voornemens (20 à 30 per jaar).

In de volgende tabel is op basis van de jaarverslagen een aantal gegevens betreffende de bestede middelen en aantallen internationale activiteiten gepresenteerd per component:

Tabel 4.3 Fonds Podiumkunsten: internationale activiteiten per programma/subsidieregeling, 2009-2014

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Snelloket						
Budget (€)	349.160 ⁴⁴	482.950	758.000	748.000	950.000	950.000
Aantal aanvragen	?	196	244	250	338	373
Aantal gehonoreerd ⁴⁵	54	134	180	181	237	229
Gemiddeld bedrag (€)	6.465	3.604	4.210	4.130	4.010	4.000
Internationale uitwisselingsprojecten						
Aantal aanvragen*					24	38
Aantal gehonoreerd		13	8	11	9	9

⁴⁴ In 2009, regeling buitenland

⁴⁵ Inclusief toekenningen na bezwaar

Dutch presentations abroad (voorheen internationale presentaties buitenland)						
Aantal aanvragen*					10	62
Aantal gehonoreerd	70 ⁴⁶	23	15	28	5	26
Buitenlandse voorstellingen in Nederland						
Aantal aanvragen*					20	30
Aantal gehonoreerd		19	12	13	13	17
Meerjarig ondersteunde gezelschappen						
% aantal opvoeringen in het buitenland		13			14	16
% aandeel publiek in het buitenland		16			16	27

*In 2010, 143 aanvragen waarvan 56 aanvragen gehonoreerd (43%). In 2011, 106 aanvragen waarvan 35 gehonoreerd. In 2012, 107 aanvragen voor de drie regelingen

Uit dit overzicht en de aanvullende gesprekken en analyse van documenten blijkt het volgende:

- In de loop van de evaluatieperiode presenteert FPK meer gedetailleerde kwantitatieve verantwoordingsgegevens voor internationale activiteiten ook voor de regelingen die niet specifiek op internationalisering zijn gericht;
- Het aantal internationale activiteiten neemt in de loop van de jaren toe, terwijl er minder middelen per activiteit worden toegekend. Dit kan gerelateerd zijn aan de aanscherping van de 'eigen inkomsten' eis;
- In de beginperiode, 2009-2011 was er sprake van onderuitputting van de HGIS-middelen;
- FPK heeft de regelingen in de loop der jaren aangepast en verfijnd, wat heeft geleid tot een verbeterde tevredenheid bij de stakeholders. Het effect van verbetering van de reiskostenreling en de instelling van het snelloket heeft geleid tot een toenemende vraag;
- Terwijl in de laatste jaren wel meer verantwoordingsgegevens beschikbaar zijn, inclusief aantal voorstellingen in het buitenland en bezoekersaantallen ontbreken verdere resultaatgegevens en zijn geen evaluaties uitgevoerd. Wel vermeldt FPK de honoreringen op de website.

⁴⁶ In 2009, internationalisering HGIS, geen onderscheid naar import, export en uitwisseling

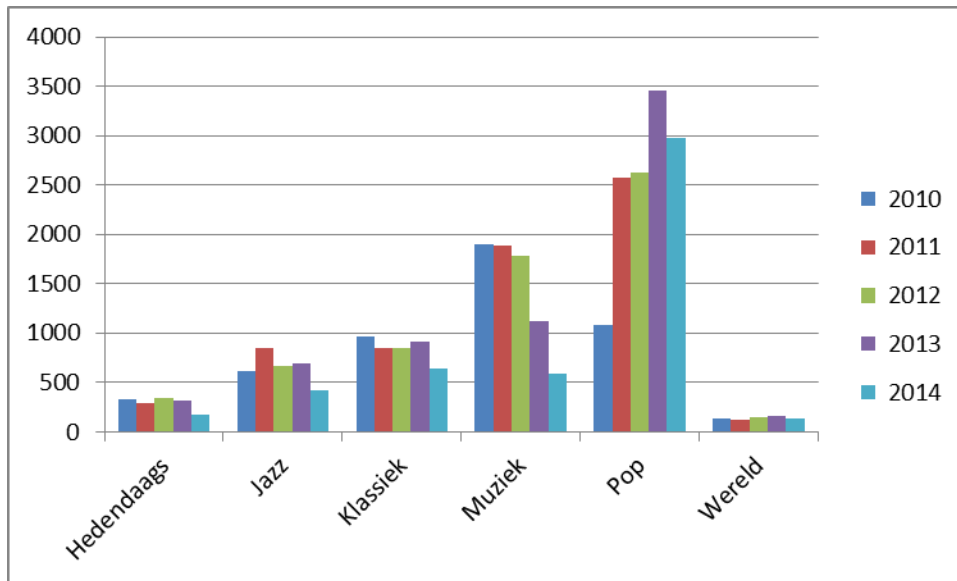
- Wat betreft de verdeling over de disciplines neemt muziek steeds de belangrijkste plaats in, terwijl muziektheater internationaal achterblijft.
- Voor het snelloket zijn veruit de meeste aanvragen afkomstig uit de muzieksector, namelijk ongeveer twee derde van de aanvragen en honoreringen, waarvan bijna de helft de sub-discipline popmuziek betrof. Ook componisten kunnen subsidie aanvragen voor hun reiskosten als ze zijn uitgenodigd een uitvoering van hun eigen werk in het buitenland bij te wonen (18% van het totale aantal honoreringen in 2014, maar slechts 4% van het budget).
- Van de gehonoreerde projecten buitenlandse optredens betreft vaak ruim de helft tot twee derde muziek, gevolgd door dans ongeveer 20-25% theater en 15-25% theater.
- Bij de uitwisselingsprojecten betreft ruim de helft de discipline theater. Muziek komt met ongeveer een derde op de tweede plaats.
- Van de buitenlandse presentaties die het Fonds mogelijk maakt in Nederland betreft in 2014 ruim de helft de discipline muziek, 23 procent dans, 17 procent theater en 7 procent muziektheater.
- Voor meerjarige subsidies vindt in 2014 23% van de activiteiten voor de discipline muziek in het buitenland plaats, ten opzichte van 15% van de dansoptredens, terwijl muziektheater achterblijft.
- Voor het snelloket hebben de meeste reisaanvragen betrekking op de VS. De meeste presentaties vinden plaats in Europa, maar er zijn ook aanvragen voor presentaties gehonoreerd in de Verenigde Staten, Canada, Argentinië, China, Japan, India, Taiwan, Indonesië en Turkije.
- Er zijn nog enkele specifieke samenwerkingsprojecten zoals Get Lost (voorheen Ervaar daar hier theater) met het Prins Claus Fonds, HIVOS Cultuurfonds, en Stichting DOEN, VSBfonds en AFK, waarbij Nederlandse theaters bijzondere theater- en dansvoorstellingen presenteerden uit landen met theatertradities waarmee het Nederlandse publiek weinig bekend is (Afrika, Azië en Latijns-Amerika). In 2011 en 2012 droeg FPK bij aan een aantal projecten in de mediterrane en Arabische wereld in het kader van het project *Mediterranean Crossing*.

4.4 Muziek

Overzicht muziekactiviteiten

Zoals eerder aangegeven beslaat muziek ongeveer 50% van de totale activiteiten in Buitengaats en 75% van de podiumkunsten. De verdeling naar muziekdisciplines is als volgt:

Figuur 4.2 Verdeling van muziek naar disciplines, Buitengaats 2010-2014

Popmuziek heeft, zoals reeds aangegeven, veruit het belangrijkste aandeel en omvat ook het aandeel van de DJs. Popmuziek heeft ook een sterke stijging doorgemaakt in aantal internationale activiteiten. Echter gezien de problemen met de betrouwbaarheid van de invoer in Buitengaats kunnen geen harde conclusies worden getrokken. Het rapport exportwaarde van de Nederlandse muziek dat in 4.8 aan de orde komt, gaat specifiek in op popmuziek. Aangezien er geen BIS-instellingen zijn die zich exclusief op popmuziek richten, zijn er geen instellingen in de steekproef opgenomen die zich hiermee bezig houden.

Klassieke muziek

Volgens Buitengaats zijn er jaarlijks 800-900 internationale activiteiten op het gebied van de klassieke muziek, grotendeels concerten, maar ook enkele Masterclasses of opera uitvoeringen. De uitvoerenden zijn individuele musici, kleine groepen en kleine tot grote orkesten. Een redelijk groot gedeelte heeft wel eens een bijdrage van FPK ontvangen, bijvoorbeeld via het snelloket of voor een specifieke presentatie op een festival of op een bepaald podium.

De via BIS gefinancierde symfonieorkesten nemen maar een klein gedeelte van alle internationale klassieke muziekactiviteiten voor hun rekening. Van de symfonieorkesten zijn het Koninklijk Concertgebouworkest (KCO) en het Rotterdams Philharmonisch Orkest (RPhO) opgenomen in de steekproef. Het aantal concerten van deze twee orkesten, volgens

Buitengaats en volgens de speellijstapplicatie – die vrijwel overeenkomt met de jaarverslagen van de instellingen is weergegeven in de volgende tabel:⁴⁷

Tabel 4.4 Koninklijk Concertgebouworkest en Rotterdams Philharmonisch: aantal concerten in het buitenland per jaar 2009-2013 (bron: Buitengaats en speellijstapplicatie)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Koninklijk Concertgebouworkest						
Buitengaats		25	32	34	34	27
Speellijstapplicatie	36	34	30	22	52	
Rotterdams Philharmonisch Orkest						
Buitengaats		9	17	6	27	18
Speellijstapplicatie	15	18	20	18	37	

De tabel toont aan dat vooral voor het RPhO de verschillen tussen beide registratiesystemen aanzienlijk zijn en dat Buitengaats slechts twee derde van het aantal concerten heeft geregistreerd.

De speellijstapplicatie van OCW geeft ook aan dat het KCO de meeste concerten in het buitenland heeft gegeven, maar daarnaast hebben het, het Noord-Nederlands Orkest, het Orkest van het Oosten, het Residentie Orkest, het Gelders Orkest en het Nederlands Philharmonisch Orkest ook regelmatig opgetreden in het buitenland. Echter buitenlandoptredens zijn moeilijk vergelijkbaar want het gaat vooral ook om de landen en het podium waar men optreedt. Daar biedt Buitengaats wel zicht op. Zowel het KCO als het RPhO hebben de meeste concerten gegeven in Duitsland. Bij het KCO is de spreiding in landen zeer groot, terwijl voor het RPhO het aantal concerten in Frankrijk en Japan op de tweede plaats komt.

Koninklijk Concertgebouworkest

Al jaren functioneert het KCO als boegbeeld van de Nederlandse klassieke muziek. Het KCO is ook als topinstelling aangeduid door het ministerie van OCW. Uit de correspondentie, inclusief subsidiebeschikkingen, is niet geheel duidelijk wat voor afspraken er zijn gemaakt over internationalisering. In 2009 geeft OCW in een brief aan een aanvullende subsidie te verstrekken van € 1.5 miljoen per jaar voor de periode 2009-2012:

⁴⁷ Het aantal concerten dat in de jaarverslagen staat komt redelijk overeen met het aantal vermeldingen in Buitengaats

“Deze aanvullende subsidie is in de eerste plaats bedoeld om uitdrukking te geven aan de algemeen gevoelde waardering voor de internationale excellentie van uw orkest. Er kan geen misverstand zijn over de unieke positie die het KCO inneemt in het (inter) nationale orkestenbestel”.⁴⁸ De brief verwijst verder naar de uitvoering van het beleidsplan van het KCO en geeft aan dat op deze manier knelpunten tot een bevredigende oplossing kunnen worden gebracht. Er zijn aparte prestatieafspraken voor internationalisering vermeld. Voor de periode 2013-2016 is er geen bewijsstuk gevonden voor de verlening van 10% extra subsidie voor het KCO als topinstituut, waaraan in beleidsstukken wordt gerefereerd.

Het aantal concerten in het buitenland is een belangrijke indicator van de internationale activiteiten van het KCO, maar zeker niet de enige. In 2013 was er een piek in het aantal internationale concerten in verband met het jubileumjaar, het 125-jarig bestaan. Concerten van twee seizoenen konden gebundeld worden en op deze manier realiseerde het KCO meer dan 50 concerten op zes continenten. Dit is vastgelegd in een documentaire van Hedy Honigmann ‘Om de wereld in 50 concerten’.⁴⁹

Het orkest is ook zeer internationaal van samenstelling en het gaat om voortdurende internationale uitwisseling, met internationale podia en festivals, met internationale musici, solisten en dirigenten. Naast de concerten geven musici vaak masterclasses op tournee.

Het plannen van de internationale concerten vergt meerjarige planning en zorgvuldige voorbereiding. Het KCO heeft ook verplichtingen om een minimaal aantal malen in Amsterdam op te treden (75-80) en ook elders in Nederland gelden verplichtingen tot optreden. Andere concerten in het buitenland moeten ingepast worden in de reguliere agenda met vaste verplichtingen, zoals 1 opera per jaar met de Nationale Opera. Het streven is om ongeveer 35 internationale concerten per jaar te realiseren op belangrijke internationale podia zoals de Carnegie Hall. In de zomer zijn er grote symfonische festivals van belang Het is van belang om vraaggestuurd te werken, vanuit artistiek en commercieel oogpunt. Door wie wordt het KVO gevraagd? Hoeveel keren? Tegen welke prijs? In welke serie? Ook de bereidheid van dirigenten om met het KCO te werken is een indicator. Dit beïnvloedt ook het aantal en de kwaliteit van auditanten. Dit betekent dat KCO zeker ook aan benchmarking doet.

In het algemeen geldt dat uitkoopsommen lager worden indien het KCO zelf de vragende partij wordt. Het KCO wil wel op belangrijke internationale podia staan en dat betekent soms dat er geld bij moet, bijvoorbeeld in de VS. In andere gevallen kan er een lichte winst

---

⁴⁸ Brief OCW aan KCO, 16 oktober 2008

⁴⁹ Openingsfilm IDFA 2014.

worden geboekt, bijvoorbeeld in Azië. De kosten van het reizen met een groot orkest zijn hoog. Het KCO slaagt erin om extra fondsen te verkrijgen indien internationale tournees problematisch dreigen te worden, zowel vanuit sponsors, privéstichtingen of de overheid.

De vraaggestuurdheid zorgt er wel voor dat er weinig vernieuwend repertoire gespeeld kan worden op enkele uitzonderingen na.

Het aansluiten bij grote manifestaties zoals het Nederland-Rusland jaar lukt soms, toen het KCO de afsluiting verzorgde. Vaak is de planning van de grote manifestaties te laat om het KCO nog in te passen, of is het podium niet interessant genoeg. Het KCO hecht wel zeer aan haar rol als cultureel ambassadeur van Nederland.

KCO is ook actief op het gebied van lifestreaming, radio-opnames, media-optredens, etc om haar internationale reputatie te versterken.

Het internationale mecenaat is ook van groot belang voor het KCO om deuren te openen.

Het KCO is in discussie met het OCW over haar boegbeeldfunctie, maar net als andere internationale boegbeelden leven er vragen omtrent wat de Rijksoverheid nu precies wil met de boegbeelden. Er zouden 10% extra middelen zijn, maar de afspraken daarover zijn niet duidelijk. Bij de publicatie van het jaarverslag 2014 waarschuwde het KCO dat verhoging van de subsidie noodzakelijk is om aan de wereldtop te blijven. In 2012 en 2013 draaide het KCO lichte verliezen op de exploitatie.

Rotterdams Philharmonisch Orkest

Het Rotterdams Philharmonisch Orkest (RPhO) is weliswaar niet door de Rijksoverheid als topinstituut aangemerkt zoals het KCO, maar in Rotterdam geldt het RPhO wel als boegbeeld. 2013 was een exceptioneel voor het RPhO qua aantal internationale concerten, door een grote Amerikatoernee. In het algemeen mikt het RPhO op 20-30 internationale concerten per jaar, waarvan een deel in de buurt zoals België. De kosten van een internationale tournee zijn namelijk erg hoog. In bepaalde continenten zoals Azië is makkelijker geld te verdienen dan in Amerika. Het RPhO is van mening dat het wel van belang voor het internationaal aanzien om op grote internationale podia in Berlijn, Londen en Amerika te spelen, ook als daar geld bij moet. Dat is ook belangrijk voor het aantrekken van goede dirigenten en solisten. Dit is dezelfde redenering als door het KCO gegeven werd. Ook het RPhO waarschuwde evenals het KCO bij de publicatie van het jaarverslag 2014 dat met een teruglopende overheidsfinanciering de positie van internationaal toporkest in gevaar kan komen.

Het RPhO kampt met teruglopende bezoekersaantallen, vooral in Nederland en probeert dat op verschillende manieren te compenseren. Dat kan slechts gedeeltelijk internationaal. Het RPhO probeert structurele samenwerkingsrelaties op te bouwen via o.a. een residentie in Parijs. Toch zet het RPhO eerder in op het aantrekken van een jonger en ander publiek in Nederland, dan meer internationalisering, waarbij het uiteraard wel de internationale positie wil handhaven. .

Opera (Nationale Opera&Ballet)

De Nederlandse Opera was aangemerkt als een andere topinstelling in de podiumkunsten. Per 1 januari 2013 zijn drie stichtingen gefuseerd, namelijk De Nederlandse Opera, Het nationale Ballet en Het Muziektheater Amsterdam, aanvankelijk in de Stichting Het Muziektheater Amsterdam en later in de Nationale Opera&Ballet. Ook voor deze topinstelling zijn geen bewijsstukken gevonden betreffende eventuele extra subsidie en specifieke prestatieafspraken voor internationalisering. Het onderzoek is vooral gericht op de opera, maar gezien de fusie zijn de andere onderdelen niet geheel buiten beschouwing gelaten.

Het Muziektheater Amsterdam is een heel internationaal huis. Men poogt ook Nederlands talent aan te trekken. Het gaat voor de opera niet alleen om zangers, maar ook om meestercoupeurs. De zangers van het koor hebben een dienstverband, maar de solisten worden per productie aangetrokken. Dit zorgt voor een heel internationaal gebeuren. Mede gezien de hoge kosten om producties te laten reizen, zijn er eigenlijk alleen internationale coproducties. Dit komt zowel de artistieke kwaliteit als het commercieel belang ten goede. Dit geldt niet alleen voor de opera's, maar ook voor het ballet.

Ook Het Muziektheater Amsterdam moet behoorlijk investeren om te reizen. Het werkt vraaggericht, maar heeft eveneens een strategisch beleid op welke podia ze te zien willen zijn.

Het Muziektheater Amsterdam of haar voorgangers is een enkele keer betrokken geweest bij een internationale manifestatie, namelijk de Expo in Shanghai, maar is daar niet enthousiast over, omdat het structureel niets heeft opgeleverd, mede omdat de voorbereiding te ad-hoc was.

In internationaal verband werkt het Muziektheater steeds meer samen, o.a. op het gebied van talentontwikkeling zoals het Netwerk Opera Europa. Ook is er een digitaal Europees platform voor het streamen van producties. Daarnaast werkt Het Muziektheater op het gebied van kruisbestuiving veel samen, bijvoorbeeld via decors van Anish Kapoor en door Victor&Rolf ontworpen kostuums.

Het Muziektheater Amsterdam heeft een aantal prestatieafspraken zowel met OCW als de Gemeente Amsterdam, waarover zorgvuldig gerapporteerd wordt. Voor internationalisering zijn geen prestatieafspraken teruggevonden. Door kortingen, met name van de gemeente Amsterdam, is de internationale programmering in Het Muziektheater gestopt en vindt nu alleen nog plaats in het kader van het Holland Festival.

Hedendaagse muziek, jazz en wereldmuziek

Het is zeer moeilijk om een goed overzicht te krijgen van de internationale muziekactiviteiten die zich buiten het kader van de BIS afspelen en geldt ook voor de popmuziek en voor solisten in de klassieke muziek. Musici doen soms een beroep op het FPK, maar vaak vinden zij ook hun eigen weg al of niet met behulp van impresario's. Een belangrijke factor voor de internationalisering is het opzetten van een internationaal netwerk, waar impresario's zeer behulpzaam in kunnen zijn.

Nederlandse musici die nog geen internationale reputatie hebben moeten een gerichte strategie hebben om zich internationaal te profileren om een internationale vraag te creëren. Dat vereist een goede kennis van de internationale relevante podia. In het verleden was er via de ondersteuningsinstituten meer ondersteuning beschikbaar met relevante kennis en ervaring en dat is nu grotendeels verdwenen. In het beleid van het FPK staat vraagstimulering voorop en zijn er regelingen waarbij juist buitenlandse podia aanvragen doen voor het faciliteren van optredens van Nederlandse uitvoerders (zie 4.3). Over de effectiviteit van dit instrument lopen de meningen zeer uiteen. Zo zou deze vraagstimulering door een aanvraag soms het doel voorbij schieten, indien juist het podium nog opkomend is en de Nederlandse artiest bereid is om medewerking te verlenen. Gesprekspartners beschouwen de huidige praktijk als nogal bureaucratisch, met teveel aandacht voor de kwaliteit van het geschreven voorstel en soms te weinig voor de goede match van vraag en aanbod met oog voor cultureel ondernemerschap. Echter in het kader van dit onderzoek kon dit niet verder onderzocht worden en beperken we ons hier tot impressies. Verder stimuleert FPK internationale muziekactiviteiten van kleine gezelschappen en solisten vooral via het snelloket.

Populaire muziek

Voor de populaire muziek is in opdracht van BUMA Cultuur een poging gedaan om de exportwaarde vast te stellen aan de hand van een overzicht van activiteiten over de periode 2010-2013.⁵⁰ Dit onderzoek hanteert een brede definitie van populaire muziek, inclusief dance, pop/rock, levenslied, lichte klassieke muziek, jazz/world/crossover. In 2010 werden 8400 optredens geregistreerd en dit steeg geleidelijk naar 14.000 in 2013. Of dit een

---

⁵⁰ Perfect&More, Exportwaarde Nederlandse populaire muziek 2013, onderzoeksrapport voor BUMA cultuur

werkelijke toename is of een gevolg van de registratie is niet goed bekend. Het onderzoeksrapport gaat uit van een toename. Buitengaats registreert ongeveer 4000 optredens per jaar voor deze discipline, dus ruim minder dan de helft. Bij de top-25 zijn 23 dance-acts, vaak met meer dan 150 optredens per jaar, waarbij de top 3 bestaat uit DJs/artiesten Bingo Players, R3HAB en Laidback Luke. André Rieu staat aan de top in het populair-klassieke genre. Verder een enkele singer-songwriter. De meeste optredens vonden plaats in de Verenigde Staten, gevolgd door Duitsland, Spanje, Groot-Brittannië, Canada, etc. Meeste inkomsten via rechten zijn uit Duitsland afkomstig.

4.5 Theater

Theater omvat 16% van het aantal activiteiten van de podiumkunsten. Buitengaats maakt geen onderscheid tussen verschillende vormen van theater zoals jeugdtheater, muziektheater, poppentheater, etc. Toneelgroep Amsterdam vertegenwoordigt de absolute top wat betreft het aantal internationale optredens, maar ook veel andere (BIS en niet-BIS) gezelschappen treden tientallen malen per jaar internationaal op. Zo springt bijvoorbeeld het Stuffed Puppet Theater eruit met gemiddeld boven de 30 internationale optredens per jaar. Teksttheater geldt van oudsher als een moeilijk internationaal product, maar de diverse bronnen geven aan dat er sprake is van veel nieuwe internationale ontwikkelingen.

Dit onderzoek richt zich vooral op enkele BIS-gezelschappen, namelijk Toneelgroep Amsterdam, RO-Theater en de Toneelmakerij. Daarnaast zijn enkele aanvullende gesprekken met andere internationaal actieve uitvoerders gevoerd ter illustratie van de bevindingen. Evenals hierboven bij muziek is gemeld, zijn er veel kansen in het buitenland en zijn sommige artiesten juist meer internationaal actief vanwege de bezuinigingen hier. Sommige gesprekspartners hebben het gevoel dat soms het eigen initiatief beperkt wordt, omdat de aanvragen van podia uit het buitenland moeten komen. Zoals ook bij andere sectoren naar voren komt, blijkt het lastig te zijn voor artiesten die op het raakvlak van verschillende disciplines werken om ondersteuning te vinden, ook als er internationaal een duidelijke vraag is. In andere landen bestaat die strikte onderverdeling naar sectoren niet. Uitvoerenden geven aan gericht zelf hun eigen weg te zoeken en te vinden waar mogelijk. Incidenteel optreden heeft volgens de meeste geïnterviewden weinig zin, want essentieel is het opbouwen van een internationaal netwerk om een internationale reputatie op te bouwen.

Toneelgroep Amsterdam

Toneelgroep Amsterdam (TGA) is een topinstelling voor algemeen theater. TGA krijgt een supplement van € 250.000 euro per jaar voor internationalisering, waaraan ook

verplichtingen zijn gekoppeld namelijk 26.250 buitenlandse bezoekers/per jaar. Ook Amsterdam heeft internationale verplichtingen opgelegd, namelijk 75 activiteiten internationaal per jaar, 25 activiteiten voor internationale bezoekers in Amsterdam per jaar en 750 internationale bezoekers per jaar. Daarmee is het TGA het enige gezelschap waarvoor dergelijke internationale prestatieverplichtingen zijn gemeld.

Sinds ruim tien jaar is TGA nu zeer internationaal actief. Dat is het resultaat van het geleidelijk opbouwen van een internationaal netwerk en het bouwen aan een internationale reputatie, waardoor TGA nu kan kiezen uit de plekken waar het wil spelen. Aan de basis daarvan liggen, volgens het beleidsplan 2009-2012, een eigentijdse invulling van repertoire, waar het artistieke gezicht wordt bepaald door Ivo van Hove en zijn vaste scenograaf Jan Versweyveld, maar ook gastregisseurs. Verder vormen een groot vast acteursensemble, artistieke allianties en talent ontwikkeling en doorstroming een belangrijke basis.

Buitengaats blijkt in vergelijking met de speellijstapplicatie en de jaarverslagen van TGA ongeveer 75-80% van het aantal internationale voorstellingen te bevatten. TGA treedt volgens Buitengaats in de periode 2010-2014 het meeste op in België. Door de structurele samenwerking met NTGent en het Toneelhuis in Antwerpen is dat ook logisch te verklaren.

Het TGA heeft ook vooral coproducties met name met het reeds genoemde NT Gent, maar ook in het kader van de Rurhtriennale en met het Barbican Centre. Daarnaast zijn er partners waar het TGA eenmalig mee samenwerkt rond specifieke projecten. Het TGA signaleert dat door de financiële crisis in Europa de hoogte van de coproductiebijdragen afneemt en dat partners niet meer zo snel coproduceren. Daarentegen neemt het aantal internationale gastregisseurschappen toe over de periode 2009-2014.

De internationale activiteit van TGA is terug te brengen naar de ambities en samenwerking tussen twee personen, de leiders van het gezelschap, die beiden over een groot internationaal netwerk beschikten en al eerder hadden samengewerkt. Zij begonnen te bouwen aan een internationaal netwerk. Daarnaast is ook de ontwikkeling van de organisatie en de teams van belang geweest zowel artistiek als technisch productioneel. Het repertoiretoneel is zeer geschikt om internationaal mee te touren en het spel van TGA is ook vrij fysiek. Door het repertoirestelsel kan het TGA voorstellingen over meerdere jaren aanbieden. Zo is Romeinse tragedies inmiddels al in veel verschillende landen opgevoerd en ook andere stukken worden over een periode van vele jaren internationaal opgevoerd.

Eerst was TGA gericht op het bouwen van een Europees netwerk, bijvoorbeeld via het festival van Avignon en daarna is men ook naar andere continenten gegaan. Juist op het moment dat het in Europa moeilijker werd, omdat er minder geld beschikbaar was, werkte

TGA al meer internationaal. In principe verdient TGA nu op de internationale activiteiten, vooral via de coproductiegelden, maar het blijft lastig, ondanks de successen. Het Fonds was vooral in de groei heel belangrijk door op de juiste momenten, bij risico-investeringen net een duwtje in de rug te geven

De planning is de grootste uitdaging voor TGA, omdat er ook vaste speelverplichtingen zijn in Amsterdam en de rest van Nederland. TGA moet een paar jaar vooruit plannen en tegenwoordig zegt TGA vaak nee op uitnodigingen. Ook grootstatelijke manifestaties zijn vaak te laat met hun vraag, waardoor TGA het niet kan inpassen en bovendien past het niet altijd in de meerjarenstrategie.

Uit gesprekken met andere instellingen voor podiumkunsten blijkt dat het model van TGA en de ontwikkelde strategie voor internationalisering een voorbeeldfunctie heeft gehad, wat andere instellingen hebben gevolgd. Terwijl de andere topinstellingen al decennia internationaal actief zijn, heeft het TGA dit in een vrij moeilijke discipline in minder dan tien jaar opgebouwd.

Ro Theater

Het Ro Theater had in de periode 2009-2014 ongeveer 30 internationale voorstellingen per jaar met het zwaartepunt in België en enigszins in Duitsland, gevolgd door Frankrijk en Zwitserland en sporadisch elders. Jaarlijks waren er in de afgelopen periode steeds enkele (internationale) coproducties en optredens op internationale festivals maakten ook een belangrijk deel van het geheel uit.

Ook het Ro Theater is fiks gekort in de subsidie voor de periode 2013-2016, hetgeen tot een interne heroriëntatie heeft geleid.

Het Ro Theater heeft namelijk besloten samen met de andere gezelschappen Wunderbaum –zeer internationaal actief- en Productiehuis Rotterdam en de Rotterdamse Schouwburg Rotterdam dat het roer om moet en een ander artistiek en zakelijk beleid wordt nu uitgezet, waar internationalisering met name binnen Europa een grote rol speelt. Het nieuwe Theater Rotterdam, gevormd door deze vier organisaties, heeft Johan Simons aangetrokken om dit nieuwe beleid vorm te geven. Simons was lange tijd in Duitsland werkzaam. De bedoeling is mede via het netwerk van Simons een internationaal netwerk op te bouwen voor deze nieuwe instelling.

Het Ro Theater is dus een interessant voorbeeld van een theatergezelschap dat nationaal en internationaal tegen grenzen begon aan te lopen en nu besloten heeft om een nieuwe weg in te slaan waar internationalisering een onlosmakelijk onderdeel vanuit maakt. Gesprekken

met subsidieverleners zoals OCW en de Gemeente Rotterdam vinden plaats om draagvlak voor deze nieuwe koers te vinden.

Jeugdtheater (De Toneelmakerij)

Het aantal instellingen voor jeugdtheater in de BIS is verminderd van 13 in de periode 2009-2012 naar 8 in de periode 2009-2012, waarvan een klein aantal internationaal actief is, volgens Buitengaats.⁵¹ Voor de subsidieperiode 2013-2016 ontvangen alle jeugdtheatergezelschappen hetzelfde bedrag en is er geen sprake van differentiatie meer.

In dit onderzoek is gekeken naar de Toneelmakerij (een fusie in 2009 tussen Toneelgezelschap Huis aan de Amstel en Theatergroep Wederzijds). In 2013 was er een reorganisatie in verband met een korting van 66% van de Rijkssubsidie. De Toneelmakerij en haar voorgangers is al lange tijd internationaal actief. De Toneelmakerij onderscheidt twee componenten van haar internationaal beleid, namelijk:

1. Voorstellingen in internationaal verband, als het kan in de taal van het land of in het Engels of Duits. In Rusland is gewerkt met een simultaanvertaler, terwijl ook gewerkt wordt met boventiteling die geïntegreerd is in het decor voor zover mogelijk.
2. Coproducties veelal in Europees verband. Zo is de Toneelmakerij in het Europees bestuur van theatergezelschappen in Europa (*European Theatre Convention*) vertegenwoordigd. Zo is er al twee keer samengewerkt aan een serie *Young Europe* van de *European Theatre Convention* en komt er een derde versie eraan.
  - a. In dit verband kan ook de oprichting van het *Theatre Café* en het *European Writers Lab* worden genoemd. Nieuwe teksten worden semi-geënceneerd gepresenteerd in Londen, Berlijn, Oslo en Amsterdam voor het Theatre Café. Het Writers lab geeft opdrachten aan jonge schrijvers om een tekst te produceren.
  - b. Een nieuwe versie van het *European Theatre Lab* start in tien landen om de verbinding tussen theater en maatschappij te laten onderzoeken door groepen jonge professionals zoals een regisseur, een schrijver, een ondernemer en een hiphopper.
  - c. Er is ook een project in Gaza geweest, waarbij 4 jonge Nederlandse regisseurs gekoppeld zijn aan Palestijnse regisseurs om samen voorstellingen te realiseren voor meer dan 250.000 kinderen.

Door het aantrekken van Europees geld heeft de Toneelmakerij nu weer wat mogelijkheden om internationale projecten te realiseren, maar de Toneelmakerij heeft behoefte aan een duidelijke visie van de Rijksoverheid op internationalisering en meer maatwerk voor het jeugdtheater.

---

⁵¹ De speellijstapplicatie geeft voor een aantal jeugdtheatergezelschappen, waaronder de Toneelmakerij, 100-200 uitvoeringen in het buitenland aan, hetgeen onmogelijk kan kloppen.

4.6 Dans

Overzicht

Dans zou 9% van het aantal internationale activiteiten van de podiumkunsten omvatten volgens Buitengaats, maar volgens FPK ligt dit aandeel wat hoger, namelijk rond de 15%. Er zijn vier dansgezelschappen in de BIS, namelijk het Nederlands Dans Theater (NDT), Het Nationale Ballet, Introdans en Scapino Ballet Rotterdam. Het FPK financiert internationale dansactiviteiten op verschillende manieren, niet alleen voor optredens, maar ook gastchoreografieën. In de steekproef zijn de BIS-instellingen NDT en het Scapino Ballet Rotterdam opgenomen.

Net als bij de andere disciplines is het van cruciaal belang om een goed internationaal netwerk via goede structurele relaties op te bouwen. Het subsidiesysteem is daar volgens betrokkenen niet altijd op gericht, maar met eigen creativiteit is er volgens betrokkenen toch veel mogelijk.

Nederlands Dans Theater

Het NDT is een topinstelling op het gebied van dans en vormt naast de Nationale Opera, TGA en KCO de vierde topinstelling. Ook voor het NDT zijn geen duidelijke afspraken teruggevonden voor extra middelen en specifieke prestatieafspraken rond internationalisering.

NDT is in veel opzichten een internationale organisatie. De groep van 47 dansers bestaat uit 27 nationaliteiten, waaronder slechts enkele Nederlanders. De artistieke leiding is niet-Nederlands en gastchoreografen zijn ook meestal niet Nederlands. Jaarlijks streeft het NDT met haar twee gezelschappen NDT1 (meer gevestigd) en NDT2 (jong) naar ongeveer 70 internationale optredens. Het NDT speelt heel veel in Duistland, gevolgd door het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, maar de spreiding is groot.

Het NDT onderscheidt enkele pijlers van het beleid om de internationale reputatie te behouden en te versterken:

1. Eigen creatie, waardoor het NDT één van de meest productieve dansgezelschappen is. Elk seizoen zijn er zes programma's, namelijk vier voor NDT1 en 2 voor NDT2;
2. Talentontwikkeling samen met het productiehuis Korzo (BIS in de periode 2009-2012) o.a. een Summer Intensive programma dat beoogt de doorstroming naar NDT2 te bevorderen. NDT werkt ook samen met het Koninklijk Conservatorium;

3. Een sister-city strategie met vaste counterparts waar een eigen publiek opgebouwd wordt dat het NDT in haar ontwikkeling kan volgen zoals Parijs, London en St. Petersburg;
4. Deelname aan grootstatelijke manifestaties daar waar het in strategie van NDT past, zoals Rusland en Turkije jaar en ook Zweden;
5. Activiteiten rondom tournees in het buitenland , variërend van workshops tot inleidingen.

De grootste uitdaging is om de planning goed op elkaar af te stemmen, omdat er harde prestatie-verplichtingen voor optredens in Den Haag en Nederland zijn. Dit levert soms spanningen op met het eveneens gewenste cultureel ondernemerschap. NDT heeft het gevoel dat het gezelschap meer structureel als cultureel ambassadeur van Nederland ingezet zou kunnen worden om bij te dragen aan de internationale bekendheid van Nederland. Nu wordt vaak in een relatief laat stadium contact opgenomen, waardoor de planning problematisch is. Er is geen sprake van een gerichte (middellange termijn) strategie vanuit de overheid hoe NDT ingezet zou kunnen worden voor de internationale profilering van Nederland.

Scapino Ballet Rotterdam

Het Scapino Ballet is in beperkte mate actief geweest in de periode 2009-2014, met minder dan 10 internationale optredens gemiddeld per jaar. Scapino wil in de komende periode meer internationaal actief worden en heeft daar een strategie voor uitgezet. Die strategie is gebaseerd op de artistieke producties, waarmee prijzen zijn gewonnen en waarmee een eigen publiek is opgebouwd. Er is internationale vraag, die Scapino zorgvuldig afweegt of die past in haar internationaliseringsstrategie. Daarnaast is er ruimte voor experimenten zoals een coproductie met een Italiaanse opera.

Naar aanleiding van bezuinigingen heeft ook Scapino in 2013 een reorganisatie doorgemaakt. Dezelfde output in termen van aantal optredens en bezoekers is gerealiseerd met 35% minder inkomsten. Dit is een goede basis om verder te bouwen en internationalisering biedt nieuwe financiële perspectieven. Talentontwikkeling is een andere pijler van de strategie en hier wordt samen met Codarts aan gewerkt. De logistieke planning is eveneens voor Scapino een uitdaging, omdat er vaste speelverplichtingen zijn in Rotterdam en elders in Nederland waar de internationale optredens ingepast in moeten worden.

4.7 Festivals (Holland Festival)

In de periode 2009-2012 kwamen er nog vijf festivals voor podiumkunsten in de BIS voor, maar dat is teruggebracht tot alleen het Holland Festival in de periode 2013-2016 (zie Tabel 4.1). De andere festivals zoals Het Festival Oude Muziek en Het Holland Dance Festival zijn vanaf die tijd voor meerjarige subsidie op het FPK aangewezen.

Ondanks het feit dat het Holland Festival een internationaal festival is, komt het slechts sporadisch in Buitengaats voor (12 keer in de periode 2010-2012). Dit heeft te maken met de gehanteerde definities die zich richten op Nederlandse optredens in het buitenland. Het Holland Festival is enerzijds een importerend festival om internationale podiumkunsten in Nederland te laten zien en anderzijds een platform voor Nederlands talent. Nederlands talent krijgt een internationaal platform om zich te presenteren.

Het publiek is grotendeels Nederlands, maar ook buitenlandse professionals komen op het festival af. Samen met Het Muziektheater Amsterdam (zie 4.4) komt jaarlijks een productie tot stand, meestal een buitenproductie, bijvoorbeeld in de Westergasfabriek. Echter het Holland Festival heeft relatief weinig grootschalige internationale coproducties. De reden daarvoor is dat grotere internationale festivals die vaak meer budget hebben, eisen kunnen stellen dat de première daar plaats vindt. Zonder internationale première worden internationale coproducties weer risicovoller voor het Holland Festival. Marina Abramovic was daarentegen wel een succesvolle en relatief dure coproductie in 2012. Ook met KCO en TGA maakt het Holland Festival goede afspraken die regelmatig leiden tot voorstellingen tijdens het Holland Festival.

Net als veel andere instellingen voor podiumkunsten is het Holland festival actief bezig om nieuwe vormen van samenwerking te realiseren en andere financiering aan te trekken. Tevens tracht het Festival crossovers te stimuleren en nieuw publiek te bereiken, zonder het oude publiek kwijt te raken.

4.8 Resultaten

De jaarverslagen bieden inzichten in de vele uiteenlopende resultaten, zowel kwantitatief als kwalitatief. Echter totaaloverzichten ontbreken en wellicht is dat ook onmogelijk voor het grote geheel aan podiumkunsten.

Het is interessant dat vanuit de commerciële hoek een poging is gedaan om de internationalisering van de populaire muziek in kaart te brengen. Zo is in opdracht van

BUMA Cultuur een poging gedaan om de exportwaarde van de populaire muziek vast te stellen.⁵² De exportwaarde is berekend aan de hand van gegevens over rechten en schattingen van inkomsten uit optredens. Zo is de exportwaarde van de populaire muziek in dit onderzoek voor 2013 berekend op € 159 miljoen, maar het is moeilijk na te gaan hoe betrouwbaar dit cijfer is. Dit onderzoek richt zich grotendeels op de niet-gesubsidieerde populaire muziek.

Het Fonds voor Podiumkunsten geeft aan in haar jaarverslagen dat het aandeel internationale uitvoeringen door meerjarig gesubsidieerde instellingen afgenomen is van 14% in 2011 naar 12% in 2012, terwijl ook het bezoekersaantal afnam. Echter in 2014 stelt het FPK een stijging bij de meerjarig gesubsidieerde instellingen vast naar een gemiddelde van 16% van het totaal aantal uitvoeringen in het buitenland en een sterke stijging van het buitenlandse publieksaandeel van 18% naar 27%.

Voor wat betreft de gesubsidieerde podiumkunsten zijn er geen totaaloverzichten beschikbaar. De speellijstapplicatie van OCW geeft inzicht in basisindicatoren zoals aantal optredens en aantal bezoekers alleen voor de BIS-instellingen. In de volgende tabel zijn die weergegeven voor de vier zogenaamde topinstellingen voor podiumkunsten:

Tabel 4.5 Aantal buitenlandse concerten, voorstellingen en bezoekers topinstellingen podiumkunsten, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
KCO: Aantal concerten	36	34	30	22	53
Aantal bezoekers	79.000	70.150	60.000	44.000	105.418
DNO: Aantal voorstellingen	--	3	--	--	2
Aantal bezoekers		2.016			2.227
TGA: Aantal voorstellingen	54	65	80	77	58
Aantal bezoekers	15.521	24.574	30.475	35.682	21.678
NDT: Aantal voorstellingen	55	45	54	65	43
Aantal bezoekers	49.221	49.336	76.591	62.855	51.928

Bron: jaarverslagen Het Muziektheater Amsterdam/DNO, TGA, KCO, NDT en speellijstapplicatie OCW

⁵² Perfect&More, Exportwaarde Nederlandse populaire muziek 2013, onderzoeksrapport voor BUMA cultuur

De grote verschillen in aantallen uitvoeringen en aantal bezoekers per instelling geven vooral ook de differentiatie tussen de diverse disciplines van de podiumkunsten weer. Ook zijn er soms grote verschillen in aantal optredens van dezelfde instelling van het ene jaar op het andere. In het geval van het KCO was 2013 het jubileumjaar (125-jarig bestaan). Voor dat jaar was zoals hiervoor aangegeven (zie 4.4) een strategie ontwikkeld om zes continenten aan te doen. De voorbereiding in 2012 leidde tot een relatief lager aantal internationale concerten in dat jaar.

Voor de opera is het vrijwel onmogelijk geworden om zelf te reizen met producties, gezien de hoge kosten om deze grootschalige producties (decor, groot koor, ed.). Internationale coproducties zijn daar de norm geworden, maar die passen niet in de speellijstapplicatie.

Het aantal uitvoeringen en de bezoekersaantallen zijn beperkte indicatoren, omdat vooral ook de locatie en het specifieke podium van belang zijn voor de internationale reputatie. Daarom moeten kwantitatieve gegevens ook met kwalitatieve gegevens gecombineerd worden om goed zicht op de werkelijke internationale resultaten te krijgen.

Naast de optredens op specifieke locaties, de bijbehorende uitkoopsommen, het aantal bezoekers en toename van de internationale vraag is ook de waardering in de pers en het aantal vermeldingen in vooraanstaande media een belangrijke indicator voor de internationale reputatie. Daar horen ook internationale prijzen en erkenning bij. Ook het onderzoek naar de populaire muziek noemt dit soort indicatoren, zoals de internationale top-10 van DJs waar Nederlanders hoog scoren.

Er is sprake van een grote variatie tussen de uitvoerende organisaties. Zoals gezegd ligt het accent in deze deelstudie op internationaal actieve organisaties. Daarvan zijn er enkelen bij uitstek gericht op de internationale optredens op belangrijke podia om daarmee geld te verdienen en hun internationale reputatie te versterken. Deze organisaties bouwen structurele relaties op met bepaalde podia, hebben sister-cities of bouwen op een andere wijze een sterk internationaal netwerk op. Andere instellingen in de podiumkunsten daarentegen bouwen vooral structurele samenwerkingsrelaties op met soortgelijke uitvoerende partnerorganisaties, bijvoorbeeld via coproducties. Dit leidt tot een ander partnernetwerk.

5 Beeldende kunst, fotografie, erfgoed, en musea

In dit hoofdstuk komen de beeldende kunsten, fotografie, erfgoed en musea aan de orde. Wij presenteren na de hoofdbevindingen eerst een overzicht van het netwerk en belangrijkste actoren in relatie tot internationalisering. Achtereenvolgens komen het Mondriaan Fonds, musea voor beeldende kunst en fotografie, postacademische instellingen erfgoedinstellingen en presentatie-instellingen en de resultaten aan de orde. De bevindingen in dit hoofdstuk dragen bij tot de beantwoording van de zes onderzoeksvragen.

5.1 Hoofdbevindingen

- **De variatie in internationale activiteiten van de instellingen in de beeldende kunsten, fotografie en erfgoed is groot.** Sommige instellingen, zowel BIS als niet-BIS, en kunstenaars opereren grotendeels internationaal. Voor hen is internationalisering onderdeel van het beeldende kunst DNA. Anderen daarentegen, vooral instellingen met puur nationaal erfgoed, opereren voornamelijk nationaal en hebben nauwelijks internationale activiteiten. Daartussen bestaan allerlei mengvormen. **Het Mondriaan Fonds schat dat ongeveer een kwart tot een derde van de activiteiten en uitgaven internationaal is en wellicht is dit een goede schatting voor het door de Rijksoverheid gesubsidieerde deel van de sector.**
- **De internationale netwerken lopen ook zeer uiteen. Zelfs netwerken binnen de beeldende kunsten zijn soms zeer van elkaar gescheiden.** Zo heeft het Rijksmuseum met haar topcollectie vooral ook een zeer internationaal netwerk met o.a. andere toonaangevende musea, inclusief andere musea aan het Museumplein. Sommige instellingen zijn vooral actief in verschillende Europese netwerken, soms met EU ondersteuning, waar steeds nauwer wordt samengewerkt. Het Mondriaan Fonds heeft een sterke focus op **talentontwikkeling in internationale context** en internationale samenwerking bij erfgoedinstellingen. Het Mondriaan Fonds heeft daarvoor goede contacten met vele diverse instellingen en personen zoals postacademische instellingen, prestatie-instellingen, nationale en internationale musea, biënnales internationale kunstbeurzen, internationale *artists in residence* en curatoren.
- In de jaarverslagen en enkele andere publicaties, inclusief evaluaties, wordt verslag gedaan over de resultaten met aandacht voor kwantitatieve en kwalitatieve

indicatoren. Enkele instellingen zoals het Rijksmuseum en ook het Rijksmuseum van Oudheden hebben **via reizende tentoonstellingen rond de 1 miljoen bezoekers bereikt in het buitenland**. Sommige musea trekken **grote aantallen buitenlandse bezoekers ook in Nederland** en dit is uiteraard niet tot de musea in de steekproef beperkt. In het netwerk van het Mondriaan Fonds is er veel aandacht voor het volgen van kunstenaars die een bijdrage ontvingen, hun vertegenwoordiging op biënnales en musea en aankopen van hun werk. Er is eveneens aandacht voor het opbouwen van **structurele samenwerkingsrelaties** waar oriëntatierizen en bezoekersprogramma's volgens evaluaties aan bijdragen. Ook bruiklenen van musea, onderlinge uitwisseling van kennis, het geven van adviezen en het houden van lezingen door curatoren spelen een belangrijke rol om de instituten te profileren. Het is moeilijk zo niet onmogelijk om wat te zeggen over trends in internationalisering van de beeldende kunsten en erfgoedsector. **Sommige instituten blijven zich internationaal goed ontwikkelen, maar een deel van het beeldende kunstenveld is van mening dat de internationale profilering en reputatie van de beeldende kunstsector in Nederland wat minder wordt.**

- **Goede opleidingen, inclusief postacademische instituten en programma's voor talentontwikkeling worden van groot belang geacht voor de internationalisering. Hier is in Nederland veel aandacht voor.** Daar hoort ook een goed vestigingsklimaat bij, terwijl de perceptie is dat het klimaat in Nederlands als vestigingsland voor beeldende kunst zich minder positief heeft ontwikkeld. Een andere factor die positief bijdraagt aan internationalisering is het opbouwen van goede structurele samenwerkingsrelaties. **De versnippering van middelen, de zogenaamde 'potjes' waar men een beroep op wil doen wordt als belemmerend ervaren die ook het risico inhouden dat een beperkte 'inner circle' er een beroep op kan doen.** Sommige BIS-instellingen zijn van mening dat er te weinig wordt nagedacht over de inzet van culturele boegbeelden en vinden dat er teveel aandacht uitgaat naar een brede vertegenwoordiging van Nederlandse kunstenaars in het buitenland. Dit zou ook het geval zijn voor de Nederlandse vertegenwoordiging op biënnales en expo's.
- **De rol van de overheid is voorwaardenscheppend en niet-sturend volgens betrokken actoren.** Die voorwaarden hebben onder andere betrekking op het stimuleren van talentontwikkeling zowel nationaal als in de internationale context en het opbouwen van een relevant netwerk. **Prioriteitslanden spelen niet of nauwelijks een rol in de besluitvorming.** Door de grote mate van decentralisatie van beleid is een deel van de actoren bang voor versnippering en onvoldoende internationale profilering van de Nederlandse beeldende kunsten en erfgoed.

5.2 Internationaal netwerk en activiteiten

Het Mondriaan Fonds houdt zich sinds de start in 2012 bezig met beeldende kunst (inclusief fotografie) en cultureel erfgoed. In de toekenningen culturele basisinfrastructuur is het aantal instellingen in deze sector licht afgenomen van 47 naar 41 van de periode 2009-2012 naar 2013-2016 en is de subsidie verminderd met 22%, zoals blijkt uit de volgende tabel:⁵³

Tabel 5.1 BIS-instellingen beeldende kunst, erfgoed en musea 2009-2012 en 2013-2016 per discipline

Discipline en type instelling	2009-2012		2013-2016	
	Aantal instellingen	Toegekende subsidie	Aantal instellingen	Toegekende subsidie
Musea	29	€ 146.403.165	29	€ 150.868.134
Presentatie-instellingen beeldende kunst	11	€ 3.680.499	6	€ 2.547.228
Ondersteunende instellingen beeldende kunst/post-academische instellingen	3	€ 8.059.935	3	€ 2.538.965
Ondersteunende instelling digitalisering erfgoed	1	€ 507.898	1	€ 579.791
Ondersteunende instelling kunsthistorische documentatie	1	€ 5.782.171	1	€ 5.198.840
Sub-totaal BIS	45	€ 164.433.668	40	€ 161.732.958
Mondriaan Fonds (Mondriaan Stichting en Fonds BKVB)	2	€ 175.773.206 ⁵⁴	1	€ 104.152.000
TOTAAL	47	€ 340.206.874	41	€ 265.884.958

⁵³ Bij de toekenning van BIS aan instellingen is hierin ook internationalisering opgenomen, maar hier zijn geen aparte afspraken over gemaakt, noch zijn aparte subsidiebedragen voor internationalisering afgesproken.

⁵⁴ Dit is inclusief AENA, zonder AENA is het € 165.411.146. Hier zitten aanpassingen MS bij voor WBC, Veiligheidszorg en Kultura.

Er is een apart beleidskader 'Gedeeld cultureel erfgoed' (GCE) waarvoor de ministeries van OCW en BuZa beiden verantwoordelijk zijn, maar waar in deze studie geen specifieke aandacht aan wordt besteed.⁵⁵

Naast de bovengenoemde actoren binnen de BIS is er een groot aantal andere actoren in deze sector, zoals:

- beeldend kunstenaars incl. artists in residence;
- bemiddelaars (curatoren en critici),
- archieven;
- galeries;
- opdrachtgevers;
- internationale musea;
- opleidingsinstituten (nationaal en internationaal);
- biënnales;
- internationale kunstbeurzen;
- de Museumvereniging (voor 1-1-2014 De Vereniging van Rijksmusea en de Nederlandse Museumvereniging);
- Galerieverenigingen (zoals Nederlandse Galerie Associatie en Nederlandse Vereniging van Galeriehouders);
- Beroepsvereniging van beeldend kunstenaars;
- International Council of Musea;
- etc.

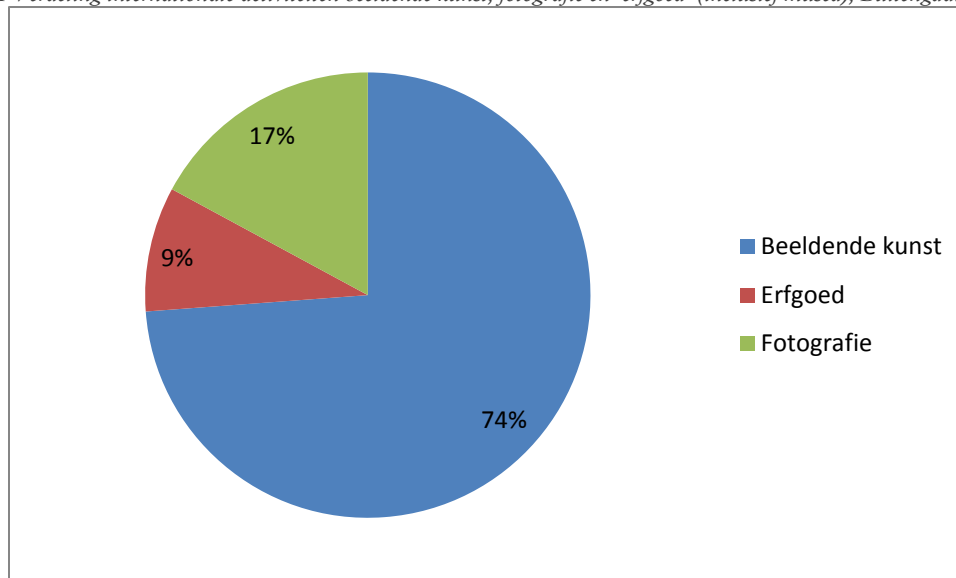
Gezien de grote diversiteit is het onmogelijk om in één figuur het netwerk samen te brengen. Zoals later in dit hoofdstuk duidelijk wordt, zijn er verschillende sub-clusters van actoren waar steeds andere actoren een hoofdrol spelen en waar de verhouding tussen de diverse actoren varieert.

---

⁵⁵ Beleidskader Gedeeld Cultureel Erfgoed 2009-2012 en 2013-2016. Het gaat daarbij om de tastbare sporen die Nederland in het verleden heeft achtergelaten, het toegankelijk maken van archieven, de herbestemming van gebouwd erfgoed en scholing, etc. Voor de beide periodes 2009-2012 en 2013-2016 is er een programma gedeeld cultureel erfgoed voor een aantal prioriteitslanden en een budget van jaarlijks € 1 miljoen per ministerie, d.w.z. € 2 miljoen per jaar (zie ook de ToR van deze beleidsdoorlichting). Het budget van BuZa is grotendeels gedelegeerd aan ambassades in GCE-landen die hiermee GCE-initiatieven kunnen ondersteunen. Er zijn nog wat projectsubsidies en verder is het GCE-budget gedelegeerd aan DutchCulture. Aangezien dit grotendeels andere partners zijn dan de BIS-instellingen is in dit onderzoek niet nader op GCE ingegaan. Tevens blijft de culturele noodhulp 'cultural emergency response' buiten beschouwing. Dit betreft ondersteuning die het Prins Claus Fonds biedt en waarvoor het subsidie van BuZa ontvangt om cultureel erfgoed in ontwikkelingslanden dat beschadigd is door natuurlijke rampen of conflicten te herstellen. Het jaarverslag 2014 van het Mondriaan Fonds geeft aan nog aan dat een bijdrage van € 50.000 is verleend aan de jaarlijkse herdenking slavernijverleden.

In Buitengaats zijn elk jaar 1500-2000 activiteiten voor deze sector vermeld. Dit betreft voornamelijk tentoonstellingen, presentaties en artists in residence plaatsen. Meer commerciële activiteiten zoals aankopen en bruiklenen (er zijn ook bruiklenen zonder financiële vergoeding, maar waarvoor een tegenprestatie wordt afgesproken) maken geen deel uit van Buitengaats. Bij de analyse van de verschillende instellingen gaan we nader in op de volledigheid van Buitengaats voor deze sector. De verdeling tussen de drie componenten is als volgt:

Figuur 5.1 Verdeling internationale activiteiten beeldende kunst, fotografie en erfgoed (inclusief musea), Buitengaats 2010-2014

5.3 Mondriaan Fonds

Achtergrond

Het Mondriaan Fonds is het publieke stimuleringsfonds voor beeldende kunst en cultureel erfgoed. Het Mondriaan Fonds is voortgekomen uit de fusie op 30 december 2011 van het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting. Sinds de fusie is er één loket voor individuele aanvragers en instellingen op het gebied van beeldende kunst en cultureel erfgoed.⁵⁶

In deze analyse beperken we ons grotendeels tot het Mondriaan Fonds en niet de twee voorgangers, omdat de vergelijkbaarheid in de tijd beperkt is.

⁵⁶ <http://www.mondriaanfonds.nl/over-het-fonds/>

Beleid internationalisering en afspraken met de ministeries

In de vaststellingsbrief voor de instellingssubsidie 2009-2012 (voor de beide fondsen) is wel het totale subsidiebedrag genoemd (zie tabel 5.1), maar wordt geen melding van HGIS-middelen gedaan.⁵⁷ Wat betreft het resterende saldo aan middelen, stelt OCW dat het Fonds een bedrag van € 745.447 kan aanwenden voor het programma “Talentontwikkeling in internationale context”.

Het Mondriaan Fonds geeft in het addendum bij het beleidsplan 2013-2016 aan op verschillende manieren bij te dragen aan internationalisering binnen het algemene kader, namelijk één basisregeling, drie accenten (zichtbaarheid, opdrachtgeverschap en samenwerking) via drie wegen (projectbijdragen, meerjarige bijdragen en stimuleringsprogramma’s). Onder de projectbijdragen (weg 1) valt talentontwikkeling (in internationale context), internationale samenwerking erfgoedinstellingen, de artist in residencies en presentaties buitenland. Onder de stimuleringsprogramma’s voor innovatie en promotie valt de biënnale van Venetië, bijdragen aan internationale kunstbeurzen, oriëntatie&studiereizen en het bezoekersprogramma voor de beeldende kunsten. Dit zijn de meest specifiek op het buitenland gerichte regelingen en programma’s, maar in de meeste van de programma’s is wel een internationale component te vinden volgens het Fonds.

Het ministerie van OCW informeert het Mondriaan Fonds dat het een subsidie van € 3.629.236 zal ontvangen voor de periode 2013-2016 voor internationale activiteiten op het gebied van marktverruiming. Dit is niet verder gespecificeerd in de brief.

Uit de jaarverslagen van het Fonds blijkt dat het ministerie van OCW een additionele bijdrage van € 8 miljoen beschikbaar heeft gesteld tot 2017 om samenwerking tussen musea te bevorderen. Daarnaast is er een bijdrage van € 965.000 voor Internationale Samenwerking erfgoedinstellingen.

Overzicht internationale activiteiten: middelen en programma’s

In de volgende tabel is aangegeven welke programma’s specifiek op internationalisering zijn gericht programma’s en welke algemene programma’s ook een internationale component hebben. Het overzicht is niet uitputtend.

---

⁵⁷ Brief OCW aan Mondriaan Fonds, 20 december 2013

Tabel 5.2 Overzicht programma's Mondriaan Fonds m.b.t internationalisering

	2012		2013		2014		
	Aantal aanvragen	Aantal gehonoreerd/deelnemers	Bedrag	Aantal aanvragen	Aantal gehonoreerd/deelnemers	Bedrag	
Specifieke regelingen en programma's internationalisering							
Talentontwikkeling in internationale context	--	--	--	--	8	4	€ 38.200
Bijdrage Internationale Samenwerkingsprojecten Erfgoedinstellingen		7	6	€ 212.500	6	5	€ 305.500
Bezoekersprogramma's	22		35			55	
Oriëntatiereizen	China en Indonesië		Oost-Europa			6 (Zuid-Korea en Japan)	
Presentaties buitenland	167	182	99	€ 1.048.376	214	108	€ 1.080.456
Gastateliers/artists in residence (incl. binnenland)	21	243	35	€ 689.062	314	53	€ 604.842
Bijdrage kunstbeurzen	74	31	35	€ 90.863	59	50	€ 187.122
Biennale Venetie	Selectie 2013		Presentatie			Selectie 2015	
Regelingen met internationale component ⁵⁸							
Samenwerking Musea	--	--	--	--	41	24	€ 1.867.556
Beurzen praktijkverdieping postacademische instellingen	--	197	94	€ 3.545.948	95	50	€ 2.110.000

⁵⁸ Verder heeft het Mondriaan Fonds nog enkele andere regelingen met een internationale component waarvoor geen precieze cijfers achterhaald konden worden. Het gaat o.a. om werkbijdragen jong en bewezen talent, waarbij ook veel activiteiten in het buitenland ontplooid. Bij de projectinvestering Erfgoed- en Beeldende Kunstinstellingen kan een internationale component zitten. Ook bij de Bijdrage meerjarenprogramma's presentatie instellingen en de Meerjarenprogramma's Musea en overige erfgoed instellingen is er regelmatig een internationale component.

Vrije beurzen praktijkverdieping	--			68	28	€ 336.348
Projectinvestering Kunstenaar	124	758	€ 833.078	140	56	€1.143.040
Bijdrage opdrachtgeverschap	39	18	€ 646.020	65	24	€ 1.090.077

Bron: Jaarverslagen Mondriaan Fonds 2012, 2013 en 2014

Terwijl OCW per jaar ongeveer € 900.000 beschikbaar stelt voor internationale marktverruiming (inclusief biënnales), komen de middelen voor het bezoekersprogramma deels van BuZa. Het Mondriaan Fonds schat in dat het per jaar ongeveer een kwart tot een derde van de totale middelen aan internationalisering besteed. Bij een budget van ongeveer € 26 miljoen per jaar, komt dat neer op € 6.5 – 9 miljoen per jaar. Uit tabel 5.2 blijkt dat in 2014 bijna € 2 miljoen is uitgegeven aan specifieke regelingen en programma's internationalisering.

Het programma talentontwikkeling in internationale context is bedoeld voor talentvolle kunstenaars en erfgoedbemiddelaars die een stage of werkplek willen volgen bij een gerenommeerde kunstenaar of culturele instelling in het buitenland. Het doel is om artistieke ontwikkeling en cultureel ondernemerschap te bevorderen. Dit programma is ingesteld op verzoek van het ministerie. Het sluit direct aan bij veel andere programma's van het Fonds, zoals de gast- en buitenlandateliers en de werkbijdragen bewezen talent, die zijn gericht op de individuele kunstenaar of op bemiddelaars. Anderzijds is het Fonds actief om samenwerking tussen instellingen te bevorderen zowel tussen musea als tussen erfgoedinstellingen en allerlei vormen van samenwerking met postacademische instellingen en ook met presentatie-instellingen. 27 presentatie-instellingen ontvangen meerjarige subsidies van het Fonds en zijn ook internationaal actief (niet in Tabel 5.2). Via het programma 'Beurzen praktijkverdieping postacademische instellingen' krijgt ook de samenwerking met BIS-instellingen zoals de Rijksakademie van beeldende kunsten vorm (zie 5.5).

Bij de projectsubsidies kan Arts Collaboratory genoemd worden, een flexibel netwerk van kunstenaarsinitiatieven in Azië, Latijns-Amerika en Afrika om samenwerking en uitwisseling tussen deze initiatieven en de beeldende kunstensector in Nederland te bevorderen. Samen met HIVOS Cultuurfonds en Stichting DOEN ondersteunde de Mondriaan Stichting tot 2012 dit initiatief.

Het beleidsplan en de jaarverslagen van het Mondriaan Fonds besteden veel aandacht aan samenwerking en uitwisseling in alle mogelijke vormen. Daarbij hoort ook de

samenwerking met andere cultuurfondsen zoals 'Art of Impact' het nieuwe samenwerkingsverband in een zestal landen en regio's en enkele grote manifestaties zoals de Frankfurter Buchmesse en het Nederland-Vlaanderen jaar.

De jaarverslagen besteden ook aandacht aan de uitkomsten van evaluaties van programma's die het Mondriaan Fonds liet uitvoeren zoals van de oriëntatierizen en bezoekersprogramma's (zie 5.8).

5.3 Musea voor beeldende kunst en fotografie

Sinds 2009 maken 29 musea deel uit van de culturele BIS. De meeste subsidie, met uitzondering van de cultuurfondsen, gaat naar het Rijksmuseum, namelijk € 26 miljoen voor een vierjarige periode. Sommige musea in de BIS zijn vooral nationaal actief en richten zich op nationaal cultureel erfgoed en voor die musea is de mate van internationalisering beperkt. Er zijn ook vele musea, inclusief internationaal actieve musea, die geen onderdeel uitmaken van de BIS. Het Rijksmuseum en het Nederlands Fotomuseum zijn als BIS-instellingen in de steekproef opgenomen. Verder is ook het Van Abbemuseum, als niet BIS-instelling, in de steekproef opgenomen.

Rijksmuseum

Het Rijksmuseum is in alle opzichten van een buitencategorie: collectie van meer dan 1 miljoen stukken, hoogte van subsidie, staf van 670 personen, bezoekersaantallen van 2.5 miljoen per jaar sinds de heropening, internationale reputatie en publiciteit, etc. De grote collectie vormt de basis van de nationale en internationale activiteiten. Daarnaast is ook de staf die verantwoordelijk is voor het beheer een cruciale factor die een internationaal netwerk onderhoudt en versterkt.

Het Rijksmuseum opereert zeer internationaal, terwijl ook het Amsterdamse vestigingsklimaat van belang is. Zo is er regelmatig overleg met de andere musea aan het Museumplein: het Stedelijk museum en het Van Gogh museum. Er is weinig contact met de presentatie-instellingen. Daarentegen hebben de internationale boegbeelden of culturele iconen wel wat onderling contact zoals het Rijksmuseum, KCO, NDT, Droog design, etc.

De internationale activiteiten betreffen:

1. Structurele samenwerking met internationale topmusea. Zo is er twee maal per jaar een informele bijeenkomst van directeuren en wordt structureel samengewerkt o.a. met het Metropolitan in New York;

2. Reizende tentoonstellingen. De jaarverslagen vermelden internationale tentoonstellingen in (Parijs en Vancouver in 2009, Parijs in 2010 (voortzetting), Beijing, Doha, Kyoto, Sendai en Mexico in 2011, Ankara en Istanbul in 2012;
3. Bruiklenen: vooral ook tijdens de periode dat het museum gesloten was in verband met renovatie zijn veel stukken uitgeleend, waaronder de 'Brieflezende vrouw' van Vermeer die in 2012 naar Shanghai en Sao Paulo reisde. Van de bruiklenen heeft het Rijks profijt gehad bij het samenstellen van tentoonstellingen zoals 'De late Rembrandt';
4. Lezingen, second opinion, advisering, keuringen, voorbereiding van tentoonstellingen door conservatoren wereldwijd en ook internationale publicaties. De jaarverslagen bevatten lange lijsten van lezingen en publicaties, nationaal en internationaal;
5. Restauratieprogramma om andere musea bij te staan, bijv. voor een schilderijencollectie in Turkije;
6. Internationale fondsenwerving als één van de weinige culturele instellingen die hier in slagen, via de zogenaamde International Circle.

Het Rijksmuseum rapporteert uitgebreid over haar activiteiten in de jaarverslagen, inclusief nationale en internationale bezoekersaantallen, reizende tentoonstellingen, bruiklenen, etc. (zie 5.8 voor resultaten)

Nederlands Fotomuseum

Het Nederlands fotomuseum is een middelgroot instituut met een 95% Nederlandse collectie gericht op documentairefotografie. Het Fotomuseum werkt samen met vele instellingen zowel nationaal zoals stichting Digitaal Erfgoed Nederland, World Press Photo, Festivals zoals Noorderlicht en fotofestival Naarden. Veel festivals staan onder druk en ook het Fotomuseum is op zoek naar andere financieringsvormen. Het heeft geen apart internationaal beleid, maar is wel internationaal actief op de volgende manieren:

1. Het fotomuseum maakt deel uit van een los netwerk van internationale instellingen zoals *Jeu de Paumes* in Parijs en het *International Centre for Photography* in New York;
2. Reizende tentoonstellingen zoals o.a. bij de expo in Shanghai;
3. Uitwisseling tussen restauratoren, fotografen, etc. Zo wordt aan een restauratie van een 19^e eeuwse collectie van een Georgische fotograaf gewerkt voor het Rijksmuseum in Tblisi;
4. Internationale lezingen en publicaties.

Het Nederlands Fotomuseum rapporteert eveneens uitgebreid over haar activiteiten in de jaarverslagen, inclusief bezoekersaantallen, maar er is geen onderscheid naar buitenlandse bezoekers en internationalisering heeft beperkte aandacht.

Internationalisering heeft geen grote prioriteit, mede vanwege prestatieafspraken met o.a. de Gemeente Rotterdam die internationalisering van de meeste instellingen niet hoog in het vaandel heeft staan.

Van Abbemuseum

Het Van Abbemuseum is een niet-BIS instelling dat van het Mondriaan Fonds en de gemeente Eindhoven meerjarige bijdragen ontvangt. Het Van Abbemuseum in Eindhoven is volgens de website één van de meest toonaangevende musea voor hedendaagse kunst in Europa. Het museum heeft een uitgebreide internationale collectie van ruim 3000 kunstwerken, Het Van Abbe is daarmee zeer internationaal georiënteerd. Door internationale samenwerking en uitwisseling is het Van Abbemuseum een plaats waar creatieve kruisbestuiving plaatsvindt. Het onderscheid Brabant vs niet-Brabant is belangrijker dan het onderscheid Nederland-internationaal. Vrijwel elke activiteit heeft zowel een lokale als een internationale component. Het gaat om internationalisering gebaseerd op lokale wortels in de regio Eindhoven in de provincie Noord-Brabant.

Het Van Abbemuseum is met name actief op het vlak van Europese samenwerking via de museumconfederatie L'Internationale.⁵⁹ De Europese Unie heeft €2.5 miljoen toegekend aan deze confederatie voor een vijfjarig programma dat leidt tot een duurzaam nieuw model voor openbare musea in Europa. Deze subsidie maakt de ontwikkeling van een nieuwe vorm van culturele samenwerking mogelijk waarbij collecties, artistiek onderzoek, technologie en ideeën m.b.t. publieke toegang gedeeld kunnen worden tussen de deelnemende instellingen.

Het Van Abbe heeft goede contacten met het Mondriaan Fonds: curatoren namen deel aan oriëntatiereizen en het Van Abbe wordt bezocht in het kader van het bezoekersprogramma. De laatste twee jaar namen er geen curatoren van Van Abbe aan de oriëntatiereizen deel, omdat een werkonderbreking van twee weken te lang werd bevonden. Het Mondriaan Fonds steunt via haar meerjarige bijdrage de internationalisering.

De structurele samenwerking met ander musea en partners heeft de grootste prioriteit voor het Van Abbe en de aandacht is daarom op samenwerking gericht en niet primair op

---

⁵⁹ L'Internationale bestaat uit: Moderna Galerija (MG, Ljubljana, Slovenië); Museo nacional centro de arte Reina Sofía (MNCARS, Madrid, Spanje); Museu d'art Contemporani de Barcelona (MACBA, Barcelona, Spanje); Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen (M HKA, Antwerpen, België); SALT (Istanbul en Ankara, Turkije) en Van Abbemuseum (VAM, Eindhoven, Nederland). Het wordt ondersteund door aanvullende partnerorganisaties uit het academische en artistieke veld: Grizedale Arts (Cumbria, UK); Liverpool John Moores University (Liverpool, UK); School of Arts – KASK, Hogeschool Gent (Gent, België) en Universität Hildesheim (Hildesheim, Duitsland). anabbemuseum.nl/het-museum/steun-en-partners/linternationale/

tentoonstellingen, 'inkopen', 'verkopen' of touren in het buitenland gericht. De directeur van het Van Abbe was bijvoorbeeld artistiek leider van de biënnale in Sao Paulo. Daarnaast programmeerde het Van Abbe bij het Nederland-Rusland jaar en ontwikkelde verschillende activiteiten in de Nederland-Turkije manifestatie. Er zijn ook wat internationale bruiklenen. Kennisuitwisseling is van groot belang en de directeur en curatoren geven regelmatig internationale lezingen en advies. Via het internationale netwerk kunnen ook aankopen gerealiseerd worden.

Het Van Abbe wijst erop dat een aantal samenwerkingsprojecten met kunstenaars uit Azië, Afrika en Latijns-Amerika zoals Arts Collaboratory ten einde zijn gekomen door het wegvallen van subsidie.⁶⁰ Het Van Abbe betreurt dat, omdat daarmee de kleine NGO-achtige initiatieven lijken daarmee te verdwijnen.

5.4 Postacademische opleidingsinstituten

Tabel 5.1 laat zien dat zowel in de periode 2009-2012 als in de periode 2013-2016 er drie postacademische of ondersteunende instellingen op het gebied van beeldende kunst zijn in de BIS, namelijk de Rijksakademie van beeldende kunsten, de Jan van Eyck en de Ateliers. In de periode 2013-2016 hebben zij een gemengde financiering deels vanuit de BIS en deels via beurzen van het Mondriaan Fonds (zie 5.3). In het verleden was de Prix de Rome de verantwoordelijkheid van de Rijksakademie, maar sinds 2013 is het Mondriaan Fonds daarvoor verantwoordelijk. Bijna een derde van de financiering komt via eigen inkomsten (fondsen, particulieren en bedrijven uit Nederland en het buitenland).

De Rijksakademie van beeldende kunsten is in de steekproef opgenomen. De Rijksakademie bestaat sinds 1870. Zij selecteert per jaar 25 kunstenaars uit ongeveer 1400 aanvragen uit de hele wereld. In het totaal werken er circa 50 kunstenaars die daar twee jaar in het kader van een artist in residence programma verblijven. Zij hebben daar de gelegenheid tot onderzoek, experiment en productie waarbij zij gecoached worden door een internationaal team van kunstenaars, theoretisch en technisch specialisten. Er is een netwerk van contacten met R&D afdelingen van bedrijven, onderzoeksinstituten en universiteiten. Ongeveer 50% van de kunstenaars en de andere helft van over de hele wereld. Het doel is om kunstenaars n de gelegenheid te bieden te excelleren en naar de wereldtop door te breken.

Veel Rijksakademie kunstenaars presenteren zich na hun verblijf op toonaangevende beurzen zoals Art Basel, Art Miami, Frieze Art London, FIAC en de biënnales van Venetië,

---

⁶⁰ Dit betrof een subsidie van HIVOS die op haar beurt subsidie ontving van het Ministerie van Buitenlandse Zaken

Istanbul en Sao Paulo en Documenta Kassel. De Rijksakademie volgt de oud-residents ook actief met betrekking tot hun presentaties op deze internationale beurzen, werk in museale en bedrijfscollecties en vertegenwoordiging door galleries.

Bij de selectie speelt afkomst uit prioriteitslanden geen rol, maar als kandidaten uit prioriteitslanden zijn geselecteerd, kunnen vaak makkelijker contacten worden gelegd. Tot 2014 ontving de Rijksakademie middelen van BuZa uit de fondsen voor Cultuur en Ontwikkeling om ongeveer vier kunstenaars uit ontwikkelingslanden per jaar voor het residency programma te selecteren en een intercultureel platform van oud-residents uit ontwikkelingslanden (RAIN) te faciliteren. Deze financiering is inmiddels beëindigd.⁶¹

5.5 Erfgoedinstellingen

Er is een groot aantal erfgoedinstellingen in Nederland variërend van musea tot erfgoedhuizen, historische verenigingen, archieven, etc. De BIS onderscheidt geen aparte erfgoedinstellingen behalve het ondersteunend instituut voor erfgoed, namelijk Stichting Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) en diverse musea. In de steekproef is naast het ondersteunend instituut ook het Rijksmuseum van Oudheden opgenomen.

Digitaal Erfgoed Nederland

Stichting DEN is het nationale kenniscentrum voor ICT in het cultureel erfgoed. DEN is er voor archieven, musea, bibliotheken met bijzondere collecties, archeologische en bouwhistorische instellingen.⁶² De basis van DEN is nationaal, maar DEN werkt steeds meer internationaal. Vooral de Europese samenwerking is goed op gang gekomen. Zo zijn er verschillende kennisdelingsprojecten rondom innovatie. Europeana, waaraan DEN deelneemt, brengt het Europese digitale erfgoed samen en maakt het toegankelijk in de vorm van een publieke portal en verschillende webdiensten. Europeana is een drijvende kracht achter kennisdeling, standaardisering en innovatie rondom digitaal erfgoed. Het is het belangrijkste project op het gebied van cultureel erfgoed van de Europese Commissie.

Een ander voorbeeld is de jaarlijkse Digitaal Erfgoed conferentie die DEN sinds 2004 organiseert. Sinds 2009 is er elke twee jaar een Nederlandse versie afgewisseld met de internationale versie *Digital Strategies for Heritage* (DISH). Verder is DEN betrokken bij internationale beleidsontwikkeling via UNESCO. Naar aanleiding van de verklaring van UNESCO bij de tweede Memory of the World conferentie in september 2012, de

---

⁶¹ Anneke Slob en Eltje Bos, *Evaluatie drie cultuurorganisaties: Hubert Bals Fonds, Jan Vrijman Fonds en Rijksakademie van beeldende kunsten* in opdracht van Ministerie van Buitenlandse Zaken, Directie DCO/IC, november 2008

⁶² <http://www.den.nl/>

Vancouver *Declaration on Digitisation and Preservation* is in Den Haag het project PERSIST gestart. Dit project met in Den Haag gevestigde instellingen, waaronder DEN en ook de Nationale Unesco Commissie en de Koninklijke Bibliotheek wil een internationaal platform creëren waar overheden, de erfgoedsector en de ICT-industrie afspraken kunnen maken over duurzame archivering van digitale informatie.⁶³ DEN heeft ook formele samenwerking met haar Vlaamse zusterorganisatie PACKED. Via de Taalunie is DEN ook nauw betrokken bij Nederlands-Vlaamse beleidsontwikkeling op het gebied van digitaal erfgoed. Naar schatting besteedt DEN ongeveer 10% van haar budget aan internationale activiteiten.

Rijksmuseum van Oudheden

Het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) is het nationale museum voor archeologie. Het ontving € 6.4 miljoen aan BIS-middelen voor de periode 2009-2012 en € 5.9 miljoen voor de periode 2013-2016.⁶⁴ Het is enerzijds een nationaal centrum en het enige museum met een chronologisch en thematisch overzicht van de oudste geschiedenis van Nederland. Het museum is door de Raad voor Cultuur getypeerd als moedermuseum van de Nederlandse archeologie. Daarnaast heeft het veruit de grootste mediterrane kerncollectie van het land (Klassieke Wereld, Egypte, Oude Nabije Oosten).⁶⁵ De kwaliteit en omvang van de Egypte-collectie maakt dat het museum tot de top-10 in de wereld behoort. Dit opent weer allerlei mogelijkheden tot samenwerking met topmusea zoals het Louvre, het British Museum, het Metropolitan en de Vaticaanse musea. BuZa draagt via de ambassades soms bij aan tentoonstellingen of kennisuitwisseling.

De internationale activiteiten, waar slechts een klein gedeelte van voorkomt in Buitengaats zijn:

1. Internationale opgravingen: in Egypte sinds 1958, Syrië sinds 1985, maar nu gestopt, Jordanië (vanaf 2012) en in Tunesië is een opgraving in voorbereiding;
2. Internationale lezingen, lectures, etc door conservatoren en internationaal wetenschappelijk netwerk;
3. Bruiklenen in veel verschillende vormen: vele honderden per jaar. Er zijn veel bruiklenen op basis van aanvragen voor specifieke tentoonstellingen, maar ook langdurige bruiklenen. Zo heeft het Rijksmuseum van Oudheden een torso van het tempelbeeld van koningin Hatsjepsot, die hoort bij een kop van het Metropolitan Museum. De beide onderdelen van het beeld zijn verenigd en het beeld is afwisselend in Leiden en New York te zien. Soms wordt een fee betaald voor bruiklenen. Ook vinden bruiklenen plaats op basis van wederkerigheid en afspraken over tegenprestatie. Zo kreeg het RMO stukken voor de Petra tentoonstelling, Petra

---

⁶³ Jaarverslag DEN 2014

⁶⁴ Het RMO ontving daarnaast in 2013 een incidentele subsidie van € 1.2 miljoen

⁶⁵ Jaarverslag RMO 2014

Wonder in de Woestijn, van het nationaal museum in Jordanië in ruil voor competentiebevordering, inclusief digitalisering en droeg de tentoonstelling bij aan toerismebevordering naar Jordanië. Ook in Jordanië was een aangepaste versie van de tentoonstelling te zien;

4. Meerjarige reizende tentoonstellingen op basis van de eigen collectie, maar ook coproducties gebaseerd op het brede uitwisselingsnetwerk. De Petra tentoonstelling is een voorbeeld en andere voorbeelden zijn *Fascinating mummies* en *The Realm of Aphrodite*;
5. Structurele samenwerking met musea zoals het Egyptisch museum in Turijn waar het RMO een MoU mee heeft getekend en waar een oud-conservator van het RMO directeur is geworden. Verder het archeologisch museum in Bologna, musea in Tunesië zoals het National Bardo museum en ook met het Allard-Pierson museum in Nederland.

Het RMO rapporteert over bezoekersaantallen nationaal en internationaal in haar jaarverslagen en op de website. Ook is de zelfevaluatie en het positieve rapport van de visitatiecommissie ter beschikking gesteld.

5.7 Presentatie-instellingen

Presentatie-instellingen voor beeldende kunsten nemen een belangrijke plaats in de sector en kunnen op verschillende manieren worden gedefinieerd.⁶⁶ Er zijn zowel commerciële als niet-commerciële presentatie-instellingen. Dit onderzoek beperkt zich tot de BIS-instellingen (11 in de periode 2009-2012 en nog 6 in de periode 2013-2016).

Eén presentatie-instelling is specifiek uitgelicht, namelijk Witte de With, Centre for Contemporary Art Rotterdam. Sinds 1990 verkent Witte de With de hedendaagse kunst wereldwijd en reflecteert op sociale en politieke ontwikkelingen door middel van tentoonstellingen, theoretische en educatieve programma's, symposia, live events en publicaties. Witte de With werkt samen met veel verschillende kunstenaars en organisaties, in Nederland en wereldwijd voor het creëren, produceren en presenteren van werken door beeldend kunstenaars. Witte de With beperkt zich niet tot de beeldende kunst, maar is ook gericht op crossovers.

Naar aanleiding van de betrokkenheid bij de Shanghai biënnale in China in 2012 en begin 2013 is een samenwerkingsprogramma gecreëerd gericht op uitwisseling tussen Hongkong

---

⁶⁶ De term "presentatie-instellingen" is een overkoepelend maar afgekaderd begrip voor organisaties voor wie de presentatie en productie van hedendaagse kunst prioriteit is (en niet collectievorming of verkoop). De Raad voor Cultuur omschrijft de kernactiviteit van presentatie-instellingen als volgt: de presentatie van een vernieuwend of experimenteel aanbod van hedendaagse beeldende kunst in een internationale context.

en Rotterdam. In 2012-2013 ontwikkelde beeldend kunstenaar Alexandre Singh op uitnodiging van Witte de With een theatraal relaas over de schepping van het heelal ‘*The humans*’ met maandelijkse publieksevenementen dat in samenwerking met het Productiehuis Rotterdam, de Rotterdams Schouwburg en Codarts werd opgevoerd in Rotterdam en New York. De samenwerking met de Erasmus Universiteit Rotterdam krijgt vorm via samenwerking rond onderzoeken en publieksdebatten. De meeste activiteiten zijn internationaal, maar daarnaast heeft Witte de With ook een gerichte strategie wat betreft cultuureducatie en talentontwikkeling alsmede het aantrekken van bezoekers specifiek gericht op Rotterdam. Dit is mede om te voldoen aan prestatieafspraken met de Gemeente Rotterdam.

Witte de With doet zorgvuldig verslag van haar activiteiten in de jaarverslagen en presenteert systematisch belangrijke kengetallen omtrent aantal bezoekers (nationaal en internationaal), aantal tentoonstellingen, recensies in toonaangevende kranten, bezoekers website, etc.

5.8 Resultaten

Zoals al aangegeven rapporteren alle instellingen uitgebreid over hun activiteiten op kwalitatieve en kwantitatieve wijze. Lang niet alle instellingen zijn internationaal actief. De jaarverslagen gaan logischerwijs minder in op de verderliggende resultaten die een meerjarenperspectief vereisen. Vrijwel alle musea en presentatie- instellingen berichten over het aantal bezoekers, waaronder in enkele gevallen het aantal buitenlandse bezoekers, inclusief de reizende tentoonstellingen. Zo trok de tentoonstelling *Fascinating mummies* van het Rijksmuseum van Oudheden meer dan een miljoen bezoekers na een tour door Canada, Japan, Schotland en Spanje. Ook in de jaren van sluiting vanwege renovatie trok het Rijksmuseum een groot aantal buitenlandse bezoekers, zoals blijkt uit tabel 5.3.

Tabel 5.3 Rijksmuseum: Buitenlandse bezoekers per jaar, Amsterdam en reizende tentoonstellingen, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Buitenlandse bezoekers Amsterdam	589.572	612.787	707.222	581.900	870.028
Buitenlandse bezoekers reizende tentoonstellingen	608.322	180.000	736.732	810.289	--

Bron: Jaarverslagen Rijksmuseum 2009, 2010, 2011, 2012 en 2013

Na de opening in 2014 schoten bezoekersaantallen omhoog in Amsterdam naar ongeveer 2.5 miljoen per jaar, inclusief Nederlanders. Andere Amsterdamse instellingen zoals Concertgebouworkest en de Nationale Opera en Ballet (zie hoofdstuk 4) melden mede te profiteren van het toegenomen aantal buitenlandse bezoekers aan het Rijks. Er is een idee om meer gezamenlijk op te trekken en bijvoorbeeld concertkaatjes te verkopen via de kassa van het Rijks. Naast aantallen bezoekers is de internationale publiciteit in media van aanzien een belangrijke graadmeter voor het succes. De foto van Barack Obama met de algemeen directeur van het Rijksmuseum voor De Nachtwacht ging de hele wereld rond en is van grote publicitaire waarde.

Alle instellingen geven aan dat de continuïteit van de samenwerkingsrelatie met partnerinstellingen voor hen van het grootste belang is. De instellingen die structurele samenwerkingsverbanden en relaties hebben met internationale partnerinstellingen profiteren daar op verschillende manieren van: via bruiklenen, kennisuitwisseling, aankopen, publiciteit, etc. Het zal duidelijk zijn dat de samenwerkingsrelaties van de verschillende musea niet met elkaar vergeleken kunnen worden. Het betreft soms topinstellingen en soms middelgrote instellingen vergelijkbaar met de aard van de instellingen in Nederland. Structurele internationale samenwerking met gerenommeerde instellingen kan als een goede indicator voor internationalisering worden gezien in de beeldende kunsten. Er zijn echter geen vergelijkende onderzoeken in de sector die zich hierop richten.

Het Mondriaan Fonds heeft in 2013 evaluaties van het bezoekersprogramma en de oriëntatierizen laten uitvoeren over de periode 2009-2013. Deze evaluaties geven aan dat het merendeel van de deelnemers (ruim 70%) aan de oriëntatierizen duurzame internationale contacten onderhoudt met de bezochte personen en organisaties. Veel van deze contacten blijken ook op wat langere termijn relevant te zijn. Ruim 60% van de deelnemers stelt dat er concrete resultaten zijn geboekt en in vijf jaar zijn er 80 samenwerkingsprojecten gerealiseerd, zoals tentoonstellingen, publicaties en debatten. Daarbij hoort ook deelname aan internationale festivals en biënnales.⁶⁷ Ook de evaluatie van het bezoekersprogramma wijst op een duurzame uitbreiding van het internationale netwerk van kunstenaars, curatoren en kunstprofessionals voor 90% van de buitenlandse gasten en ongeveer 70% van de ontvangers. Het bezoekersprogramma 2009-2013 van 150 strategisch gekozen bezoeken heeft geresulteerd in 300 concrete projecten. Volgens de

---

⁶⁷ Gottschalk cultureel advies, Evaluatie oriëntatierizen 2009-2013, Mondriaan Fonds, eindrapport 14 november 2014

evaluatie is er een relatie tussen het bezoekersprogramma en de deelname van tenminste 50 kunstenaars aan 15 biënnales.⁶⁸

Uit verslagen en interviews blijkt dat uitvoerende kunstenaars aangeven dat het bevorderen van het opbouwen van een internationaal netwerk van groot belang is. Zij willen naar landen en steden gaan waar het interessant is en nieuwe initiatieven een kans krijgen. Uitvoerende kunstenaars krijgen kansen via verschillende programma's van het Mondriaan Fonds, maar ook via de postacademische opleidingen. Uit verslagen van de Rijksakademie blijkt dat oud-residents erin slagen zich internationaal te profileren op biënnales en dat hun werk door musea wordt aangekocht. De meeste kunstenaars en instellingen zijn van mening dat financiële ondersteuning essentieel is om het internationaal cultureel ondernemerschap vorm te geven en samenwerking te bevorderen.

Het nut van het aanwijzen van prioriteitslanden is volgens vrijwel alle gesprekspartners niet aangetoond. Deelname aan internationale manifestaties zoals het Nederland-Rusland jaar of de Shanghai Expo levert extra geld op, maar slechts in enkele gevallen wordt dit omgezet in structurele samenwerking. Dit heeft volgens de betrokken organisaties te maken met de manier waarop dit soort manifestaties georganiseerd wordt, waarbij in een relatief laat stadium contact wordt opgenomen, zodat de nadruk komt te liggen op eenmalige activiteiten waar extra geld voor beschikbaar is. Daarom besluiten organisaties vaak deel te nemen in de hoop er structurele contacten aan over te houden, maar door een veelheid van factoren lukt dit vaak niet.

Ondanks de vele internationale activiteiten en de succesverhalen, geven meerdere geïnterviewde personen aan dat het vestigingsklimaat in Nederland voor moderne beeldende kunst minder gunstig zou zijn de laatste jaren. Dit zou effect hebben op de reputatie van de Nederlandse beeldende kunst in het buitenland.

Een onderliggend debat waarover de meningen uiteenlopen is de mate waarin Nederland zich profileert via de topkunstenaars en instellingen of zich juist meer richt op promotie van opkomende kunstenaars. De topinstellingen zijn van mening dat Nederland onvoldoende op topniveau is vertegenwoordigd bij biënnales, op enkele uitzonderingen na. Gevestigde kunstenaars zouden soms genegeerd worden, omdat zij immers al gevestigd zijn. Voor de reputatie en uitstraling van Nederland zou dit wel van belang zijn. Andere instellingen, meer gericht op een brede vertegenwoordiging van Nederlandse kunstenaars in het buitenland, zijn van mening dat Nederland zich juist nog teveel op de top richt en onvoldoende aandacht geeft aan het bieden van kansen aan opkomende kunstenaars.

---

⁶⁸ Gottschalk cultureel advies, Evaluatie Internationaal Bezoekersprogramma 2009-2013, Mondriaan Fonds, eindrapport 6 november 2014

6 Creatieve industrie

In dit hoofdstuk komt de creatieve industrie aan de orde. De definitie van de creatieve sector in dit onderzoek komt grotendeels overeen met het bereik van het Stimuleringsfonds Creative Industrie, namelijk architectuur, vormgeving, mode e-cultuur, waar ook multi-media aan is toegevoegd. Sinds 1 januari 2013 is er een nieuw Stimuleringsfonds Creative Industrie en een sectorinstelling Het Nieuwe Instituut, waar dit onderzoek zich op concentreert. De voorgangers van deze instellingen komen slechts marginaal aan de orde. Wij presenteren na de hoofdbevindingen eerst een overzicht van het netwerk en de belangrijkste activiteiten. Achtereenvolgens komen het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, het sectorinstituut Het Nieuwe Instituut, en de resultaten aan de orde. De bevindingen in dit hoofdstuk dragen bij tot de beantwoording van de zes onderzoeksvragen.

6.1 Hoofdbevindingen

- **De creatieve industrie, namelijk architectuur, vormgeving, mode, e-cultuur en multi-media, is een zeer internationale sector waar Nederland een goede reputatie heeft opgebouwd. In de meeste gevallen kan er geen scherpe scheidslijn tussen nationaal en internationaal getrokken worden.** De economische crisis heeft een sterke weerslag op deze sector gehad, vooral op de architectuur. Er is een internationale vraag naar Nederlandse architecten, grafische vormgevers, ontwerpers, etc. en prestigieuze internationale opdrachten worden verleend. Dat is de reden waarom dit één van de negen Nederlandse topsectoren is, waarbij de creatieve industrie nog breder is gedefinieerd dan in de cultuursector gebruikelijk is. Er zijn echter geen goede gegevens beschikbaar over de omvang van de internationalisering en de exportwaarde van deze sector. Een grove schatting is dat ruim de helft van de sector geïnternationaliseerd zou zijn.
- Het netwerk van de creatieve industrie is zeer omvangrijk en bestaat enerzijds uit netwerken per sub-sector en anderzijds uit crossovers. **In deze sector zijn niet alleen de ministeries van OCW en BuZa, maar ook EZ/EL&I actief, waarbij de laatste verantwoordelijk is voor het topsectorenbeleid. De creatieve industrie is één van de negen Nederlandse topsectoren** en veel ondernemers en brancheorganisaties zijn in deze sector actief. Sinds 2013 zijn twee nieuwe instellingen, namelijk het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en Het Nieuwe Instituut, verantwoordelijk voor internationalisering en marktverruiming. Deze instellingen moesten nieuw beleid en instrumenten ontwerpen, hetgeen tijd in beslag nam en de concrete samenwerking tussen beide instellingen heeft nog weinig vorm gekregen.

- Mede gezien de reorganisaties in 2013, zijn de evaluaties van het programma *Dutch Design, Fashion and Architecture (DutchDFA)* dat liep van 2009 tot 2012 met een budget van € 12 miljoen een relatief belangrijke bron van informatie. **De evaluaties van DutchDFA concluderen dat de werkwijze van het programma gecontinueerd zou moeten worden in de nieuwe structuur voor de sector. Het programma zou bij hebben gedragen aan imagoverbetering in China en India, vooral voor architectuur. Echter economische meerwaarde kon niet worden aangetoond en sommige projecten zouden ‘te cultureel’ en te weinig economisch zijn geweest.** Dit oordeel hangt samen met de primair economische doelstelling van dit programma.
- De doelstellingen van DutchDFA staan los van andere afspraken over internationalisering die vooral middelen voor marktverruiming en internationale presentatie betreffen. De jaarverslagen melden internationale activiteiten, presentaties op biënnales, etc., maar **het ontbreekt aan overkoepelende evaluaties en overzichten, mede omdat dat volgens betrokken instellingen moeilijk te realiseren is.**
- **In de creatieve industrie wordt vraaggericht gewerkt. De internationalisering kan gestimuleerd worden door een continue verbetering van het aanbod en gerichte presentatie via een goed internationaal netwerk.** Daarom is het onderzoeken en ontwerpen ook van groot belang, alsmede presentaties op biënnales en beurzen. Er leven vragen of Nederland wel steeds op het ‘juiste’ niveau is vertegenwoordigd op de internationale podia. Het Fonds selecteert de deelnemers en legt daarover verantwoording af.
- **Via het topsectorenbeleid en het DutchDFA programma heeft de overheid een meer sturende rol gespeeld dan in andere sectoren.** Dit is niet door alle actoren op dezelfde wijze gewaardeerd, maar het programma heeft er wel voor gezorgd dat actoren meer en beter zijn gaan samenwerken hetgeen tot enkele positieve resultaten heeft geleid. **Het is wel de vraag of enkele jaren na afloop van dit programma enkele elementen van de werkwijze en de resultaten gecontinueerd zijn.**

1.2 Internationaal netwerk en activiteiten creatieve industrie

---

De creatieve industrie is allereerst een verzamelnaam voor beroepen en bedrijfstypen gericht op de exploitatie van kunstzinnigheid en intellectueel eigendom. In het Nederlandse cultuurbeleid is recent een beperkte definitie gangbaar, namelijk de disciplines architectuur, vormgeving, mode en e-gaming. Deze definitie is ontstaan vooral door fusies en organisatie

van specifieke sectorinstituten en fondsen in het verleden die zich op deze disciplines richten, terwijl e-gaming nieuw is.

Echter volgens internationale definities van o.a. UNESCO omvat de creatieve industrie vrijwel alle kunsten, media en entertainment en de creatieve zakelijke dienstverlening. De creatieve industrie zou zich onderscheiden vanwege de verbinding die wordt gelegd tussen de economische sector, de cultuur en maatschappij. Het concept van een creatieve klasse speelt ook een belangrijke rol in de discussie over stedelijke ontwikkeling, waar wordt verondersteld dat de creatieve industrie daar een belangrijke stimulerende functie kan spelen. Ook het recente advies 'Agenda Cultuur 2017-2020 en verder' van de Raad voor Cultuur (2015) benadrukt het belang van stedelijke regio's die de natuurlijke brandpunten zijn in het stedelijk aanbod. De overheid kan daaraan bijdragen door het creëren van broedplaatsen. In de praktijk zijn er heel veel verschillende definities van creatieve industrie die breder of smaller zijn. Ook het WRR rapport geeft aan dat er geen internationale consensus bestaat over de exacte definitie van creatieve industrie.⁶⁹ Echter in de meeste gevallen gaat het om de bijdrage die de cultuursectoren en disciplines in brede zin kunnen bijdragen aan de economie.

Ook in Nederland wordt een brede definitie van creatieve industrie gehanteerd in het kader van het topsectorenbeleid, waarbij de creatieve industrie één van de negen topsectoren is.⁷⁰ Via het topsectorenbeleid wil de overheid samen met bedrijven en de wetenschap gericht investeren in kennisontwikkeling, export, etc. Daarvoor zijn per sector topteams ingesteld. De topsectoren zijn kennisintensief, export georiënteerd en kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken wereldwijd. Volgens de topsectorenwebsite: "De topsector Creatieve Industrie is de meest dynamische topsector van de Nederlandse economie. De creatieve sectoren (zoals design, media en entertainment, mode, gaming en architectuur) zijn een aanjager van innovatie in andere sectoren.... De Nederlandse creatieve industrie is internationaal een top 10-speler." In 2014 stelt het topteam creatieve industrie dat het zich focust op vraaggestuurde creatieve disciplines als design, architectuur, mode, gaming, reclame, media & entertainment, advertising, (pop)muziek en film.⁷¹ In 2015 is de definitie verdere verbreed tot de kunsten (inclusief podiumkunsten en scheppende kunst), het cultureel erfgoed (media en musea) en media en entertainment en de creatieve zakelijke dienstverlening (architectuur, design, mode, media en ICT, gaming, cultureel erfgoed, muziek en film).

---

⁶⁹ WRR, Cultuur herwaarderen, 2015, p. 38-39

⁷⁰ De andere sectoren zijn agri&food, chemie, energie, high tech systemen en materialen, life sciences en health, logistiek, tuinbouw en uitgangsmaterialen en water.

⁷¹ Topsector creatieve industrie, Een terug-en vooruitblik, 15 mei 2014

In het kader van dit topsectorenbeleid is een programma *Dutch Design Fashion and Architecture (DutchDFA of DDFA)* in de periode 2009-2012 actief geweest, waarvoor € 12 miljoen beschikbaar was. Zoals de naam aangeeft was dit programma gericht op een drietal disciplines en niet op de gehele creatieve industrie. In het kader van dit programma werkten sectorinstituten en fondsen al met elkaar samen en met ondernemers en wetenschappers. Door bezuinigingen is een aantal instituten opgeheven en zijn, zoals gezegd, twee BIS-instellingen overgebleven die zich op de vier disciplines richten inclusief crossovers, namelijk het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en het sectorinstituut Het Nieuwe Instituut.

In de periode 2009-2012 waren er meer BIS-instellingen voor creatieve industrie zoals de Waag en Mediamatic die nu op het Stimuleringsfonds zijn aangewezen voor financiering. Zelfs met de beperkte definitie van creatieve industrie die zich richt op de vier disciplines en crossovers is er sprake van een groot aantal actoren die vaak verschillende rollen combineren en in wisselende vorm met elkaar samenwerken in een zeer internationale setting, namelijk:

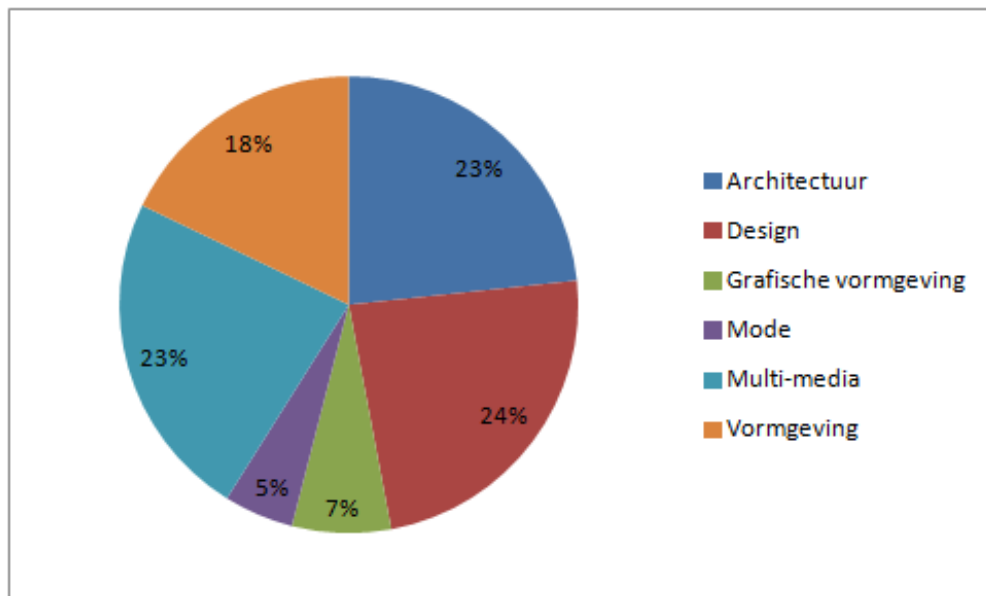
- Ontwerpers;
- Uitvoerders;
- Opdrachtgevers;
- Wetenschappers;
- Investeerders;
- Bemiddelaars;
- Festivals en biënnales;
- Nationale en internationale podia;
- Opleidingsinstellingen;
- Ontwikkelinstituten;
- Musea;
- Mediafondsen,
- Topsectorteam creatieve industrie;
- Instituut voor de Creative industrie;
- Creative Industries Council;
- Dutch Creative Council;
- Federatie Dutch Creative Industries;
- Materiaalfondsen,
- Etc.

Het valt op in gesprekken over deze sector dat onderzoek, vaak door multidisciplinaire teams, een belangrijke rol speelt en dat daarmee ook wetenschappers een belangrijkere rol spelen dan in de andere sectoren. De creatieve industrie is in belangrijke mate een commerciële sector, net zoals een deel van de beeldende- en podiumkunsten. De economische crisis heeft een behoorlijke impact gehad op de ontwikkeling van bepaalde

delen van de creatieve sector, in het bijzonder de architectuur, maar ook op vormgeving. Dit effect is waarschijnlijk sterker dan voor andere sectoren het geval is.

Gezien de complexiteit van deze multidisciplinaire sector is het niet mogelijk om een inzichtelijk figuur met de verschillende actoren op te stellen. Buitengaats biedt een eerste blik op het aantal en soort activiteiten in de creatieve industrie, waarbij ook multi-media in dit overzicht is meegenomen. E-cultuur is gen aparte categorie in Buitengaats.

Figuur 6.1 Nederlandse creatieve industrie in het buitenland naar discipline, 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

Voor de periode 2010-2014 heeft Buitengaats 4600 activiteiten geregistreerd die onder de hier gehanteerde definitie van creatieve industrie vallen. Voor zowel architectuur, als design en multi-media zijn er meer dan 1000 geregistreerde activiteiten, veelal presentaties. Daadwerkelijke opdrachten worden niet geregistreerd en uit interviews met instellingen in de creatieve industrie is gebleken dat weinig aandacht aan registratie wordt gegeven, omdat Buitengaats geen geschikt instrument zou zijn om de veelheid aan activiteiten in de creatieve industrie weer te geven.

6.3 Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

Achtergrond

Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie is hét cultuurfonds voor architectuur, vormgeving, e-cultuur en alle mogelijke crossovers. In 2013 is het Stimuleringsfonds van start gegaan als een nieuw type cultuurfonds dat opereert op het snijvlak van cultuur,

economie en maatschappij, met een nieuw werkterrein: de creatieve industrie. Hierin zijn de toegepaste kunsten ondergebracht, e-cultuur en gaming, productontwerp, grafisch ontwerp en mode, architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur.⁷² In 2014 geeft de visitatiecommissie aan dat het doel is om de kwaliteit van de disciplines architectuur, vormgeving en e-cultuur te bevorderen en vanuit een culturele invalshoek hun maatschappelijke en economische meerwaarde te vergroten, zowel nationaal als internationaal.

Het voormalige Stimuleringsfonds voor de Architectuur ging op in het Stimuleringsfonds en het fonds kreeg tevens een aantal taken overgeheveld van het Mondriaan Fonds en het Fonds BKVB, terwijl er ook nieuwe taken zoals het stimuleren van e-cultuur bijkwamen (zie tabel 3.1). Dit bemoeilijkt de vergelijking in de tijd voor deze evaluatie. Dit fonds heeft niet alleen een subsidierelatie met de ministeries van OCW en BuZa, maar ook met I&M (en voorheen met EZ/EL&I).

Beleid internationalisering en afspraken met de ministeries

In de periode 2009-2012 had het Stimuleringsfonds voor Architectuur een subsidieregeling Internationaal waarvoor ongeveer € 300.000 per jaar beschikbaar was. In de vaststelling van de vierjaarlijkse instellingssubsidie⁷³ is aangegeven dat de HGIS-middelen voor die periode € 1.280.000 bedroegen – d.w.z. € 320.000 per jaar en de projectsubsidie voor het Dutch DFA programma is gewijzigd van € 12 miljoen in € 11.978.000,-.

In paragraaf 2.3 is in het algemeen aangegeven hoe vierjaarlijks afspraken worden gemaakt met de cultuurfondsen. De staatssecretaris van OCW informeerde het toenmalige Stimuleringsfonds voor de Architectuur over het beleidskader⁷⁴ voor de periode 2013-2016, waarin de volgende hoofdlijnen met betrekking tot internationalisering naar voren komen:

- Uit OCW aandeel van HGIS-middelen voor programma's gericht op marktverruiming, € 1,8 miljoen, nader te verdelen over de fondsen;
- € 1 miljoen per jaar voor de doelstelling internationalisering;
- Het gaat bij internationalisering om taken op het gebied van promotie, kennisdeling en *match making*, waarbij aansluiting bij maatschappelijke vraagstukken moet worden gezocht in een aantal focuslanden;
- De werkmethode van het *DutchDFA* programma zou overgenomen moeten worden;

---

⁷² Zie website <http://www.stimuleringsfonds.nl/>

⁷³ Brief Ministerie van OCW aan Stimuleringsfonds voor de Creative Industrie (rechtsopvolger van Stimuleringsfonds voor Architectuur), 1 november 2013

⁷⁴ Beleidskader weergegeven in bijlage van Beleidsplan 2013-2016 van Stimuleringsfonds voor de Architectuur .

- Ook in Nederland zouden activiteiten ondersteund moeten worden die de aansluiting op internationale ontwikkeling bevorderen.

Tevens geeft de staatssecretaris aan dat de activiteiten een aanvulling moeten vormen op de basisinfrastructuur en de inzet van het topteam voor de creatieve industrie met een publiekprivaat consortium op het gebied van kennis en innovatie en een *creative council*. Het Beleidskader stelt expliciet dat BIS-instellingen geen aanvragen kunnen indienen bij het fonds.

Het beleidsplan internationalisering 2013-2016 van het Stimuleringsfonds (versie 31 januari 2012) noemt drie kaders waarbinnen internationale uitwisseling plaats vindt:

1. *DutchDFA* programma dat tot een einde zal komen in 2012 (zie 6.5) en waar het fonds zich wil inzetten om de in eigen land opgebouwde netwerken en platforms te continueren voor het delen van kennis en ervaring en het op basis daarvan ontwikkelen van nieuwe initiatieven in nieuwe focuslanden.⁷⁵
2. HGIS-middelen voor ondersteuning van incidentele activiteiten ter promotie van ontwerpers en van individuele talentontwikkeling. Het gaat dan ook om het stimuleren van deelname aan internationale onderzoeksprogramma's, innovatie en professionalisering. Hierbij hoort de presentatie op beurzen, biënnales en andere relevante podia, maar ook presentaties op conferenties, deelname aan handelsmissies en verblijf in buitenlandateliers.
3. Reguliere subsidiëring, aangezien internationale oriëntatie en uitwisseling een beoordelingscriterium is binnen alle subsidievormen van het Stimuleringsfonds. Ook heeft het Fonds enkele verplichtingen op zich genomen voor het voeren van secretariaat van stichtingen die het van Doesburghuis in Meudon en het Rietveldpaviljoen in Venetië beheren. Het beleidsplan voorziet € 1 miljoen voor internationale projecten (exclusief middelen internationaal beleid) waarvan steeds € 0.2 miljoen voor architectuur, vormgeving, e-cultuur, activiteitenprogramma's en meerjarige programma's.⁷⁶

Op verzoek van het ministerie van OCW heeft het Stimuleringsfonds in maart 2012 een aanvulling op het beleidsplan 2013-2016 opgesteld betreffende een nadere uitwerking van de besteding van HGIS-middelen. Terwijl in het eerdere beleidsplan, conform de gemaakte afspraken, is uitgegaan van 75% van het budget voor de vorige subsidieperiode 2009-2012⁷⁷, deed het Fonds nu een aanvraag voor € 350.000 op jaarbasis, waarvoor zo'n 20 tot 25 internationale projecten ondersteund kunnen worden, zo'n 7 tot 8 projecten per sector. De

⁷⁵ DutchDFA focuslanden waren China, India, Turkije en Duitsland

⁷⁶ Beleidsplan Stimuleringsfonds 2013-2016, p.20

⁷⁷ € 300.000 per jaar voor Stimuleringsfonds voor Architectuur en € 50.000 voor vormgeving via Mondriaanstichting, dwz de aanvankelijke beroep op HGIS-middelen betrof € 262.500

nadruk ligt op marktverruiming en voor presentaties op biënnales, beurzen, festivals, modeshows en symposia , waarbij een marketingplan als voorwaarde zal worden gesteld.

In de brief van de staatssecretaris met de subsidiebeschikking 2013-2016 (dd 19 september 2012) is een totaal bedrag van € 4 miljoen toegekend –d.w.z. € 1 miljoen per jaar- voor een HGIS Programma Internationaliseren ontwerpsectoren. Blijkbaar zijn er nieuwe discussies geweest en is een aanzienlijk deel van de HGIS-middelen voor marktverruiming toegekend aan dit Fonds. Dit nieuwe programma zou voorzien in een meerjarige strategische agenda ter versterking van het imago van het Nederlands ontwerp, de opbouw van een duurzaam netwerk en de matching van bedrijven, ontwerpers en opdrachtgevers. Dit programma zou nader uitgewerkt moeten worden met het Instituut voor de Creative industrie, de Creative Industries Council en de Federatie Creatieve Industrie.

De jaarverslagen 2013 en 2014 geven aan dat er een specifiek programma Internationalisering Ontwerpsector is opgezet wat de doorontwikkeling is van DutchDFA. Het staat open voor ontwerpers, makers en instellingen uit de creatieve industrie. Daarnaast zijn er onder andere open oproepen, meerjarige programma's, een samenwerkingsprogramma met het Media- en het Filmfonds en een programma talentontwikkeling waar ook allemaal internationale activiteiten plaatsvinden.

Volgens de jaarverslagen van het Stimuleringsfonds en ook volgens de informatie van BuZa heeft het Stimuleringsfonds tijdens de evaluatieperiode geen specifieke bijdragen ontvangen van BuZa. Een nieuwe activiteit betreft de –reeds genoemde- gezamenlijke aanvraag van de zes cultuurfondsen voor de periode november 2014 tot en met 2016, *Dutch Cultural Manifestations Abroad* (€ 2.3 miljoen).

In het beleidsplan 2013-2016 merkt het Stimuleringsfonds op de “Huidige systematiek van prestatieafspraken onbevredigend te vinden, omdat ze te weinig inzicht geeft in de inhoudelijke prestaties van de fondsen en in de maatschappelijke en economische meerwaarde van gehonoreerde projecten. Ze bieden een schijnbare objectiviteit en dragen vooral bij aan onnodige bureaucratisering.”⁷⁸ Het fonds verwijst naar de eigen interne evaluaties en de gezamenlijke inspanning met andere cultuurfondsen om tot professionalisering van de beoordelingssystemen, prestatieafspraken en verantwoordingsmethoden te komen.

---

⁷⁸ Beleidsplan Stimuleringsfonds 2013-2016, p.22

Overzicht internationale activiteiten

In het interview met het Stimuleringsfonds, maar ook in de jaarverslagen, is duidelijk aangegeven dat internationalisering onderdeel is van de dagelijkse praktijk. Weliswaar is er een regeling internationalisering, maar ook via andere programma's, de open oproepen en meerjarige subsidies wordt bijgedragen aan de doelstelling internationalisering

Tabel 6.1 Overzicht van de deelregeling internationalisering van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, 2013 en 2014

	2013 aanvragen	2013 gehonoreerd	2014 aanvragen	2014 gehonoreerd
Aantal	105	74	298	94
Bedrag		€ 1.112.829	€ 4.091.843	€ 1.540.645
Bijdrage fonds t.o.v. cofinanciering		52%		

In 2013 ontving het Stimuleringsfonds volgens de eigen jaarverslagen minder aanvragen voor de deelregeling internationalisering dan in 2014 en werden ook minder aanvragen gehonoreerd. De gegevens voor 2013 voor deze regeling zijn wel verder uitgesplitst en de 74 gehonoreerde aanvragen betroffen:

- 1 evenement;
- 12 manifestaties;
- 2 onderzoeken;
- 53 open oproepen;
- 1 startsubsidie onderzoek; en
- 5 tentoonstellingen.

Het Stimuleringsfonds brengt voor 2014 wel de bijdrage aan de doelstelling internationalisering in kaart, d.w.z. wat er via andere projecten naar schatting is bijgedragen aan internationalisering. Zo zouden 105 projecten zijn uitgevoerd met uitgaven voor Europese activiteiten van € 784.466 en wereldwijd € 1.119.860. Het Fonds besteedt dus jaarlijks ongeveer € 2 miljoen aan internationalisering en schat in dat 75% van de bijdragen naar onderzoek via allerlei vormen van samenwerking gaat en 25% naar presentatie. Voorbeelden van internationale activiteiten zijn een verhalende e-cultuurproductie over Somalische piraten voor een publiek kanaal, haute cultuur met zonnecellen, een marktverkenning rond stedenbouw in Colombia en een samenwerkingsproject in China om

Nederlandse kennis op het gebied van stedelijke ontwikkeling te testen in de context van Chinese grootstedelijke regio's.

Samen met Het Nieuwe Instituut is een ontvangst verzorgd voor de ruim 200 Nederlandse ontwerpers die bij de *Salone del Mobile* in Milaan vertegenwoordigd waren, waarvan ongeveer 30 een bijdrage van het Fonds ontvingen.

Voor 2014 is berekend dat driekwart van de activiteiten die betrekking hebben op internationalisering naar de prioriteitslanden gaat. Het Stimuleringsfonds is van mening dat het werken met –steeds wisselende- lijsten met prioriteitslanden weinig zinvol is. Het gaat immers volgens het Fonds om maatwerk in de praktijk en het aansluiten bij de veranderende internationale context. Volgens het Stimuleringsfonds werkt een lijst met prioriteitslanden, die immers gelijk is voor alle sectoren en disciplines, te beperkend in de praktijk.

6.4 Het Nieuwe Instituut

Het Nieuwe Instituut is de sectorinstelling voor de creatieve industrie en is ontstaan op 1 januari 2013 uit een fusie van het Nederlands Architectuurinstituut, Premesla, Nederlands Instituut voor Design en Mode en Virtueel Platform, kennisinstituut voor e-cultuur.⁷⁹ Op deze manier zijn de fysieke en virtuele ontwerpdomeinen van verschillende disciplines samengebracht in één instituut, hetgeen een afspiegeling zou moeten zijn van een steeds meer verweven ontwerppraktijk. Deze sectorinstelling heeft ook een internationaliseringstaak, o.a. het uitvoeren van bezoekersprogramma's en het opbouwen van en internationaal netwerk. Het instituut startte op het moment dat DutchDFA ophield te bestaan.

Het jaar 2013, zo blijkt uit het jaarverslag en het interview, is een startjaar waarin het beleid is ontwikkeld en ook de instrumenten om dit uit te voeren. Innovatie is als sleutelbegrip binnen de hele werkwijze verankerd. Erfgoed (architectuurarchief), talentontwikkeling, educatie, internationalisering en marktverruiming zijn de doelstellingen die zichtbaar zijn in de drie programmalijnen: 1) Tijd (reflecteren op het kalenderjaar, waarbij het kalenderjaar leidend is), 2) Ruimte (interieur en landschap), en 3) Materie (de dingen en materialen).

Er zijn in 2013 diverse onderzoeksprojecten gestart samen met TU Delft, VU, Design Academy Eindhoven, Willem de Kooning Academie die ook resultaat op het gebied van internationalisering zouden moeten opleveren. Met de middelen voor internationalisering is het bezoekersprogramma gerealiseerd en zijn statelijke presentaties tijdens de architectuur

---

⁷⁹ <http://hetnieuweinstituut.nl/over-ons>

biënnales van Sao Paulo, Shenzhen en Venetië verzorgd. De marktverruimingsmiddelen worden vooral ingezet voor Europa met een focus op Duitsland.

De samenwerking met het Stimuleringsfonds krijgt geleidelijk vorm via o.a. een gezamenlijke Nederlandse ontvangst bij de *Salone del Mobile* in Milaan (zie 5.3) en gesprekken over een bijdrage aan de biënnale van Venetië en een meerjarig onderzoeksprogramma voor Brazilië en China, maar in 2013 was er nog geen sprake van concrete samenwerking.

Het jaarverslag 2013 geeft aan dat er 7 internationale tentoonstellingen waren en deelname aan 7 internationale symposia/conferenties.

Het Nieuwe Instituut is op het gebied van internationalisering duidelijk zoekend om invulling te geven aan een opdracht die niet zo duidelijk is geformuleerd. Het Nieuwe Instituut poogt een internationaal netwerk op te bouwen, mede gebaseerd op de DutchDFA relaties en concrete afspraken te maken over takverdeling en afstemming met het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie.

6.5 Resultaten

De Nederlandse architectuur en design, inclusief grafische vormgeving, hebben al geruime tijd een goede internationale naam en reputatie en er is een grote internationale vraag zoals blijkt uit internationale opdrachten. Ook zijn internationale prijzen gewonnen. Hoewel het effect van de economische crisis een belangrijke weerslag heeft gehad op deze sector, functioneren de topinstellingen, al of niet met een beperktere bezetting gewoon door en lijkt de internationale bekendheid niet aangetast.

Wat betreft de ondersteuning via fondsen en sectorinstellingen is er sprake geweest van een grote reorganisatie met ingang van 2013 die zijn weerslag heeft gehad op de werkwijze en resultaatverantwoording. Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en Het Nieuwe Instituut moesten zich opnieuw positioneren en dat heeft vooral voor Het Nieuwe Instituut tijd in beslag genomen. Dit heeft zijn weerslag op de verantwoording van resultaten op het gebied van internationalisering, want dit blijft vooral beperkt tot het activiteitsniveau. De focus voor internationalisering ligt vooral op onderzoek ten behoeve van presentatie, netwerkontwikkeling en talentontwikkeling.

Juist op het moment dat de nieuwe overkoepelende instellingen van start gingen hield het DutchDFA programma (2009-2012) dat gekoppeld was aan het topsectorenbeleid op te bestaan. Voor dit door EZ/EL&I gefinancierde programma zijn twee externe evaluaties

beschikbaar die zicht bieden op de resultaten.⁸⁰ De eerste tussentijdse evaluatie richt zich vooral op het in kaart brengen van het proces en eventuele knelpunten. Het spanningsveld tussen ‘cultuur’ en ‘economie’ dat ook een rol speelt in de samenwerking en afstemming tussen de drie ministeries was één van de gebieden die aandacht vergde. De eindevaluatie stelt vast dat ongeveer 40% van de respondenten via DutchDFA projecten contacten heeft opgedaan die hebben geleid tot (perspectief op) opdrachten. Er zijn twee imago-onderzoeken uitgevoerd in China en India die wijzen op imagoverbetering vooral voor architectuur. In Duitsland zou er nog veel aan imagoverbetering te doen zijn. De evaluatie biedt geen enkel zicht op economische verbeteringen, omdat de branchemonitors geen nuttige informatie leverden. De methode ‘idee-netwerk-onderneming-samenwerking; cross-sectoraal; multidisciplinair’ heeft redelijk goed gewerkt volgens de evaluatie met de kanttekening dat de projecten soms nog ‘te cultureel’ waren. Sommige activiteiten werden duur, te abstract of conceptueel gevonden. De evaluatie blijft vaag over economische en culturele effecten, alsmede over de toegevoegde waarde.

Aangezien de werkwijze van het DutchDFA programma voortgezet zou moeten worden door de nieuwe instellingen in samenwerking met alle actoren, inclusief het topteam creatieve sector wat nog steeds bestaat, zou het interessant zijn om na te gaan wat de resultaten zijn na ruim twee jaar met de nieuwe werkwijze. Daarvoor is het nu nog te vroeg. Een belangrijk aandachtspunt is in hoeverre de boegbeelden in de creatieve industrie, die onafhankelijk van de instellingen commercieel opereren, betrokken worden bij de internationalisering en imagoverbetering van de creatieve industrie. Ook voor de creatieve industrie zijn er vragen over de vertegenwoordiging van Nederland op biënnales: ligt de focus op gevestigde namen of op opkomende ontwerpers of op een combinatie?

---

⁸⁰ Berenschot, Tussentijdse evaluatie DutchDFA, maart 2011 en Berenschot, Eindevaluatie Dutch DFA, maart 2013

7 Film

In dit hoofdstuk komt de filmsector aan de orde. Wij presenteren na de hoofdbevindingen eerst een overzicht van het netwerk in de filmsector. Achtereenvolgens komen het Nederlands Filmfonds, EYE en filmfestivals met een focus op IFFR naar voren, gevolgd door de resultaten. De bevindingen in dit hoofdstuk dragen bij tot de beantwoording van de zes onderzoeksvragen.

7.1 Hoofdbevindingen

- **De film en audiovisuele industrie is in toenemende een internationale sector, waarin samenwerking en coproducties met zowel landen in Europa als daarbuiten steeds belangrijker zijn.** Internationale coproductie is vooral in de speelfilmsector dagelijkse praktijk geworden, maar ook in andere categorieën wordt steeds meer over de landsgrenzen samengewerkt. De snelle internationalisering van de sector is mede het gevolg van digitalisering en de daarmee samenhangende veranderende positie van marktpartijen. Europese regelgeving bevordert de samenwerking ook. Er is nog wel een segment van de Nederlandse film dat nog wat meer naar binnen gericht, maar dat verandert redelijk snel.
- **Met de internationalisering van de sector neemt het belang van internationale netwerken alleen maar toe.** Het Nederlands Filmfonds is verantwoordelijk voor de financiële ondersteuning van filmmakers bij het ontwikkelen, realiseren en distribueren van filmproducties, voor ondersteuning van activiteiten als training, festivals en internationale filmbijeenkomsten en voor de Netherlands Film Commission. EYE is een filminstituut met ondersteunende sectorale taken voor o.a. educatie, onderzoek en de internationale promotie van de Nederlandse film en is ook filmmuseum en beheert een groot filmarchief. **De netwerken van beide centrale instellingen vullen elkaar goed aan.** Ook de internationale filmfestivals in Nederland met hun filmmarkten, waar buitenlandse professionals komen, dragen hier aan bij. Er is verbetering mogelijk volgens betrokkenen ten aanzien van de afstemming van activiteiten om de efficiëntie en effectiviteit van de internationale profilering van de Nederlandse film en filmsector te optimaliseren.
- **De Nederlandse film heeft zich internationaal vrij breed en goed gepositioneerd zo blijkt uit de presentaties en aantal vertoningen op internationale festivals en het aantal gewonnen prijzen.** Vooral de Nederlandse jeugdfilm heeft het de afgelopen periode relatief goed gedaan in termen van prijzen en internationale aandacht. Een vraag die in de sector gesteld wordt, is of er wel voldoende wordt gekozen voor en geïnvesteerd in presentatie op A-festivals om meer prestigieuze

prijzen in de wacht te slepen. Dit is natuurlijk afhankelijk van een geschikt aanbod en de internationale concurrentie.

- **Er is geen zicht op de exportwaarde van de Nederlandse filmindustrie.** Mede vanwege de economische crisis was er mogelijk sprake van een dip in 2013, waarvan het de vraag is of die zich verder heeft doorgezet. Terwijl de internationale financiering voor Nederlandse filmproducties toeneemt, is er een afname van bed de bedragen die in films worden geïnvesteerd door marktpartijen als distributeurs en sales-agents. Dit hangt waarschijnlijk zowel samen met de economische crisis als de veranderende positie van marktpartijen.
- De taakverdeling op het gebied van internationalisering is helder en daar zijn ook goede afspraken voor. **De beide centrale instellingen, het Filmfonds en EYE leggen verantwoording af voor de behaalde resultaten en hanteren kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren voor de terreinen die binnen hun ‘span of control’ liggen.**
- **Veel landen hebben belastingmaatregelen of andere vormen van staatsstimulering om de eigen filmindustrie te ondersteunen. Dat was in Nederland tot voor kort niet het geval, maar er is nu een nieuwe stimuleringsmaatregel door de Rijksoverheid ter bevordering van het filmproductieklimaat in.** Een goed netwerk van (branche)organisaties, festivals, opleidingen, EYE en het Filmfonds werkt ook bevorderend. Talentontwikkeling zou volgens betrokkenen versterking behoeven.
- De overheid speelt een faciliterende rol in de filmsector. De betrokken instellingen zijn van mening dat er **vrij weinig proactieve aandacht voor de filmsector is in het internationaal cultuurbeleid, maar dat wordt niet noodzakelijk als problematisch ervaren.**

7.2 Internationaal netwerk en filmactiviteiten

Net als veel andere cultuursectoren en disciplines bestaat het grootste deel van het netwerk uit commercieel opererende actoren en is de filmsector zeer internationaal. In andere landen maakt de filmsector vaak onderdeel uit van de creatieve industrie (zie hoofdstuk 6). Terwijl in de jaren '90 films nog wel volledig in Nederland werden ontwikkeld, geproduceerd en gedistribueerd, is dit nu nauwelijks meer het geval. Er zijn niet alleen nieuwe productiemethoden en veelvuldig sprake van coproductie, maar vooral ook de vertoning beperkt zich niet langer tot de landsgrenzen met de ontwikkeling van digitale verspreiding via verschillende platforms. Doordat er steeds internationaler wordt gewerkt neemt Europese regelgeving voor coproductie en distributie een steeds belangrijkere rol in.

Er is één fonds om ontwikkeling, realisering en distributie van films te ondersteunen, alsmede activiteiten als training, filmfestivals en filmbijeenkomsten, namelijk het Nederlands Filmfonds. Daarnaast is er een sectorondersteunend instituut EYE verantwoordelijk voor de internationale promotie van de Nederlandse film en filmindustrie, tevens filmmuseum en filmarchief EYE. Tot 2014 bestond de MEDIA Desk als zelfstandige organisatie, maar deze is overgegaan naar DutchCulture.

Andere relevante actoren zijn:

- Filmregisseurs, filmproducenten, scenaristen en acteurs;
- Andere filmprofessionals zoals editors, DOP's, sound designers ed;
- Filmbedrijven;
- Investeerders;
- Filmopleidingen;
- Distributeurs;
- Sales-agents;
- Bioscoopexploitanten;
- Omroepen;
- Filmfestivals;
- Filmmarkten (al of niet gekoppeld aan filmfestivals);
- Andere fondsen die films financieren (Hubert Bals fonds, IDFA Bertha fonds, maar ook internationale fondsen);
- Europese samenwerkingsverbanden Eurimages, EFAD, EFARN, European Film Promotion, ACE;
- Aanbieders van training gericht op talentontwikkeling;
- Brancheverenigingen;
- Etc.

Buitengaats bevat gemiddeld 2000 filmactiviteiten per jaar. Dat zijn vooral vertoningen in het kader van festivals en een enkele prijsuitreiking. Het is duidelijk dat Buitengaats niet de meeste vertoningen van Nederlandse films in het buitenland laat zien, want vertoningen in reguliere bioscopen worden niet geregistreerd. Tevens wordt elke festivalselectie geregistreerd als één activiteit, terwijl films doorgaans meerdere keren tijdens een festival worden vertoond. Ook zijn de vertoningen op festivals in het buitenland slechts het een deel van de internationale activiteiten, want het laat de hele ontwikkeling, productie en internationale distributie buiten beschouwing evenals andere activiteiten en bijeenkomsten die in het buitenland worden geëntameerd. Aangezien Buitengaats slechts een fractie van de internationale filmactiviteiten dekt, is het niet zinvol om daar een overzicht van te presenteren.

7.3 Nederlands Filmfonds

Achtergrond

Het Fonds is in 1993 ontstaan uit een fusie van het Productiefonds van de Nederlandse film en het Fonds voor de Nederlandse film. Gedurende de evaluatieperiode 2009-2014 heeft het Filmfonds verschillende reorganisaties doorgevoerd. In 2010 is Holland Film, de afdeling verantwoordelijk voor de internationale promotie overgeheveld naar EYE. Voorts is het Fonds gereorganiseerd met ingang van 2013 om belangrijke veranderingen in de subsidiesystematiek en werkwijze door te kunnen voeren. In 2014 is het Fonds gereorganiseerd om het beheer en de uitvoering van de nieuwe economische stimuleringsmaatregel in combinatie met de Netherlands Film Commission ter hand te nemen. De nieuwe stimuleringsmaatregel is erop gericht een gezond filmproductieklimaat in Nederland te stimuleren en de internationale concurrentiepositie te versterken. Volgens de website is de missie van het Nederlands Filmfonds het stimuleren van een divers en kwalitatief hoogstaand filmaanbod en het bevorderen van een voor de filmkunst ontvankelijk (productie)klimaat in Nederland.⁸¹ Het Fonds verleent financiële steun aan de ontwikkeling, realisering en distributie van speelfilms, documentaires, animatiefilms, filmisch experiment en korte films en aan filmactiviteiten als festivals, filmbijeenkomsten, training, publicaties en onderzoek. Daarnaast is het Filmfonds verantwoordelijk voor de Netherlands Film Commission, het servicepunt voor buitenlandse producenten die in Nederland (delen van) hun productie willen uitvoeren.

Beleid internationalisering en afspraken met de ministeries

Het Nederlands Filmfonds geeft aan een groot deel van de middelen voor internationalisering, waaronder de bijdrage aan majoritaire en minoritaire coproducties⁸² niet uit HGIS-middelen te kunnen financieren. Daarvoor is het budget niet toereikend en ook zijn de HGIS-middelen daarvoor niet bedoeld. Het Fonds wendt de HGIS-middelen vooral aan voor exportbevordering door ondersteuning van internationale distributie en dubbing van Nederlandse films en voor een deel van de internationale activiteiten gericht op deskundigheidsbevordering en training.

In de vaststelling van de vierjaarlijkse subsidie voor de periode 2009-2012 geeft het ministerie van OCW⁸³ aan dat de totale instellingssubsidie € 144.595.480 bedraagt,

---

⁸¹ <http://www.filmfonds.nl/over-het-nederlands-filmfonds/missie-beleid>

⁸² Het gaat tevens om de Netherlands Film Commission, internationale activiteiten op festivals, het blad SEE NL en de werkzaamheden voor Eurimages, EFAD, EFARN en in het kader van coproductieverdragen.

⁸³ Brief OCW aan Nederlands Filmfonds dd 23 oktober 2013

waarnaast een projectsubsidie van € 909.010 is verleend voor Eurimages en nog een projectsubsidie van € 30.000 voor een EAVE European Producers Workshop. Uit de bijlage blijkt dat de HGIS bijdrage per jaar € 559.500 bedroeg ofwel een totaal van € 2.238.000 voor de gehele periode.

Het Nederlands Filmfonds stelde een beleidsplan voor de periode 2013-2016 met daarin opvallend veel gegevens m.b.t. activiteiten en resultaten zoals aantal bioscoopbezoekers in Nederland en het marktaandeel Nederlandse film, ticketprijzen, kijkers naar Nederlandse films op publieke en commerciële zenders, en tenslotte Nederlandse films op internationale festivals. Jaarlijks publiceert het Fonds bovendien een uitgebreid data overzicht in de Engelstalige *Film Facts & Figures of the Netherlands*, waarbij het ook gegevens meeneemt van onder meer omroepen, de bioscoopbranche, VOD resultaten, EYE, European Audiovisual Observatory en de Creative Europe Desk Nederland. Wat betreft de HGIS-middelen doet het Filmfonds een beroep op de middelen in het kader van marktverruiming. De HGIS-middelen, € 412.000 per jaar, zet het Filmfonds in voor de bevordering van de export van Nederlandse films, alsmede voor talentontwikkeling, kennisuitwisseling en onderzoek in internationale context.⁸⁴

Op 26 maart 2012 stuurt het Filmfonds een aanvullende aanvraag voor HGIS-middelen 2013-2016 naar OCW. Aanvullend op de gevraagde bijdrage van € 412.000 per jaar, vraagt het fonds € 300.000 voor het verder intensiveren van internationale coproducties, daarbij benadrukkend dat het grootste deel van de internationale coproducties uit andere middelen zullen worden bekostigd. Het Filmfonds stelt dat het speelveld in toenemende mate internationaal is. De handel vindt plaats op filmfestivals en filmmarkten die internationaal zijn georganiseerd. Gezien de historische verdeling van middelen is gehanteerd is er voor de periode 2013-2016 363.898 euro beschikbaar gesteld.

Overzicht internationale activiteiten

Het Filmfonds draagt via de volgende activiteiten bij aan internationalisering via subsidieregelingen:

1. Internationale majoritaire en minoritaire coproducties;
2. Talentontwikkeling in internationale context;
3. Internationale distributie, d.w.z. steun aan Nederlandse films voor een release in het buitenland met een matchingbijdrage van maximaal 50%;
4. Internationale filmbijeenkomsten;
5. Training;
6. Bijdragen aan de kosten voor dubbing t.b.v internationale distributie;

---

⁸⁴ Nederlands Filmfonds, Beleidsplan 2013-2016, p. 77

7. Bijdragen in de kosten voor sales deliveries
8. Bijdragen in de reis- en verblijfkosten van producenten bij selectie op internationale festivals;
9. Ondersteuning van internationale films die in Nederland produceren, bijvoorbeeld de *exploration costs*
10. Via de eigen activiteiten:
  - Netherlands Film Commission;
  - Netwerkactiviteiten op internationale festivals met een markt gericht op coproductie;
  - Internationaal promotiemateriaal over financieringsmogelijkheden, Production Guide, thema publicaties doorgaans ism EYE over o.m. animatie, jeugd- en familiefilm, SEE N;
  - De Nederlandse vertegenwoordiging in Eurimages (coproductiefonds van de Raad van Europa), de EFARN , EFAD en BPX;
  - Initiëren en voorbereiden bilaterale coproductieverdragen en organisatie bijbehorende activiteiten.⁸⁵

In de jaarverslagen geeft het Filmfonds aan bij ‘bijdragen’ hoeveel projecten op het gebied van scenario-ontwikkeling, projectontwikkeling, realisering en afwerking zijn toegewezen. Alle projecten kunnen een internationaliseringscomponent bevatten. Eurimages is een aparte categorie waar in 2013 bijna € 1 miljoen contributie aan is besteed, terwijl dat jaar voor ruim € 2,6 miljoen aan bijdragen door Eurimages aan Nederlandse minoritaire en majoritaire coproducties werd toegekend. Het grootste deel van het jaarlijks budget, namelijk ongeveer 80% van het budget in 2013 werd besteed aan bijdragen t.b.v. realisering.

Terwijl de meeste algemene regelingen een internationaliseringscomponent bevatten, zijn er ook specifieke (sub)-regelingen voor internationale productie, distributie en promotie en sales, namelijk:

- Sub-regeling voor minoritaire coproductie;
- Sub-regeling voor toeslag voor internationaal succes;
- Sub-regeling voor matchingbijdrage voor internationale coproductie;
- Sub-regeling voor sales deliveries;
- Sub-regeling voor exploration costs voor buitenlandse producenten die in Nederland willen produceren;
- Netherlands Film Production incentive.

---

⁸⁵ Verdrag met Duitsland is in 2015 getekend; naar verwachting volgen eind dit jaar Verdragen met de Franstalige Gemeenschap van België, China en Zuid-Afrika. Samenwerking met internationale talent labs en coproductiemarkten als Berlinale Talent Campus, Berlinale Coproductiemarkt, Producers Network van het Filmfestival Cannes, Torino Filmlab en EAVE.

In het verleden was het Filmfonds ook verantwoordelijk voor Holland Film die de promotie van Nederlandse films in het buitenland deed, maar die verantwoordelijkheid ligt sinds 2010 bij EYE. Ook was Mediadesk voor de fusie met Dutch Culture gehuisvest in hetzelfde pand als het Fonds. Het Fonds vindt het spijtig dat deze keuze is gemaakt, en signaleert dat in andere landen de afgelopen jaren juist toe is gewerkt naar een bundeling van krachten onder één dak. Hoewel de samenwerking in principe goed is het Fonds van mening dat er nog een slag gemaakt kan worden om de afstemming van taken te optimaliseren. Daarnaast is er ruimte om de onderlinge informatie-uitwisseling te verbeteren evenals eenduidige communicatie naar het veld en stakeholders. Dit is niet alleen vanwege de sterke internationalisering van de sector van belang, maar ook omdat alle drie de organisaties beschikken over een beperkt budget en beperkte menskracht om hier invulling aan te geven.

Talentontwikkeling moet volgens het Filmfonds meer aandacht krijgen, vooral de ontwikkeling van een betere filmlabfunctie in een internationale context, niet door het oprichten van een instituut, maar door het leggen van goede verbindingen met EYE, de filmfestivals, opleidingen en productiehuizen en inhoudelijke talentontwikkeling.

7.4 EYE

EYE werd als filminstituut opgericht in 2010 na een fusie van vier instellingen, namelijk Holland Film, het Filmmuseum, de Filmbank en het Nederlands Instituut voor Filmeducatie. Naast het filmmuseum en archief heeft EYE ondersteunende sectorale taken o.a. op het gebied van educatie en de internationale promotie van de Nederlandse film en filmindustrie. In 2012 is het nieuwe museumgebouw aan het IJ geopend dat een positieve weerslag had op alle activiteiten en ook veel internationale bezoekers trekt. Eén van de doelstellingen van EYE is de internationale verspreiding van de Nederlandse film en filmindustrie op de internationale markt door middel van marketing en promotie.

De eerste activiteit waar EYE-international zich op focust is op de presentatie van Nederlandse films op internationale filmfestivals. De volgende tabel bevat de gegevens voor de periode 2011-2013.⁸⁶

---

⁸⁶ In 2010 was EYE nog in de opstartfase en daarom zijn slechts cijfers vanaf 2011 beschikbaar. Het jaarverslag voor 2014 was nog niet beschikbaar.

Tabel 6.1 Presentatie Nederlandse films op internationale festivals

	Aantal festivals	Aantal filmtitels	Aantal filmpresentaties	Aantal bezoekers
2011	656	714	734	--
2012	660	810	809	13.000
2013	494	527	581	24.640

Bron: EYE jaarverslagen 2011, 2012 en 2013

Na een lichte groei in aantallen van 2011 naar 2012, is er een behoorlijke daling van het aantal presentaties bij filmfestivals. EYE wijt dit aan het effect van de economische crisis op filmfestivals en de en de daarmee gepaard gaande versobering van de budgetten van filmfestivals. Zo werden de programma's/competities van festivals verkleind. Een andere belangrijkere reden is dat meer Nederlandse films een internationale sales agent hebben, die een screening fee in rekening brengt aan de festivals voor vertoning van Nederlandse films. Het aantal bezoekers is wel toegenomen door een andere berekening van het aantal bezoekers per film (40 gemiddeld per film in 2013).

De kwantitatieve gegevens vertellen niet het hele verhaal, maar moeten aangevuld worden met kwalitatieve gegevens: Op welke filmfestivals is de Nederlandse film gepresenteerd? Cannes? Toronto? Berlijn? Rotterdam? Hoofdprogramma of bijprogramma? Betrof het coproducties of niet? Type film: animatie, jeugdfilm, documentaire, speelfilm? Retrospectieven van bepaalde filmers op filmfestivals vormen een speciale categorie. De jaarverslagen geven antwoord op al deze vragen. De prijzen komen in 7.6 bij resultaten aan de orde.

Verder heeft EYE-international de volgende activiteiten voor de promotie van de Nederlandse film ontwikkeld:

- Promotie van Nederlandse films in selecties op internationale festivals en van markt screenings;
- Coördinatie en organisatie van Nederlandse stands/paviljoens op grote internationale festivals als Berlijn en Cannes;
- Liaison tussen Nederlandse producenten en internationale sales-agenten (v.v.);
- Strategisch advies voor producenten en makers m.b.t. festivals, markten, sales en distributie;
- Coördinatie (en organisatie) van retrospectieven/overzichtsprogramma's van Nederlands films op internationale platforms (o.a. op festivals, in musea, op ambassades);

- Organisatie van een online filmfestival in China ‘*One Touch The Netherlands online Film Festival*’ gedurende drie maanden in 2013;
- Internationale (promotionele) publicaties als jaarlijkse Nederlandse Filmcatalogus (print en digitaal), Dutch Touch – kinder- en jeugd film catalogus (i.s.m. Filmfonds), animatiefilm catalogus (ism Filmfonds), SEE NL (ism Filmfonds);
- Selectie en uitgave/distributie van de jaarlijkse *Dutch Shorts Annual Selection*;
- Selectie en uitgave van dvd box met Nederlandse films t.b.v Nederlandse ambassades in den vreemde (in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken);
- Coördinatie van de Nederlandse inzendingen voor de Academy Awards:
  1. Selectie van Nederlandse inzending voor de *Best Foreign Language Film* (door commissie van Nederlandse filmprofessionals),
  2. Selectie Nederlandse inzending korte animatie en live-action film,
  3. Uitbreng van geselecteerde korte films in Los Angeles ten behoeve van Oscar Selectie,
  4. Coördinatie en financiering van Oscar nominatie campagne met internationale publicist en marketing experts,
- Organiseren van bezoekersprogramma :
  1. Uitnodigingen van programmeurs van filmfestivals om Nederlandse films uit de jaaroogst te selecteren,
  2. Uitnodigen van buitenlandse filmjournalisten op filmfestivals in Nederland om over Nederlandse films te schrijven,
  3. Uitnodigen van (aanvullende) vertegenwoordigers van de internationale filmindustrie voor filmfestivals in Nederland (IFFR, IDFA, NFF, Cinekid, HAFF, Go Shorts, Cinemasia);
- Presentaties i.h.k.v. de viering van bilaterale betrekkingen zoals tijdens het Nederland-Rusland en Nederland-Turkije jaar;
- Reiskostenvergoeding regisseurs en/of cast met/van films op internationale festivals
- Internationale activiteiten mbt filmmuseum en archief,(waar mogelijk gekoppeld aan NL films) (o.a. MoMA, National Gallery Washington, Cinematheque Francaise,, Deutsches Filmmuseum Frankfurt, Museum of Moving Image Melbourne);
- Internationale activiteiten mbt educatie, musea en archieven (waar mogelijk gekoppeld aan NL films): ABCinema, Wrap!
- Lezingen van curatoren;
- Restauratie van films waar EYE een internationale reputatie mee heeft opgebouwd en een conferentie over heeft georganiseerd;
- Digitaliseringsproject ‘Beelden voor de toekomst’ met internationale uitstraling;
- Een artist in residence samen met het Amsterdams Fonds voor de kunsten voor buitenlanders die naar Amsterdam komen;
- Talentontwikkeling voor programmeurs en restauratoren gekoppeld aan internationalisering;
- Internationale (reizende) tentoonstellingen (al dan niet in coproductie) die internationale bezoekers trekken.

De afstemming van de verdeling van taken en verantwoordelijkheid met het Nederlands Filmfonds is in de loop van de tijd vorm gegeven. Voortdurende afstemming blijft noodzakelijk, gezien de verschillende verantwoordelijkheden. Een belangrijk punt van discussie is hoe de Nederlandse film vertegenwoordigd moet zijn op belangrijke internationale filmfestivals en markten zoals Cannes en Berlijn, gezien het beperkte budget. Dit raakt aan het algemene debat dat het voor de Nederlandse film- en audiovisuele sector steeds belangrijker is om zich internationaal sterk te positioneren en betreft de keuze tussen een presentatie in de breedte of meer diepte-investeringen met de bijbehorende risico's .

7.5 Filmfestivals (IFFR)

Het International Film Festival Rotterdam (IFFR) tezamen met het International Documentary Film Festival Amsterdam (IDFA) en het Nederlands Film Festival zijn de drie filmfestivals die deel uitmaken van de BIS. Het Nederlands Film Festival is het podium waar Nederlandse films worden gepresenteerd, maar heeft een beperkte internationale component, hoewel het met de Holland Film Meeting wel een zekere rol in de internationale promotie speelt. De andere twee festivals zijn internationale festivals en IFFR is in de steekproef opgenomen.

Gezien de gehanteerde definitie van Buitengaats komen de internationale filmfestivals niet in de overzichten voor, omdat het hier vertoningen in Nederland betreft. Zowel aan het IFFR als aan het IDFA is een fonds gerelateerd om vooral de ontwikkeling van films door makers uit ontwikkelingslanden te stimuleren en gedeeltelijk ook de productie en verspreiding. Dit zijn respectievelijk het Hubert Bals Fonds en het IDFA Bertha Fund (voorheen Jan Vrijman Fonds). Gedurende lange tijd verleende BuZa subsidie aan deze twee filmfondsen uit de middelen voor cultuur en ontwikkeling, maar dat was in 2014 afgelopen. Beide fondsen hebben wel andere middelen weten aan te trekken, maar het budget is minder groot dan voorheen. In 2008 is een evaluatie van beide fondsen uitgevoerd in samenhang met de financiering van een aantal residents uit ontwikkelingslanden voor de Rijksakademie van beeldende kunsten (zie 5.4). De resultaten van die evaluatie zijn niet direct relevant voor dit onderzoek, omdat de focus lag op ontwikkelingslanden. Wel is het van belang om vast te stellen dat de voormalige focus van het beleid op cultuur en ontwikkeling in samenhang met het internationaal cultuurbeleid vrijwel is verdwenen. OCW was echter nooit geïnteresseerd in dit beleid wat onderdeel was van ontwikkelingssamenwerking. Meerdere geïnterviewde personen, inclusief niet alleen de direct belanghebbenden, signaleerden en betreurd dit verdwijnen van cultuur en ontwikkeling waar relatief veel aandacht voor resultaatmeting was.

IFFR is 32 jaar geleden gestart met CineMart, wat toen de eerste aan een filmfestival gekoppelde coproductiemarkt was, waarop filmprojecten gepresenteerd werden. Hierbij is het voornaamste doel het vinden van aanvullende financiering voor deze projecten. Er is ook een filmlab voor beginnende filmproducenten gekoppeld aan de CineMart. Het model van CineMart heeft internationaal veel navolging gehad en is veelvuldig gekopieerd.

Er zijn HGIS-middelen beschikbaar om buitenlandse gasten te ontvangen, zoals pers en filmprofessionals.

Internationale filmfestivals zijn in een onderlinge competitie verwickeld, mede omdat budgetten verminderd zijn. Het IFFR ervaart sterk toegenomen concurrentie en heeft niet het grootste budget. Het IFFR zet daarom vooral in op innovatie als belangrijkste trekpleister om professionals aan te trekken. Topgasten kunnen met de beschikbare budgetten in beperkte mate worden aangetrokken. IFFR probeert én een groot publiek te trekken én professionals een aantrekkelijk programma te bieden.

IFFR werkt redelijk goed samen met EYE-international en het Nederlands Filmfonds op basis van een heldere taakverdeling, maar de samenwerking zou wel intensiever kunnen om meer resultaten te bereiken. Zo programmeert IFFR wel Nederlandse films. Of deze films onderdeel zijn van de Tiger Competition hangt af van de films (in 2013 was dit wel het geval). Er is wel een grote bereidheid tot samenwerking, , maar een integraal samenwerkingsplan inclusief de daarbij behorende financiering is er nog niet. Daardoor wordt er op een jaarlijkse ad hoc basis samengewerkt. Door al deze factoren blijft de plaats van Nederlandse films op het IFFR relatief beperkt, maar worden de mogelijkheden tot verdere ontwikkeling door de diverse actoren onderkend.

7.6 Resultaten

Terwijl in de jaren '90 de Nederlandse film nog nationaal was georiënteerd, is dat nu veel minder het geval. De filmsector is internationaal geworden in vele opzichten. De Europese samenwerking en regelgeving is van groot belang geworden. Majoritaire en minoritaire coproducties waar het Nederlands Filmfonds aan bijdraagt nemen snel in aantal toe.

De resultaten kunnen op verschillende manieren gemeten worden. Het aantal vertoningen op festivals is al genoemd. Daarnaast is vooral van belang om een onderscheid te maken tussen vertegenwoordiging op A-festivals en andere festivals en ook het specifieke programma op die festivals.

Het aantal filmprijzen is een andere indicator. EYE geeft in de jaarverslagen aan dat in 2012 137 prijzen zijn gewonnen door de Nederlandse film en 186 in 2013. Ook hier geldt dat de aard en het prestige van de prijzen belangrijker is dan het aantal. In 2013 drong voor het eerst in 38 jaar een Nederlandse film door tot de hoofdcompetitie van het filmfestival van Cannes. Daarnaast neemt het aantal selecties voor toonaangevende festivals als Berlijn, Locarno, Venetië en Toronto gestaag toe. Jeugdfilms doen het relatief goed en komen behalve in het programma van Berlijn en Toronto vaak terug in festivals die gericht zijn op jeugd- en familiefilms. Nederlandse kaskrakers, zoals romantische komedies, krijgen meestal geen internationale belangstelling. Deze tendens is vergelijkbaar met andere landen: lokale publieksfilms zoals romantische comedy's hebben weinig internationale potentie omdat dit soort films in alle landen wordt gemaakt voor de eigen thuismarkt. Het beeld is dat er wel sprake is van verbreding van de Nederlandse films die internationaal aanzien verwerven, maar niet van het winnen van topprijzen.

De onderzoekers hebben geen cijfers ontvangen van commerciële releases in het buitenland en het aantal vertoningen. Producenten rapporteren wel aan het Filmfonds, maar gezien de lange cyclus van films duurt het geruime tijd voordat de cijfers beschikbaar zijn er een realistisch beeld kan worden geschetst. Dit betekent dat, net als in andere sectoren, er geen cijfers zijn over de exportwaarde van de Nederlandse film. Wel zijn er cijfers beschikbaar mbt de mate waarin buitenlandse financiering voor Nederlandse films wordt aangetrokken. Deze cijfers laten zien dat de buitenlandse investeringen in Nederlandse films toenemen. In 2013 was er sprake van een daling in het aantal vertoningen op internationale festivals, mogelijk als gevolg van de crisis. Het is interessant om na te gaan of met de nieuwe stimuleringsmaatregel en de economische verbeteringen de positie van de Nederlandse film zich weer herstelt.

Het IFFR onderscheidde zich door 32 jaar geleden de eerste coproductiemarkt gekoppeld aan een filmfestival op te zetten. Een voorbeeld dat veel is gekopieerd. Nu lijkt er in zekere zin sprake te zijn van de wet van de remmende voorsprong. Het IFFR heeft moeite om haar marktpositie te behouden, mede omdat andere internationale filmfestivals over hogere budgetten beschikken. Desalniettemin trekt het IFFR trekt nog steeds een groot publiek met een internationaal programma waarin ook Nederlandse films zijn opgenomen. Echter gezien de definitie van het internationaal cultuurbeleid dat gericht is op vertoningen in het buitenland, worden de internationale filmfestivals in Nederland met BIS-financiering niet beschouwd als onderdeel van het internationaal cultuurbeleid.

8 Letteren

In dit hoofdstuk komt de letterensector aan de orde. Wij presenteren na de hoofdbevindingen eerst een overzicht van het netwerk in de letterensector en een overzicht van internationale activiteiten. Vervolgens komt het Nederlands Letterenfonds aan de orde gevolgd door een presentatie van de resultaten. De bevindingen in dit hoofdstuk dragen bij tot de beantwoording van de zes onderzoeksvragen.

8.1 Hoofdbevindingen

- **De Nederlandse letterensector is redelijk geïnternationaliseerd. Het Nederlands Letterenfonds schat dat zeker 40% van haar activiteiten internationaal gericht is.** Dat betreft vertalingen, promotieactiviteiten, kennisuitwisseling en het opbouwen van een goed netwerk om zo de Nederlandse letteren internationaal te promoten. **Het Nederlands letterenfonds werkt zeer nauw samen met het Vlaams Fonds voor de Letteren en zij trekken gezamenlijk op om boeken uit het *Nederlands taalgebied* te promoten.** Vlaanderen geldt in de letteren in feite niet als buitenland en dit kenmerkt het bijzondere karakter van deze sector.
- De letterensector kent maar één BIS-instelling, namelijk het Nederlands Letterenfonds. Dit Fonds steunt wel enkele literaire instellingen en festivals in Nederland. **De letterensector is een grotendeels commerciële sector, waarin veel actoren zoals uitgevers en agenten een belangrijke rol spelen. De sector is sterk in beweging en er is sprake van krimp.** Onder invloed van de crisis verdwijnen boekhandels, nemen online verkopen toe, fuseren en verdwijnen uitgevers. Hierop probeert het Fonds in te spelen door haar promotiebeleid hierop aan te passen.
- In de evaluatieperiode was er een gastlandstatus bij de Beijing Bookfair in 2011. **In 2016 is de gastlandstatus toegekend voor de belangrijkste internationale boekenbeurs namelijk de Frankfurter Buchmesse, waar Nederland zich samen met Vlaanderen zal presenteren.** Ook andere Nederlandse cultuurfondsen zullen zich in de context van de Buchmesse daar presenteren. Er zijn nog steeds veel vertalingen van Nederlandse literatuur en van buitenlandse literatuur in het Nederlands, maar het aantal loopt wel terug. **De Nederlandse literatuur heeft een goede internationale reputatie, maar de naamsbekendheid lijkt geleidelijk terug te lopen** en de nieuwe generatie van auteurs is minder bekend dan Mulisch en Nootboom.
- **Het Nederlands Letterenfonds probeert via een veelheid van activiteiten en een fijnmazig subsidiesysteem met relatief lage bedragen zowel de creatie als de**

verspreiding van de Nederlandse letteren te bevorderen. De snel veranderde context is een gegeven, waarop ingespeeld moet worden. De letterenwereld is redelijk internationaal gericht, maar Nederland vertegenwoordigt een klein taalgebied, hetgeen een structurele belemmering vormt.

- **De overheid heeft ook voor de letterensector vooral een faciliterende rol en heeft zich ook proactief ingezet om de gastlandstatus voor Frankfurt 2016 in de wacht te slepen.**

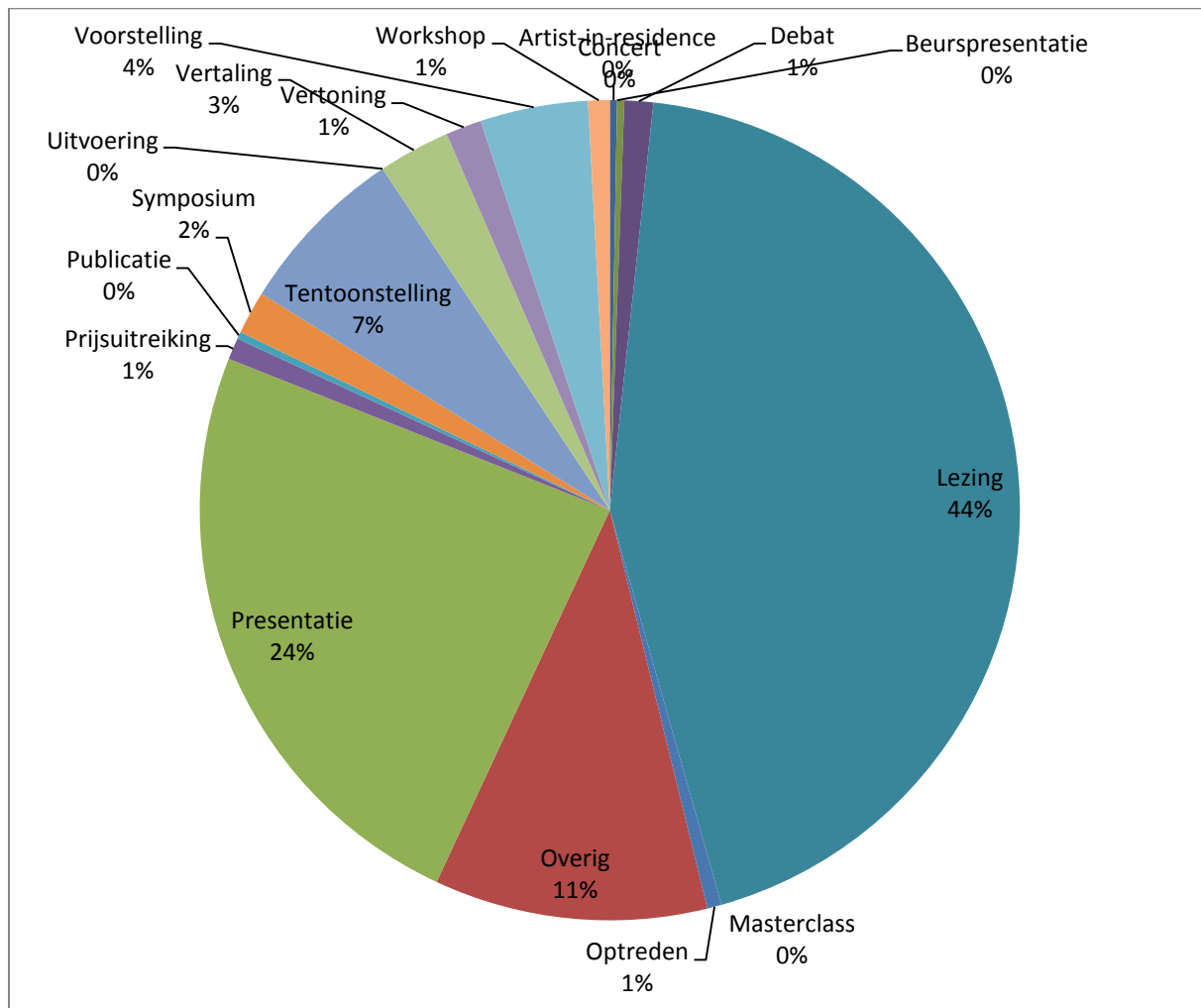
8.2 Internationaal netwerk en activiteiten letteren

Daar waar Vlaanderen voor vrijwel alle sectoren en disciplines in het cultuurbeleid onder buitenland valt, is dit niet het geval voor de letteren. Er wordt nauw samengewerkt tussen Nederland en Vlaanderen op het gebied van vertalingen (van het Nederlands naar andere talen, maar ook naar het Nederlands) en op het gebied van internationale promotie.

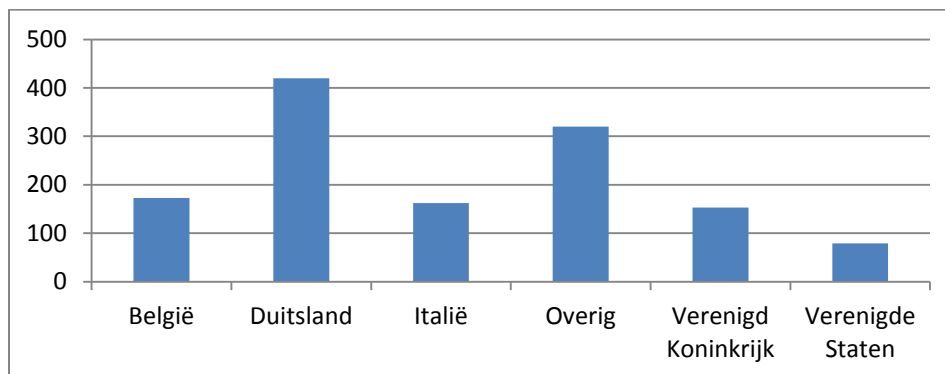
In Buitengaats kan slechts een zeer beperkt aandeel van de werkelijke activiteiten worden weergegeven, omdat daarin geen boekverkopten en nauwelijks vertalingen zijn opgenomen. Uitgevers maken immers geen cijfers beschikbaar van hun aantallen verkopen. Ook oplagecijfers worden niet geregistreerd. Gemiddeld zijn ongeveer 350 letterenactiviteiten per jaar in Buitengaats geregistreerd. Het betreft voornamelijk promotieactiviteiten die door Het Nederlandse Letterenfonds of Consulaten-Generaal zijn doorgegeven. Echter het Letterenfonds is niet bij alle promotieactiviteiten betrokken, omdat ook uitgevers, boekhandels, etc. eigen activiteiten organiseren. Buitengaats heeft dus vooral betrekking op lezingen van schrijvers in het buitenland, presentaties op beurzen zoals de London Book Fair en de Frankfurter Buchmesse, workshops, prijsuitreikingen en deelname aan festivals, zoals blijkt uit Figuur 8.1.

Figuur 8.1 Letterenactiviteiten naar type activiteit, 2010-2014 (Bron: Buitengaats)

Een verdeling van de activiteiten naar de belangrijkste landen levert het volgende beeld op:

Figuur 8.2 Letterenactiviteiten Buitengaats naar landen, 2010-2014

Net als in andere sectoren, zoals de creatieve industrie, zijn in de letteren de commerciële en niet-commerciële activiteiten nauwelijks van elkaar te scheiden. Subsidie wordt aangevraagd en gegeven voor talentontwikkeling, werkbeurzen voor een bijdrage aan het schrijven van een boek, bijdragen aan vertalingen en promotieactiviteiten mede in het kader van marktverruiming.

De belangrijkste actoren zijn:

- Nederlands Letterenfonds (sinds 1-1-2010 een fusie van het voormalige Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie-en Vertalingsfonds);
- Schrijvers;
- Vertalers;
- Uitgevers;
- Boekhandels;
- Festivals (nationaal en internationaal);
- Beurzen (nationaal en internationaal);
- Vlaams Fonds voor de Letteren;
- Recensenten;
- Expertisecentrum Literair Vertalen;
- Vereniging van Letterkundigen;
- Boekenoverleg/ Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (KVB),
- Stichting Collectieve Propaganda Nederlandse Boek;
- Het Vlaamse Letterenhuis;
- Etc.

8.3 Nederlands Letterenfonds

Achtergrond

In 2009 werd de fusie tussen het Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie-en Vertalingsfonds in de steigers gezet. Vanaf 1 januari 2010 is het Nederlands Letterenfonds van start gegaan. Volgens de website: “Het Nederlands Letterenfonds stimuleert, door middel van beurzen en subsidies aan schrijvers, vertalers, uitgevers en festivals, de kwaliteit en diversiteit in de literatuur en draagt bij aan de verspreiding en promotie van de Nederlands- en Friestalige literatuur in binnen- en buitenland.

Het Fonds werkt aan een zo rijk en divers mogelijk literair klimaat, met oog voor literair erfgoed en nieuwe ontwikkelingen in de literatuur en het boekenvak”.⁸⁷

Beleid internationalisering en afspraken met de ministeries

De subsidies voor de periode 2009-2012 zijn toegekend aan het Nederlands Letterenfonds en de voorgangers daarvan. De vaststellingsbrief betreffende de vierjaarlijkse subsidie 2009-2012 geeft een jaarlijks bedrag van € 361.000 als HGIS subsidie weer en nog een jaarlijks bedrag van € 65.000 voor Internationaal cultuurbeleid, dwz een totaal bedrag van € 2.044.000 voor de gehele periode.⁸⁸ De totale subsidie betrof € 41.6 miljoen en ook uit andere regelingen is bijgedragen aan internationalisering. Het Letterenfonds werkt vanuit een sterk geïnternationaliseerde praktijk en schat dat ongeveer 40% van de totale uitgaven internationale activiteiten betreft. De HGIS-middelen betreffen dus maar een klein gedeelte van de internationale activiteiten.

In paragraaf 2.3 is aangegeven hoe vierjaarlijks afspraken worden gemaakt met de cultuurfondsen. De staatssecretaris van OCW informeerde ook het Letterenfonds over het beleidskader, maar de onderzoekers hebben dit niet ontvangen.

In het beleidsplan 2013-2016 gaat het Nederlands Letterenfonds uit van een jaarlijkse HGIS-subsidie van \$ 345.000 (€ 1.380.000 voor vier jaar) en een totale structurele OCW-subsidie van € 10.5 miljoen per jaar. Het beleidsplan geeft aan de HGIS-middelen vooral te willen gebruiken voor het internationaal promotie-en manifestatieprogramma. Jaarlijks zullen één à twee omvangrijke manifestaties worden georganiseerd en een deel van het budget wordt gereserveerd voor een grootschalige manifestatie die eens in de drie jaar plaats vindt. Het beleidsplan geeft aan nadrukkelijk de mogelijkheid te willen onderzoeken om een gastlandpresentatie te willen verzorgen op de Frankfurter Buchmesse, samen met Vlaanderen. Andere geografische zwaartepunten zouden zijn Rusland en Turkije (beiden in 2012) en ook wordt Zuid-Amerika (Brazilië en Argentinië), Zuid-Afrika en de Arabische regio genoemd. Ook wil het Fonds met HGIS-middelen een internationale lezingenreeks *Bookgymnastics* financieren en is er een Schrijversprogramma Buitenland waaruit incidentele auteursoptredens gefinancierd worden. Deze promotieactiviteiten sluiten nauw aan op andere activiteiten van het Fonds, die ook internationaal georiënteerd zijn.

In het subsidiebesluit van 18 september 2012 voor de periode 2013-2016 geeft het ministerie van OCW aan een bedrag van € 1.195.668 (€ 289.000 per jaar) beschikbaar te stellen voor internationale activiteiten op het gebied van marktverruiming via HGIS-middelen, hetgeen

---

⁸⁷ <http://www.letterenfonds.nl/nl/over-het-fonds>

⁸⁸ Brief OCW aan Nederlands Letterenfonds, Vaststelling jaarlijkse instellingssubsidie, projectsubsidies, etc, 15 november 2013

minder is dan in het beleidsplan aangegeven, terwijl de totale verleende subsidie wel vrijwel volgens aanvraag is. Behalve de verplichte melding van internationale activiteiten aan DutchCulture zijn verder geen specifieke richtlijnen voor internationalisering gegeven. Wel is in het vaststellingsbesluit voor de periode 2009-2012 aangegeven dat van het toen resterende saldo bestemmingsfonds OCW een bedrag van € 960.000 gereserveerd kon worden voor de Frankfurter Buchmesse in 2016, waarvoor Nederland en Vlaanderen inderdaad gastland zullen zijn.

Uit het beleidsplan valt verder op te maken dat BuZa jaarlijks een bedrag van € 15.000 per jaar beschikbaar stelt voor het bezoekersprogramma.

Overzicht internationale activiteiten

Het Nederlands Letterenfonds is georganiseerd langs de werkterreinen binnen-en buitenland die ieder hun eigen aanpak vergen, maar nauw met elkaar in verband staan. Voor het binnenland ligt de nadruk op creatie en voor het buitenland ligt de nadruk op promotie gecombineerd met stimuleringsubsidies. In het verleden onderscheidde het Nederlands Letterenfonds de volgende drie typen beleid en programma's:

- Auteursbeleid, waaronder werkbeurzen, zichtbaarheidsprogramma's, opdrachten, etc.
- Vertaalbeleid, waaronder werkbeurzen, deskundigheidsbevordering, vertaalsubsidies buitenlandse uitgevers, vertalershuis etc.
- Promotie en informatie, waaronder ook HGIS-manifestaties buitenland, writer in residence, projecten, reis-en verblijfsbeurzen.

De drie typen beleid hebben allen een internationale component, maar het auteursbeleid is het meest nationaal georiënteerd. Bij alle regelingen gaat het vaak om relatief lage bedragen, vaak minder dan € 10.000 per subsidie.

In onderstaande tabel is aangegeven op basis van de jaarverslagen van het Nederlands Letterenfonds, wat de belangrijke programma's zijn voor de internationale activiteiten:

Tabel 8.1 Bijdragen Nederlands Letterenfonds aan internationale activiteiten per programma per jaar, 2009-2014

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Projectwerkbeurzen voor vertalers	237	246	228	200	184	174
Intercultureel beleid		10	11	2	3	?

Stimuleringsubsidies voor vertalers	15					
Reisbeurzen en verblijfsmogelijkheden voor schrijvers en vertalers	37	33	41	43	50	?
Writer in residence in A'dam	6	9	12	11	9	10
Ondersteuning wereldschrijvers, Kultur-A (intercultureel beleid)	X	19	9 (niet volledig)			
Translation grants		191	211	240	230	267
Schwob			4	19	14	11

Gedurende de gehele periode 2009-2014 vormt het programma 'projectwerkbeurzen voor vertalers' de kern van het internationale beleid. Voor de 237 projectwerkbeurzen voor vertalers in 2009 kwamen 245 bronteksten uit het Angelsaksisch gebied en 13 % uit Frankrijk, gevolgd met een aandeel van 5-8% voor vertalingen uit het Duits, Spaans en Italiaans. Het gemiddelde bedrag per beurs was in 2010 € 7.500 en steeg naar ongeveer € 9.000 in latere jaren. *Translation grants* zijn gemiddeld € 2.700. Het aantal vertalingen vertoont een geleidelijk dalende trend. Daarom heeft het Fonds andere programma's en activiteiten ter stimulering opgezet, zoals de Nederlandse vertaaldagen en de Vertalersgeluktoernee en het programma Schwob. In 2011 is de site Schwob.nl online gegaan, gewijd aan vertalingen van nog niet in Nederland uitgegeven meesterwerken uit de wereldliteratuur, waarvoor het Fonds kleine subsidies beschikbaar stelt. Sommige programma's zoals Nederlandse *writers in residence* in het buitenland hielden tijdens de onderzoeksperiode op te bestaan, maar een programma voor buitenlandse *writers in residence* in Amsterdam bleef wel bestaan.

Het Fonds voor de Letteren reikt in samenwerking met het Vlaams Fonds voor de Letteren drie tweejaarlijkse vertaalprijzen uit, namelijk de *Vondel Translation Prize*, de *Prix des Phares du Nord* en de *Else Otten Übersetzerpreis* voor de vertaling van een belangrijke Nederlandse titel in het Engels resp. Frans, respectievelijk Duits. Daarnaast wordt één keer in de twee jaar de *Brockway Prize* uitgereikt voor een oeuvreprijs voor poëzievertalers en waren er prijzen voor vertalers als culturele bemiddelaars. De Europese Literatuurprijs wordt sinds 2011 uitgereikt voor de beste roman die in het voorgaande jaar uit een Europese taal in het Nederlands is

vertaald met een prijzengeld dat beschikbaar is gesteld door boekhandels voor de auteur en vertaler.

Via het intercultureel beleid bood het Letterenfonds coaching aan talentvolle auteurs die zijn begonnen in het Nederlands te schrijven voor het vervolmaken van hun manuscript, maar dat is later vervangen door een projectaanpak.

Promotie op 15-20 internationale literaire manifestaties per jaar zoals de Frankfurter Buchmesse is elk jaar een belangrijke activiteit. Voor de verschillende typen literatuur zijn er verschillende manifestaties zoals het stripboekenfestival in Angoulême. Daarnaast zijn er brochures *10 Books from Holland*, *Quality Non-Fiction*, *Children's Books* en *Dutch Classics* die aan uitgevers en agenten worden aangeboden.

Ook in de niet direct op het buitenland gerichte activiteiten is altijd wel een internationale component te vinden. Dat geldt voor de belangrijke categorie 'Werkbeurzen en stimuleringsbeurzen voor schrijvers' (nu: projectsubsidies publicaties), de verblijfsbeurzen, de eregelden en andere regelingen.

Er is geen duidelijk prioriteitslandenbeleid, maar er wordt op basis van taalgebieden gewerkt. De laatste jaren is het promotiebeleid specifiek op nieuwe gebieden gericht, zoals China en Zuid-Amerika waar een netwerk aan contacten wordt opgebouwd.

Het Nederlands Letterenfonds werkt actief samen met het Vlaams Fonds voor de Letteren en ook met de andere Nederlandse cultuurfondsen. Zo is het bid om gastland op de Frankfurter Buchmesse in 2016 te zijn, samen uitgebracht met het Vlaamse fonds. Er was de gelegenheid om Nederland in context te presenteren en deze cultuurfondsen zullen zich gezamenlijk in 2016 presenteren, omdat het bid inmiddels gewonnen is.

8.4 Resultaten

Resultaten van de vertalings- en promotie- activiteiten worden gepresenteerd in termen van aantal vertalingen en presentaties op belangrijke internationale literaire manifestaties. De toegekende gastlandstatus bij de Frankfurter Buchmesse in 2016, tezamen met Vlaanderen, is een bijzonder succes. De Nederlandse literatuur is nu voor de 2^e maal gastland, de laatste keer was in 1993. Ook de Minister van OCW heeft zich ingezet bij de lobby om het bid te laten slagen. De gezamenlijke positionering van de zes cultuurfondsen is ook een bijzondere prestatie.

Nederland had ook een gastlandstatus op de Beijing Bookfair 2011 waar via de manifestatie “Open landschap – open boek” 22 Nederlandse auteurs waarvan recent werk was vertaald, zich presenteerden. Er waren 50 literaire presentaties die door 3.500 mensen werden bezocht. Er was veel aandacht in de Chinese media.

Het Nederlands Letterenfonds besteedt in haar publicaties veel aandacht aan de gevolgen van de economische crisis voor de boekensector en andere structurele veranderingen die invloed hebben op de boekensector. Mede als gevolg van de crisis zijn er minder vertalingen vooral in de traditionele afzetmarkten, Spanje, Frankrijk en in mindere mate Duitsland. Daarentegen is er meer belangstelling in opkomende economieën, zoals China en Zuid-Amerika en ook het Engelse taalgebied, waar het Fonds actief op in probeert te spelen.

Er zijn geen cijfers beschikbaar over het aantal verkopen van vertaalde boeken, omdat uitgevers deze cijfers niet vrij geven.

Het jaarverslag 2013 van het Nederlands Letterenfonds start als volgt: “Slinkende boekverkoop, sluitende boekhandels, krimpende uitgeverijen, titelreductie, ontlezing –als je het nieuws volgt, krijg je het gevoel dat het boek op sterven na dood is. Ten onrechte, Zowel in papieren als elektronische vorm is het boek nog steeds een factor van belang, economisch en sociaal-cultureel. In 2012 werden 41 miljoen algemene boeken verkocht. Dat is 18% minder dan in 2008, maar dat was dan ook het jubeljaar voor de economische crisis; bovendien deden andere bedrijfstakken in de zogeheten non-food detailhandel het met 40 procent omzetverlies veel slechter. Waar de kwantiteit terugliep, deed de kwaliteit dat niet.”

De Nederlandse literatuur doet het internationaal redelijk goed, maar het profiel lijkt wat vervaagd te zijn. De generatie Nooteboom, Mulisch had een goede internationale naamsbekendheid, maar dat geldt minder voor de nieuwe generatie ondanks incidentele successen. Daarom zijn de verwachtingen hoog voor het jaar 2016 om die naamsbekendheid via de gastlandstatus in Frankfurt verder op te krikken.

9 Conclusies en lessen

De conclusies en lessen worden aan de hand van de zes onderzoeksvragen in dit hoofdstuk gepresenteerd:

1. Wat is de omvang en de aard van de internationalisering per sector/discipline?

De omvang van de internationalisering per sector en per discipline kan niet goed worden vastgesteld, omdat precieze gegevens ontbreken. De belangrijkste kwantitatieve informatiebron voor de Rijksoverheid wat betreft internationale culturele activiteiten is de database Buitengaats. DutchCulture, de instelling die de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid namens de overheid ondersteunt, beheert deze database. Buitengaats probeert een monitorfunctie met een agenda- en informatiefunctie te combineren en dit is een lastige opgave. Buitengaats blijkt in de praktijk slechts een (klein) deel van de internationale activiteiten te dekken dat varieert van ongeveer 75% voor de podiumkunsten tot 10-20% voor de meer commerciële sectoren en disciplines zoals film, architectuur, vormgeving en letteren.

De creatieve industrie is één van de 9 topsectoren van de Nederlandse economie. Het topsectorteam ziet de creatieve industrie als de meest dynamische topsector van de Nederlandse economie. De gehanteerde definitie omvat alle kunsten en de creatieve zakelijke dienstverlening. Het topsectorteam schat de export van de creatieve industrie op € 0,9 miljard in 2012. Dit betreft ruim 130.000 bedrijven, waar ook gesubsidieerde organisaties onderdeel van uitmaken.

Wat betreft de organisaties en personen die in de periode 2009-2014 met de cultuurfondsen hebben samengewerkt en/of één of andere vorm van subsidie hebben ontvangen, is er ook veel onduidelijkheid over de mate van internationalisering, maar er kan een grove schatting gemaakt worden. Het is duidelijk dat de aard en de omvang van de internationalisering per sector en per discipline zeer uiteen lopen van 1-2% voor cultuurparticipatie tot naar schatting meer dan 50% voor sommige sectoren en disciplines zoals dance en delen van de creatieve industrie zoals gaming en design. Het nationale erfgoed en de podiumkunsten zijn wat minder geïnternationaliseerd met naar schatting 10-16%. Echter ook binnen de podiumkunsten zijn grote uitzonderingen zoals de populaire muziek, met name dance en de DJs die internationaal zeer actief zijn. De beeldende kunsten, film en de letteren zijn eveneens vrij sterk geïnternationaliseerd.

Voor de meeste sectoren geldt dat- na een aanvankelijke dip rond 2010-2012- de internationalisering is toegenomen, ondanks de economische crisis en bezuinigingen, omdat er met een gerichte strategie kansen in het buitenland liggen.

Lessen:

- De database Buitengaats biedt onvoldoende zicht op de internationalisering van de Nederlandse cultuur. Gezien de huidige decentrale uitvoering van het internationaal cultuurbeleid is het de vraag of een centrale database wel een geschikt monitoringinstrument kan zijn, mede omdat er overlap is met monitoring door de fondsen. De fondsen dekken echter niet de BIS-instellingen. Ook niet-gesubsidieerde activiteiten blijven vaak buiten beschouwing. Een grondige heroriëntatie is noodzakelijk.

2. *Wat is de samenstelling van het netwerk ten behoeve van internationalisering per sector/discipline?*

De netwerken lopen sterk uiteen. Ook binnen één en dezelfde sector kunnen uitvoerende organisaties een volkomen verschillend internationaal netwerk hebben, hetgeen afhankelijk is van de positionering van de organisatie en de gevolgde strategie. Bij bepaalde sectoren zoals film en letteren lijken de fondsen en sectorinstellingen (voor film) een vrij centrale rol te spelen en als spin in het web te fungeren, terwijl dit voor andere sectoren minder het geval is. Voor de twee grootste sectoren qua overheidssubsidie namelijk de podiumkunsten en de beeldende kunsten heeft dit ook te maken met het onderscheid tussen BIS-instellingen en de door de cultuurfondsen ondersteunende instellingen. Er zijn zeker contacten tussen uitvoerende BIS-instellingen en de cultuurfondsen, maar die contacten zijn vaak beperkt of ad-hoc, mede door de inrichting van het subsidiesysteem. De topinstellingen zoals het Rijksmuseum hebben hun eigen internationale netwerk en dat geldt ook voor andere uitvoerende instellingen. Daarom is het beeld voor sommige sectoren vrij sterk versnipperd.

In de meeste sectoren is er sprake van verbeterde Europese samenwerking en van nieuwe Europese netwerken die steeds meer samenwerken. Ook Europese regelgeving speelt een rol alsmede de beschikbaarheid van Europese subsidies om samenwerking te bevorderen.

Lessen:

- De rol van de cultuurfondsen en internationaal actieve BIS-instellingen en de onderlinge afstemming per sector vergt aandacht. Het ontbreekt nu aan heldere afspraken en dit beïnvloedt de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid.

3. Wat zijn de belangrijkste resultaten van de internationale activiteiten per sector/discipline?

Er zijn veel aansprekende internationale resultaten, variërend van grote aantallen buitenlandse bezoekers. Bijvoorbeeld 1 miljoen bezoekers voor de reizende tentoonstelling *Fascinating mummies* van het Rijksmuseum van Oudheden; meer dan 1 miljoen bezoekers voor het Rijksmuseum –waarvan drie kwart buitenlanders- zelfs toen het gesloten was vanwege renovatie; een enorm aantal bezoekers aan dance events met Nederlandse DJs, maar ook meer dan 100.000 bezoekers aan concerten van het KCO in het buitenland in 2013; meer dan 50.000 voor het Nederlands Danstheater en meer dan 35.000 in één enkel jaar voor Toneelgroep Amsterdam voor hun optredens in het buitenland.

Bezoekersaantallen per sector en discipline kunnen niet met elkaar vergeleken worden. Het gaat ook om de podia waar men optreedt, de publiciteit en de waardering voor de artistieke kwaliteit. Dat alles uit zich in internationale waardering en een goede internationale reputatie die weer leidt tot een toename van de vraag naar Nederlandse cultuur. Per sector en per discipline zijn er verschillende indicatoren die van belang zijn om resultaten weer te geven. Sommige veel voorkomende indicatoren zoals coproducties en bruiklenen krijgen weinig aandacht in de uitvoering en monitoring van het beleid.

Voor sommige disciplines zoals dance is het duidelijk dat het Nederlandse aanbod en de reputatie en daarmee ook de economische waarde sterk is toegenomen. Voor andere sectoren of disciplines is dat moeilijker te zeggen. In sommige sectoren is Nederland in de breedte goed vertegenwoordigd, maar is het niet duidelijk of de internationale positie is versterkt of stagneert. Dit geldt bijvoorbeeld voor de architectuur en vormgeving waar Nederland een zeer goede naam heeft opgebouwd, maar waar onder invloed van de crisis de markt moeilijk is. Ook in de letteren en de film is er sprake van een brede internationale ontwikkeling met enkele goede uitschieters zoals de jeugdfilm. Een indicator voor kwaliteit is de toekenning van prestigieuze internationale prijzen zoals Oscar(nominaties) en een Nobelprijs voor de literatuur. In de beeldende kunsten lijkt er sprake van een mogelijke minder goede internationale positie van Nederland, maar ook hier is geen hard bewijs voor.

Het gaat steeds om een combinatie van artistieke criteria die hun economische weerslag hebben, maar die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Lessen:

- Terwijl duidelijke internationale resultaten zijn gerealiseerd, is er geen overeenstemming over indicatoren om resultaten te meten. Er is geen koppeling naar beleidsdoelstellingen. Indien de overheid een resultaatgericht internationaal

cultuurbeleid wil uitvoeren, zouden hierover afspraken gemaakt moeten worden die voldoende gebaseerd zijn op de huidige praktijk.

4. Welke afspraken zijn er gemaakt over internationaliseringsactiviteiten en hoe worden resultaten verantwoord?

Er zijn weinig tot geen heldere afspraken over internationalisering gemaakt. De afspraken met de cultuurfondsen betreffen voornamelijk het uitvoeren van programma's voor marktverruiming, bezoekersprogramma's, en enkele programma's voor talentontwikkeling in internationale context. De overheid vraagt om aantallen uitvoeringen en aantallen bezoekers, maar deze indicatoren zijn vooral geschikt voor de podiumkunsten. Echter ook voor de podiumkunsten vragen deze getallen nadere interpretatie, omdat het gaat om het soort podium, het type publiek, etc. Voor andere sectoren zijn dit echter nauwelijks relevante indicatoren. Een belangrijk monitorinstrument zou Buitengaats, de database van DutchCulture moeten zijn, waar culturele instellingen al hun internationale activiteiten zouden moeten rapporteren. Echter Buitengaats blijkt zeer onvolledig te zijn en dekt naar schatting 50-75% van de activiteiten voor podiumkunsten en voor andere sectoren minder dan 50%. Bovendien geeft Buitengaats geen enkel inzicht in resultaten.

Zowel de cultuurfondsen als de sectorinstellingen en de uitvoerende cultuurorganisaties hebben veel aandacht besteed aan het beter verantwoorden van hun resultaten in hun jaarverslagen, in kwantitatieve en kwalitatieve zin. Ze rapporteren aan de hand van een veelheid van nuttige indicatoren. Ook is er steeds meer zelfanalyse en zelfevaluatie, hoewel de succesverhalen uiteraard uitvergroot worden.

Ook op het gebied van evaluaties zijn er positieve ontwikkelingen en experimenteren de cultuurfondsen ieder op hun eigen manier. Veel evaluaties betreffen vooral de processen van subsidietoekenning. Geleidelijk besteden evaluaties meer aandacht aan resultaten.

Een nadeel is dat er nauwelijks sprake is van brede overkoepelende studies die inzicht geven in de Nederlandse positie en reputatie in een bepaalde sector, laat staan over het grote geheel. Het gevaar bestaat dat het wiel steeds opnieuw wordt uitgevonden en dat er te weinig crossovers tussen de sectoren zijn om van elkaar te leren.

Lessen:

- Cultuurorganisaties hebben nieuwe methoden en instrumenten ontwikkeld om hun internationale resultaten te meten en verantwoorden. Dit gebeurt echter nog op een vrij versnipperde manier, waarbij het ontbreekt aan goede afstemming en aan uitwisseling van kennis en goede ervaringen. Er valt veel winst te behalen indien er meer gezamenlijk wordt opgetrokken om de resultaatverantwoording te verbeteren,

niet alleen voor de overheid, maar ook om de eigen prestaties van cultuurorganisaties in breder verband te situeren.

5. Wat zijn de belangrijkste verklarende factoren – zowel positief als negatief- voor de mate waarin Nederlandse cultuurorganisaties internationaal actief zijn?

Allereerst is een internationaal aansprekend aanbod van belang om internationaal resultaten te boeken. Talentontwikkeling in internationale context speelt een stimulerende rol bij de internationale positionering en het creëren van een aansprekend aanbod dat aansluit bij de vraag. In alle sectoren wordt aandacht aan talentontwikkeling besteed, maar sommige sectoren onderscheiden zich daarop zeer positief zoals de beeldende kunsten.

Daarnaast hebben uitvoerende instellingen en artiesten een gerichte strategie nodig, waarbij structurele samenwerkingsrelaties van cruciaal belang zijn. Internationale vraag moet gecreëerd worden. De internationale vraag is in eerste instantie diffuus en ad-hoc, bijvoorbeeld vragen van internationale festivals voor een eenmalig optreden. De uitdaging is om een continue internationale vraag te creëren van podia waar het internationale zwaartepunt van de sector ligt. Het internationale zwaartepunt is niet hetzelfde voor de verschillende sectoren en ook binnen de sectoren en disciplines verschuift de focus in de tijd. De instellingen die goede structurele resultaten boeken hebben allemaal een duidelijke aanpak om zich gericht internationaal te positioneren via het opbouwen van een goed netwerk. De cultuurinstellingen zijn van mening dat er relatief weinig aandacht is voor het belang van die samenwerkingsrelaties.

Voor sommige instellingen en artiesten zijn de bezuinigingen in Nederland aanleiding geweest om zich meer internationaal te profileren en heeft dat ook commercieel resultaat opgeleverd. Dat gaat natuurlijk lang niet in alle gevallen op. Er valt echter ook niet vast te stellen dat de bezuinigingen een negatief effect op internationalisering hebben gehad. In sommige gevallen is het aantal activiteiten in Nederland en internationaal zeker afgenomen. Ook mist men vaak de noodzakelijk geachte ondersteuning van sectorinstellingen, productiehuizen of presentatie-instellingen.

BIS- en niet-BIS instellingen melden dat prestatieafspraken in Nederland belemmerend kunnen werken op de internationalisering. Vaak zijn er wel prestatieafspraken met OCW en/of gemeenten om zich in Nederland op een bepaalde manier en met een bepaalde frequentie te presenteren. Aangezien er nauwelijks of geen afspraken zijn rond internationalisering, is het moeilijk om dit goed op elkaar af te stemmen en de planning is van internationale activiteiten is vaak zeer ingewikkeld voor gesubsidieerde instellingen.

De duidelijke vermindering van de ondersteuning via sectorinstellingen in de periode 2009-2014, wordt door sommigen als belemmerend ervaren. De cultuurorganisaties zijn van mening dat de focus van het beleid vooral ligt op de exportfunctie, met weinig aandacht voor samenwerking en Nederland als aantrekkelijke vestigingsplaats en land met een belangrijk cultureel aanbod voor buitenlandse bezoekers. Het gebrek aan aandacht voor de wisselwerking tussen de export- en importfunctie zou eveneens belemmerend werken.

Lessen:

- Prestatieafspraken voor activiteiten in Nederland zouden goed afgestemd moeten worden op de internationale ambities van cultuurorganisaties. Het invoeren van prestatieafspraken rondom internationalisering zou overwogen kunnen worden.

6. Welke rol speelt de overheid volgens de Nederlandse cultuurorganisaties bij de internationalisering van activiteiten?

De overheid heeft besloten het internationaal cultuurbeleid grotendeels te decentraliseren en de uitvoering bij de cultuurfondsen te leggen en een beperkt aantal uitvoerende instellingen in de BIS. De overheid heeft dus vooral een voorwaardenscheppende rol door de inrichting van het cultuurstelsel op deze manier. Tijdens de evaluatieperiode was de overheid nog direct verantwoordelijk voor grootstatelijke manifestaties met een coördinerende rol voor DutchCulture, maar ook die rol is nu toebedeeld aan de zes cultuurfondsen. De grote vraag die vanuit het culturele veld wordt gesteld is hoe keuzes zullen worden gemaakt op basis van welke criteria. Een belangrijk debat is of het internationaal cultuurbeleid zich vooral moet richten op opkomende talenten op brede presentatie of dat de topinstellingen en artiesten een speciale positie zouden moeten innemen. Gezien het beperkte contact tussen BIS-instellingen en cultuurfondsen wordt die vraag in de toekomst nog relevanter.

De overheid faciliteert en stimuleert de internationale positionering op verschillende manieren. De financiële bijdragen van de overheid worden als essentieel gezien, zowel door topinstellingen als door opkomende artiesten. Ook de door de overheid gefaciliteerde regelingen zoals talentontwikkeling in internationale context en bijdragen in reiskosten, de informatie- en makelaarsfunctie via sectorinstellingen, cultuurfondsen of culturele attachés spelen een positieve rol.

De overheid heeft een internationaal cultuurbeleid, maar met de zeer beperkte sturingsinstrumenten is het de vraag hoe doelstellingen gerealiseerd kunnen worden. De keuze voor prioriteitslanden blijkt in de praktijk nauwelijks sturend te hebben gewerkt. Het beleid rond topinstellingen wordt als onduidelijk ervaren.

In andere landen is de cultuursector minder versnipperd en mogelijk zouden via benchmarking daar enkele lessen uit getrokken kunnen worden, zonder tot vergaande reorganisaties te leiden.

Lessen:

- Er is geen sprake geweest van centrale regie van het internationaal cultuurbeleid, maar van een sterk decentrale uitvoering. Er zijn goede en minder goede voorbeelden van afstemming binnen en tussen de sectoren, waarbij sommige cultuurfondsen een meer proactieve rol spelen dan anderen. Eén van de spanningsvelden heeft betrekking op de juiste balans tussen een vertegenwoordiging door culturele boegbeelden uit één of meerdere sectoren en een vertegenwoordiging in brede zin van meer aankomende kunstenaars bij verschillende evenementen. Zonder centrale sturing en bij het ontbreken van heldere doelstellingen en uitgangspunten, ontbreekt het aan eenduidige keuzes. Hieruit zijn lessen te trekken met betrekking tot de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid en de rol die de overheid daarin zou willen spelen.

Bijlagen

Bijlage 1 Lijst met geïnterviewde personen

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

C.	Eringa	Senior beleidsmedewerker
I.	Peters	Senior financieel beleidsmedewerker
C.	Schrijvershof	Senior beleidsmedewerker

DutchCulture

Y.	Gieles	Knowledge Services
J.	Veraart	Knowledge Services

Culturele fondsen:

D.	Boonekamp	Directeur Filmfonds
M.	Jongsmas	Coördinator projectbijdragen Mondriaan Fonds
J.J.	Knol	Directeur Fonds Cultuurparticipatie
C.	Lindo	Adjunct directeur Mondriaan Fonds
T.	Perez	Directeur-bestuurder Letterenfonds
H.	Post	Directeur Fonds Podiumkunsten
J.	Rodermond	Directeur Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
N.	Schaafsma	Secretaris internationalisering Fonds Podiumkunsten
M.	Van Der Mark	Hoofd subsidies Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
F.	Willems	Programmacoördinator Fonds voor Cultuurparticipatie
P.	Zeeman	Programma directeur Fonds Podiumkunsten

Uitvoerende culturele instellingen:

D.	Ayas	Directeur Witte de With Center for Contemporary Art
D.	Bazen	Adjunct directeur-zakelijk Koninklijk Concertgebouworkest
I.	Chronis	Hubert Bals Fonds manager International Film Festival Rotterdam
L.	Coltof	Artistiek directeur De Toneelmakerij
A.	Van Dongen	Zakelijk directeur Rotterdams Philharmonisch Orkest
L.	De Boer	Manager planning & touring Nederlands Dans Theater
M.	De Niet	Directeur Stichting DEN
M.	De Rooij	Beleidsmedewerker EYE
S.	Den Hamer	Directeur EYE
C.	Esche	Directeur Van Abbemuseum
P.	Jansen	Hoofd bedrijfsvoering Scapino Ballet Rotterdam
A.	Lekkerkerker	Zakelijk directeur Holland Festival
Y.	Meessen	Adjunct directeur Witte de With Center for Contemporary Art
E.	Pals	Algemeen directeur RO Theater
W.	Pijbes	Hoofddirecteur Rijksmuseum Amsterdam

J.	Poort	Manager commerciële zaken Nederlands Dans Theater
J.	Staarink	Managing director International Film Festival Rotterdam
S	Ten Thije	Medewerker Van Abbemuseum
E.	Van Der Plas	General Manager Nationale Opera & Ballet
A.	Van Dongen	Financieel manager Rotterdams Philharmonisch Orkest
E.	Van Eeghen	Zakelijk directeur De Toneelmakerij
E.	Van Odijk	Directeur Rijksakademie van beeldende kunsten
W.	Van Ransbeek	Artistiek directeur Toneelgroep Amsterdam
F.	Van Spaendonck	Hoofd onderzoek, ontwikkeling en beleid Het Nieuwe Instituut
R.	Visschedijk	Directeur Nederlands Fotomuseum Rotterdam
W.	Weijland	Directeur Rijksmuseum van Oudheden

Anderen:

I.	Boogaarts	Directeur Rotterdamse Raad voor Kunst & Cultuur
S.	Von Calon	Impresario
F.	De Geus	Artistiek directeur Stichting Le Grand Cru
F.	De Jong	Kunstenaar Studio Folkert de Jong
T.	Minnaert	Junior universitair docent cultuurwetenschappen, UvU
D.	Verhoeven	Kunstenaar Dries Verhoeven
E.	Vloeimans	Jazztrompettist Eric Vloeimans
E.	Zwakman	Kunstenaar Edwin Zwakman

Bijlage 2 Bibliografie

Kamerstukken

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Subsidieplan Kunst van Leven 2009-2012*, Den Haag, 16 september 2008

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Plasterk, R.H.A. *Subsidieplan Kunst van Leven 2009-2012*, Kenmerk DK/B&B/53302, Den Haag, 16 september 2008

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Bijlagen subsidieplan 2009-2012*, Den Haag

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Bijlagen subsidieplan 2009-2012 inclusief motie Hamer*, Den Haag

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Cultuur in beeld 2012*, Den Haag, juni 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Cultuur in beeld 2013*, Den Haag, november 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Cultuur in beeld 2014*, Den Haag, december 2014

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Cultuur in cijfers 2012*, Den Haag, oktober 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Cultuur in cijfers 2013*, Den Haag, oktober 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, *Cultuur in beeld 2014*, referentie 684554, 1 december 2014

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Economische ontwikkelingen in de culturele sector 2005-2012*, 1 november 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Economische ontwikkelingen in de culturele sector 2009-2013*, 24 oktober 2014

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de Raad voor Cultuur, *Toekomst cultuurbeleid en basisinfrastructuur 2017-2020*, referentie 712028, Den Haag, 2015

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, *Besluiten culturele basisinfrastructuur 2013-2016*, referentie 440157, 18 september 2012

De minister van Buitenlandse Zaken en de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, *Visie internationaal cultuurbeleid*, referentie ICE-052/2012, 24 april 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Kunst van leven: hoofdlijnen cultuurbeleid*, juni 2007

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid*, 2011

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Subsidieregeling culturele basisinfrastructuur 2013-2016*, 2011

Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Zijlstra, H. aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. *Besluiten Culturele Basisinfrastructuur 2013-2016*, Den Haag

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Trends in beeld 2010 - Zicht op onderwijs, cultuur en wetenschap*.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Nieuwe filmregeling*, Brief aan tweede Kamer, 19 februari 2014.

Studies en overige documenten internationaal cultuurbeleid

Boekman 80, Tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid, Kunst over de grens, Eenentwintigste jaargang, Najaar 2009.

Ton Bevers, Bernard Colenbrander, Johan Heilbron, Nico Wilterdink, Nederlandse kunst in de wereld, Literatuur, architectuur en beeldende kunst 1980-2013, juni 2015.

Toine Minnaert, beleidsdocumenten en adviezen over internationaal cultuurbeleid in Nederland over vier periodes 1970-1986, 1987-1996, 1997-2006 en 2007-2012

APE, Rebel, Economische ontwikkelingen in de cultuursector, 2009-2013

Geerlings, Helma en Kees Vuyk, Tussen traditie en kunst. Op zoek naar identiteit. Enkele analyses van de gevolgen van de introductie van volkscultuur, Universiteit van Utrecht, 2010

IOB, De kunst van het internationaal cultuurbeleid. Evaluatie 1997-2000, December 2001.

Ministerie van Financiën, Kader financieel beheer rijkssubsidies, Kamerbrief 29 april 2009

Beleidskader Gedeeld Cultureel Erfgoed 2009-2012 en 2013-2016

Gottschalk cultureel advies, Evaluatie oriëntatierizen 2009-2013, Mondriaan Fonds, eindrapport 14 november 2014 49

Gottschalk cultureel advies, Evaluatie Internationaal Bezoekersprogramma 2009-2013, Mondriaan Fonds, eindrapport 6 november 2014

Topsector creatieve industrie, Een terug-en vooruitblik, 15 mei 2014

Raad voor Cultuur, *Agenda Cultuur 2017-2020 en verder*, Den Haag, april 2015

Raad voor Cultuur aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, *Advies culturele verantwoording in het buitenland*, kenmerk rc-2009.05272/3, 17 november 2010

Raad voor Cultuur aan de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Advies internationaal cultuurbeleid*, kenmerk rc-2003.5336/3, 2003

Raad voor Cultuur aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Strategische keuzes internationaal cultuurbeleid*, kenmerk rc-2007.04079/2, 14 april 2008

Raad voor Cultuur, *Advies bezuiniging cultuur 2013-2016 noodgedwongen keuzen*, 2011

Raad voor Cultuur, *De cultuurverkenning ontwikkelingen en trends in het culturele leven in Nederland*, Den Haag, juni 2014

Raad voor Cultuur, *Agenda Cultuur 2017-2020 (en verder)*, april 2015.

Raad voor Cultuur, *Advies culturele vertegenwoordiging in Frankrijk*, mei 2013.

Kroese, S. en Fictoor, J. Perfect & More BV in opdracht van Buma Cultuur, *Exportwaarde van Nederlandse populaire muziek*, 2014

Peter van der Zand, Bureau Advies Research Training, *Regelingen voor talenten gescout eindreportage over een quick scan van regelingen talentontwikkeling en diversiteit in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie*, juni 2010

Blauw Research bv, *Professioneel en betrokken binnen de mogelijkheden rapportage onderzoek onder aanvragers Fonds Podiumkunsten*, maart 2014

Annelies van der Host & Rento Zoutman, DSP-groep BV, *Vershil maken, een terugblik evaluatie subsidiesystematiek OCW*, Amsterdam, 3 maart 2010

Rento Zoutman & Karin Schaafsma, DSP-groep, *Sporen langs nieuwe wissels evaluatie en adviesregelingen Fonds Podiumkunsten*, Amsterdam, 11 februari 2010

B.J.F Gooskens & J.W. Kuipers & I. Lensink & P. Modderman, Kwink groep, *Evaluatie productie- en compositiesubsidies Fonds Podiumkunsten*, Den Haag, 1 oktober 2014

B.J.F Gooskens & J.W. Kuipers & B.P.A van Mil & A. Stutje, Kwink groep, *Evaluatie programmeringregeling Fonds Podiumkunsten*, Den Haag, 16 december 2013

Tessa Koppenberg, *Eerste analyse kwantitatieve veranderingen door gewijzigde meerjarige activiteitensubsidie Fonds Podiumkunsten*, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam, 17 maart 2015

Wolter te Riele & Arjan Verhoeven, Berenschot, *Tussentijdse evaluatie DutchDFA, programma Dutch Design, Fashion and Architecture*, 23 maart 2011

Wolter te Riele & Daniële Streep & Nora El Maanni, Berenschot, *Eindevaluatie DutchDFA programma Dutch Design, Fashion and Architecture*, 28 maart 2013

Johan de Leeuw, ABDTOPConsult, Ministerie van Buitenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Onderzoek naar de herpositionering van zbo's*, Den Haag, mei 2013

Anneke Slob & Eltje Bos, ECORYS Nederland BV & Varreraconsult, Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Evaluatie drie cultuurorganisaties: Hubert Bals Fonds, Jan Vrijman Fonds, Rijksakademie van Beeldende Kunsten*, Rotterdam/Den Haag, 25 november 2008

Erik Schrijvers & Anne-Greet Keizer & Godfried Engbersen, Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid, *Cultuur herwaarderen*, Amsterdam, 2015

Rapport visitatiecommissie, *Cultuurfondsen 2014*.

WRR, *Cultuur herwaarderen*, 2015.

Cultuurfondsen

Fonds voor Cultuurparticipatie, *Beleidsplan 2013-2016*, Utrecht, 2012

Fonds voor Cultuurparticipatie aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Plasterk, R.H.A. *Brief beleidsplan 2009-2012*, Kenmerk: AU-245968, Utrecht, 20 maart 2009

Stichting Fonds voor Cultuurparticipatie, *Jaarverslag 2009*, Utrecht, 4 maart 2010

Fonds voor Cultuurparticipatie aan Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Briefjaarverslag Fonds voor Cultuurparticipatie*, kenmerk: FCP/2013-608, Utrecht, 13 maart 2013

Stichting Fonds voor Cultuurparticipatie, *Jaarverslag 2010*, Utrecht, 13 april 2011

Stichting Fonds voor Cultuurparticipatie, *Jaarverslag 2011*, Utrecht, 11 april 2012

Stichting Fonds voor Cultuurparticipatie, *Jaarverslag 2012*, Utrecht, 7 maart 2013

Stichting Fonds voor Cultuurparticipatie, *Jaarverslag 2013*, Utrecht, 2014

Stichting Fonds voor Cultuurparticipatie, *Overzicht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Handboekverantwoording 2013-2016: Fondsen*, Relatienummer SAP: 118171, Kubusnummer: 12204

Helma Geerlings & Kees Vuyk, Onderzoeksinstituut voor Geschiedenis en Cultuur (OGC), *Tussen traditie en kunst op zoek naar identiteit enkele analyses van de gevolgen van de introductie van volkscultuur als thema van het cultuurbeleid*, Universiteit Utrecht, 2010

Fonds voor Cultuurparticipatie, Jorn Konijn, *Urban Arts in transit onderzoek naar de ontwikkelingsmogelijkheden van de Urban Arts in Nederland*, Utrecht, 2012

Fonds Podiumkunsten aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Briefaanvraag Dutch Cultural Manifestations abroad*, kenmerk 2014.66/DS/JN, Utrecht, 15 september 2014

Fonds Podiumkunsten aan Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Brief beleidsplan internationalisering 2013-2016*, kenmerk ALG/22-03-2012, Utrecht, 22 maart 2012

Stichting Nederlands Fonds voor Podiumkunsten+, *Overzicht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Handboek verantwoording 2013-2016: Fondsen*, Relatienummer SAP: 105583, Kubusnummer: 12049

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverslag 2009*, Den Haag, 2010

Fonds Podiumkunsten, *Beleidsplan 2013-2016 naar een nieuw evenwicht*, Den Haag, 2012

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverslag 2010*, Den Haag, 2011

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverslag 2011*, Den Haag, 2012

Fonds Podiumkunsten, *Dans meerjarige activiteitensubsidies 2013-2016*, Den Haag, 2012

Fonds Podiumkunsten, *Festivals&concoursen activiteitensubsidies 2013-2016*, Den Haag, 2012

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverantwoording 2014 inclusief jaarrekening*, Den Haag, 2015

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverslag 2013*, Den Haag 2014

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverslag 2014*, Den Haag, 2015

Fonds Podiumkunsten, *Muziek meerjarige activiteitensubsidies 2013-2016*, Den Haag, 2012

Fonds Podiumkunsten, *Theater meerjarige activiteitensubsidies 2013-2016*, Den Haag, 2012

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverantwoording 2010*, Den Haag, 2011

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverantwoording 2011*, Den Haag, 2012

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverantwoording 2012*, Den Haag, 2013

Fonds Podiumkunsten, *Jaarverantwoording 2013*, Den Haag, 2014

Nederlands Fonds voor Podiumkunsten, *Beleidsuitgangspunten 2009-2012*, Den Haag, 2008

Fonds voor Podiumkunsten, *Visitatierapport 2010 Cultuurfondsen en sectorinstituten*, 23 december 2010

Fonds BKVB, *Jaarverslag 2004*, Amsterdam, mei 2005

Fonds BKVB, *Jaarverslag 2005*, Amsterdam, augustus 2006

Fonds BKVB, *Jaarverslag 2006*, Amsterdam, juni 2007

Fonds BKVB, *Jaarverslag 2007*, Amsterdam, juni 2008

Fonds BKVB, *Jaarverslag 2008*, Amsterdam, oktober 2008

Fonds BKVB, *Jaarverslag 2009*, Amsterdam, mei 2010

Fonds BKVB, *Jaarverslag 2010*, Amsterdam, 28 februari 2011

Mondriaan Stichting, *Jaarverslag 2007*, Amsterdam, 2008

Mondriaan Stichting, *Jaarverslag 2008*, Amsterdam, 2009

Mondriaan Stichting, *Jaarverslag 2009*, Amsterdam, 2010

Mondriaan Stichting, *Jaarverslag 2010*, Amsterdam, 2011

Mondriaan Fonds, *Jaarverslag 2011*, Amsterdam, 2012

Mondriaan Fonds, *Jaarverslag 2012*, Amsterdam, 2013

Mondriaan Fonds, *Jaarverslag 2013*, Amsterdam, 2014

Mondriaan Fonds, *Jaarverslag 2014*, Amsterdam, 2015

Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Brief Beleidsplan Mondriaanfonds 2013-2016*, ALG UIT 11-03621-d, 22 december 2011

Mondriaan Fonds, *Beleidsplan 2013-2016 addendum*, Amsterdam, september 2012

Mondriaan Fonds, *Beleidsplan 2013-2016 Experiment en Eeuwigheid*, februari 2012

Nederlands Filmfonds, *Beleidsplan 2013-2016 innovatie en perspectief*, Amsterdam, 2012

Nederlands Filmfonds aan Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Brief aanvraag HGIS middelen 2013-2016 Filmfonds*, referentie 20120107/DB, Amsterdam, 26 maart 2012

Nederlands Filmfonds, *Beleidsplan 2009-2012 ruimte voor talent*, 2008

Nederlands Filmfonds, *Jaarverslag 2009*, Amsterdam 2010

Nederlands Filmfonds, *Jaarverslag 2010*, Amsterdam 2011

Nederlands Filmfonds, *Jaarverslag 2011*, Amsterdam 2012

Nederlands Filmfonds, *Jaarverslag 2012*, Amsterdam 2013

Nederlands Filmfonds, *Jaarverslag 2013*, Amsterdam 2014

Nederlands Letterenfonds aan de Staatssecretaris OCW, *Brief beleidsplan 2013-2016 Nederlands Letterenfonds*, kenmerk 343028, 1 februari 2012

Stichting Fonds voor de Letteren, *Gebruikersonderzoek Fonds voor de Letteren*, 2008

Nederlands Letterenfonds, *Jaarverslag 2009 Fonds voor de Letteren*, Amsterdam, april 2010

Nederlands Letterenfonds, *Jaarverslag 2012*, Amsterdam, september 2013

Nederlands Letterenfonds, *Jaarverslag 2013*, Amsterdam, maart 2014

Nederlands Letterenfonds, *Jaarverslag 2014*, Amsterdam, maart 2015

Stichting Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, *Financiële verantwoording 2013*, maart 2014

Stimuleringsfonds voor Architectuur aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Beleidsplan 2013-2016 Stimuleringsfonds voor Architectuur*, kenmerk D.12.40896, 31 januari 2012

Stimuleringsfonds voor Architectuur aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Aanvulling beleidsplan 2013-2016*, kenmerk D.12.40963, 20 maart 2012

Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, *Beleidskader Fonds Creatieve Industrie 2013-2016*, Rotterdam, 2012

Stichting Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, *Financiële jaarverantwoording 2014*, maart 2015

Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, *Jaarverslag 2013*, Rotterdam, maart 2014

Stimuleringsfonds voor Architectuur, *Jaarverslag 2011*, Rotterdam, 2012

Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, *Jaarverslag 2014*, Rotterdam, maart 2015

Stimuleringsfonds voor Architectuur, *Jaarverslag 2009*, Rotterdam, 2010

Stimuleringsfonds voor Architectuur, *Jaarverslag 2010*, Rotterdam, 2011

Stimuleringsfonds voor Architectuur, *Jaarverslag 2011*, Rotterdam, 2012

Stimuleringsfonds voor Architectuur, *Jaarverslag 2012*, Rotterdam, 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur voor de Stichting voor Cultuurparticipatie, *Subsidiebesluit*, Kenmerk DK/I&I/87360, Den Haag, 22 december 2008

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Fonds voor Cultuurparticipatie, *Subsidiebesluit*, referentie 437656, Den Haag, 18 september 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Fonds voor Cultuurparticipatie, *Vaststelling vierjaarlijkse instellingssubsidie en vaststelling projectsubsidie*, referentie 542068, Den Haag, 15 november 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Aanpassing subsidiebesluit*, kenmerk DK/I&I/84930, Den Haag, 10 december 2008

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Fonds Podiumkunsten, *Beleidskader*, referentie 338840, Den Haag, 24 oktober 2011

Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Nederlands Fonds Podiumkunsten+, *Subsidiebesluit*, referentie 437673, Den Haag, 18 september 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Nederlands Fonds Podiumkunsten+, *Vaststelling vierjaarlijkse instellingssubsidie en vaststelling projectsubsidie*, referentie 542452, Den Haag, 29 november 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Mondriaan Fonds, *Subsidiebesluit*, kenmerk 437814, Den Haag, 18 september 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Mondriaan Fonds, *Vaststelling vierjaarlijkse instellingssubsidie en vaststelling projectsubsidie Van Doesburghuis*, kenmerk 540878, Den Haag, 20 december 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Nederlands Filmfonds, *Subsidiebesluit*, referentie 437709, Den Haag, 18 september 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Nederlands Filmfonds, *Vaststelling vierjaarlijkse instellingssubsidie en vaststelling projectsubsidies*, referentie 539365, Den Haag, 23 oktober 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Nederlands Letterenfonds, *Subsidiebesluit*, referentie 437793, Den Haag, 18 september 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Nederlands Letterenfonds, *Vaststelling jaarlijkse instellingssubsidie, projectsubsidies pensioenmiddelen, projectsubsidie intensivering vertaalbeleid en projectsubsidie fusie en frictiekosten; verplichtingsnummers 59/2938, 59/2939, 59/2961, 59/3141 en 59/3357*, referentie 530873, Den Haag, 15 november 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, *Subsidiebesluit*, referentie 437771, Den Haag, 18 september 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, *Vaststelling vierjaarlijkse instellingssubsidie en vaststelling projectsubsidies Belvedere, Stedenbouw en DDFA*, kenmerk 549196, Den Haag, 1 november 2013

Steekproef uitvoerende organisaties

Voor alle uitvoerende instellingen zijn gedurende dit onderzoek de jaarverslagen geraadpleegd voor de jaren 2009-2014. Daarnaast is er gebruik gemaakt van alle beschikbare informatie met betrekking tot de beleidsplannen, de subsidiebeschikkingen en overige relevante gegevens.

De Toneelmakerij, *Jaarverslag 2012*, Amsterdam, 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van De Toneelmakerij, *Wijziging subsidie*, referentie 323990, Den Haag, 22 september 2011

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting De Toneelmakerij, *Percentage eigen inkomsten in 2010*, referentie 432609, Den Haag, 1 november 2011

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting De Toneelmakerij, *Wijziging subsidie*, referentie 444400, Den Haag, 1 november 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting De Toneelmakerij, *Vaststelling vierjaarlijkse instellingssubsidie*, referentie 541248, Den Haag, 23 september 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting De Toneelmakerij, *Wijziging subsidie 2013-2016*, referentie 654382, Den Haag, 24 augustus 2014

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van de Stichting EYE Film Instituut Nederland, *Wijziging verlenging instellingssubsidie (verplichtingsnummer 59/3439)*, referentie DK/242084, Den Haag, 18 november 2010

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van de Stichting EYE Film Instituut Nederland, *Verlenging matchingsubsidie*, referentie 249066, Den Haag, 12 november 2010

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Holland Festival, *Wijziging subsidie 2013-2016*, referentie 654444, Den Haag, 29 augustus 2014

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Internationaal Film Festival Rotterdam, *Subsidiebesluit*, DK/I&I/39079, Den Haag, 16 september 2008

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Samenvatting aanvraag subsidie 2009-2012 Stichting Internationaal Film Festival Rotterdam*, 2008

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Internationaal Film Festival Rotterdam, *Verlenging matchingsubsidie*, referentie 249070, 12 november 2010

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Internationaal Film Festival Rotterdam, *Percentage eigen inkomsten 2010*, referentie 342620, 1 november 2011

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Internationaal Film Festival Rotterdam, *Wijziging subsidie*, referentie 444406, 1 november 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van Stichting Internationaal Film Festival Rotterdam, *Vaststelling vierjaarlijkse instellingssubsidie 2009-2012*, referentie 543720, 30 augustus 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van de Stichting Koninklijk Concertgebouworkest, *Subsidiebesluit*, referentie DK/I&I/397996, 16 september 2008

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van de Stichting Koninklijk Concertgebouworkest, *Herziene begroting*, referentie DK/I&I/86306, 9 januari 2009

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Samenvatting aanvraag subsidie 2009-2012 Stichting Koninklijk Concertgebouworkest*, 2008

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van de Stichting Koninklijk Concertgebouworkest, *Percentage eigen inkomsten in 2010*, referentie 342627, 1 november 2011

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van de Stichting Koninklijk Concertgebouworkest, *Wijziging subsidie*, referentie 445292, 1 november 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van de Stichting Koninklijk Concertgebouworkest, *Verklaringen concerten in buitenland*, referentie 451362, 18 oktober 2012

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van de Stichting Koninklijk Concertgebouworkest, *Vaststelling vierjaarlijkse instellingssubsidie*, referentie 538904, 24 september 2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het bestuur van de Stichting Koninklijk Concertgebouworkest, *Wijziging subsidie 2013-2016*, referentie 654680, 29 augustus 2014

Excel bestanden

Bijlage 1 Toekenningen Culturele BIS, 2009-2012

Bijlage 1 Toekenningen Culturele BIS, 2013-2016

Bijlage 3 Financieel Kader Culturele BIS, 2013-2016

Bijlage 4 Financieel Kader Fondsen Culturele BIS, 2013-2016 HGIS

DutchCulture

DutchCulture, Buitengaatskaart 2009

DutchCulture, Buitengaatskaart 2010

DutchCulture, Buitengaatskaart 2011

DutchCulture, Buitengaatskaart 2012

DutchCulture, Buitengaatskaart 2013

DutchCulture, Buitengaats 2009

DutchCulture, Buitengaats 2010-2014

DutchCulture, Buitengaats 2014

Websites

Tenslotte is er gebruik gemaakt van verschillende websites. Dit zijn de websites die betrekking hebben op de fondsen, culturele instellingen, kunstenaars, ministeries enz.
